



ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ  
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ – ΠΡΟΝΟΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΣΤΗΝ «ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ»

2013-2015

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**ΤΣΙΤΩΤΑ ΕΥΤΥΧΙΑΣ**

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ  
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΩΝ  
ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.

**Επιβλέπουσα καθηγήτρια**

**Τσιτσανούδη Νικολέττα**

**Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Σεπτέμβριος 2015

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ  
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ – ΠΡΟΝΟΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΣΤΗΝ «ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ»  
2013-2015  
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ  
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ  
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ  
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Ευτυχία Τσιτώτα

Νηπιαγωγός

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Τσιτσανούδη Νικολέττα

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Κοτρώτσιου Ευαγγελία

Ph. D Νοσηλευτικής, Msc Κοινωνικής Ψυχιατρικής

Καθηγήτρια

Πρόεδρος Τμήματος Νοσηλευτικής, ΤΕΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Γκούβα Μαίρη

Ψυχολόγος Ψυχοσωματικής και Κοινωνικής Ψυχιατρικής

Αναπλ. Καθηγήτρια ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

Σεπτέμβριος 2015

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ  
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ – ΠΡΟΝΟΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΣΤΗΝ «ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ»  
2013-2015

The contribution of kindergarden's creative activities in order to reenforce the mental health of preschool children

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Ψυχικής Υγείας της Σχολής Επιστημών Υγείας – Πρόνοιας του Τμήματος Νοσηλευτικής (ΤΕΙ Θεσσαλίας). Η έγκρισή της δεν υποδηλώνει απαραίτητως και την αποδοχή των απόψεων της συγγραφέα εκ μέρους του τμήματος της Νοσηλευτικής.

Βεβαιώνω ότι η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής. Στις δημοσιευμένες ή μη δημοσιευμένες πηγές που αναφέρω έχω χρησιμοποιήσει εισαγωγικά, όπου απαιτείται, και έχω παραθέσει τις πηγές τους στο τέλος της βιβλιογραφίας.

Copyright Ευτυχία Τσιτώτα 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</i>	8
<hr/> <i>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</i> <hr/>	9
<i>ABSTRACT</i>	12
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	15
<i>Α' ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</i>	17
<hr/> <i>1<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ</i> <hr/>	18
<i>Το σύγχρονο Νηπιαγωγείο: μια μεγάλη πρόκληση</i>	18
<i>1.1. Το Νηπιαγωγείο ως Εκπαιδευτικός Θεσμός</i>	18
<i>1.2. Βασικές Αρχές του Προγράμματος Σπουδών του Νηπιαγωγείου</i>	20
<i>2<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ</i>	25
<i>Η ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας</i>	25
<hr/> <i>2.1. Εισαγωγή</i> <hr/>	25
<i>2.2. Η ηθική ανάπτυξη</i> <hr/>	25
<i>2.3. Η συναισθηματική ανάπτυξη</i> <hr/>	26
<i>2.4. Η αντίληψη του εαυτού</i> <hr/>	28
<i>2.5. Η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη- κοινωνικοποίηση</i> <hr/>	31
<hr/> <i>3<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ</i> <hr/>	36
<i>Δημιουργικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο</i>	36
<hr/> <i>3.1. Εισαγωγή</i> <hr/>	36
<i>3.2. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσχολικής ηλικίας</i> <hr/>	36
<i>3.3. Βασικά στοιχεία των δημιουργικών παιχνιδιών</i> <hr/>	37
<i>3.4. Στόχοι των δημιουργικών δραστηριοτήτων</i> <hr/>	38

<b>4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>40</b>
<b>Η συμβολή της αφήγησης του παραμυθιού</b>	<b>40</b>
4.1. Η έννοια του παραμυθιού	40
4.2. Η χρησιμότητα της αφήγησης παραμυθιών στα νήπια	41
4.3. Η συμβολή των παραμυθιών ως ψυχοθεραπευτική τεχνική	46
<b>5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>48</b>
<b>Θεατρική αγωγή και εκπαιδευτική διαδικασία</b>	<b>48</b>
5.1. Το θεατρικό παιχνίδι	48
5.2. Εννοιολογικό πλαίσιο	48
5.2.1. Φάση της Απελευθέρωσης	50
5.2.2. Φάση της Αναπαραγωγής	51
5.2.3. Φάση του σκηνικού δράμενου	51
5.2.4. Φάση της ανάλυσης και επεξεργασίας	51
5.3. Η χρησιμότητα του θεατρικού παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία-ανάπτυξη του νηπίου	52
<b>6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>58</b>
<b>Ο ρόλος της μουσικοκινητικής αγωγής</b>	<b>58</b>
6.1. Η μουσική αγωγή- Μια ιστορική αναδρομή	58
6.2. Η μουσική ανάπτυξη	59
6.3. Η χρησιμότητα της μουσικής αγωγής – Μουσικοκινητικής αγωγής	61
6.3.1. Κινητικές δεξιότητες	63
6.3.2. Γνωστικές δεξιότητες	64
6.3.3. Συναισθηματικές δεξιότητες	65
6.3.4. Κοινωνικές δεξιότητες	66
<b>Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</b>	<b>68</b>
<b>7ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>69</b>
<b>Μεθοδολογικά ζητήματα</b>	<b>69</b>

7.1. Σκοπός της έρευνας	69
7.2. Υπόθεση εργασίας	69
7.3. Η μεθοδολογία της έρευνας	70
7.4. Το ερευνητικό εργαλείο	70
7.5. Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας	71
<b>8<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>72</b>
<b>Η έρευνα και τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά</b>	<b>72</b>
8.1. Διεξαγωγή της έρευνας – Πιλοτική φάση της έρευνας	72
8.2. Η διαδικασία της έρευνας	72
8.3. Ανάλυση δεδομένων	72
8.4. Στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων	74
8.4.1. Θεατρικό παιχνίδι	83
8.4.2. Μουσικοκινητική αγωγή	91
8.4.3. Αφήγηση παραμυθιού	96
<b>9<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ</b>	<b>105</b>
<b>Συμπεράσματα και προτάσεις</b>	<b>105</b>
9.1. Τα Συμπεράσματα	105
9.2. Οι Προτάσεις	109
<b>Παράρτημα</b>	<b>111</b>
<b>Ερωτηματολόγιο</b>	<b>112</b>
<b>Βιβλιογραφία</b>	<b>121</b>

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην τριμελή επιτροπή για την επιστημονική καθοδήγηση της εργασίας μου. Ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Τσιτσανούδη Νικολέττα,, η οποία με την αμέριστη συμπαράστασή της και τις πολύτιμες συμβουλές της με βοήθησε σημαντικά στην διεκπεραίωση αυτής της εργασίας. Ευχαριστώ επίσης θερμά και τις καθηγήτριές μου κ.κ. Κοτρώτσιου Ευαγγελία και Γκούβα Μαίρη που μου έδωσαν τη δυνατότητα να διευρύνω τις γνώσεις μου σε ένα τόσο σημαντικό πεδίο, αυτό της ψυχικής υγείας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς, χωρίς την συμβολή των οποίων δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί η έρευνά μου, καθώς και τους μικρούς μου μαθητές που είναι η πηγή έμπνευσής μου. Τέλος, θέλω να αφιερώσω την εργασία μου αυτή στους γονείς μου, οι οποίοι είναι οι ηθικοί μου αρωγοί σε κάθε μου προσπάθεια.



## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η νηπιακή ηλικία αποτελεί μια σημαντική περίοδο του παιδιού κατά την οποία μπορούν να επηρεαστούν θετικά ορισμένες συμπεριφορές του που έχουν σχέση με την κοινωνικοποίησή του και την εξατομίκευσή του. Το αντικείμενο της συγκεκριμένης εργασίας είναι οι δημιουργικές δραστηριότητες του θεατρικού παιχνιδιού, της αφήγησης παραμυθιού και της μουσικοκινητικής αγωγής που εφαρμόζονται στο χώρο του νηπιαγωγείου. Οι δραστηριότητες αυτές στηρίζονται σε σύγχρονες παιδαγωγικές και ψυχολογικές μεθόδους και συμβάλλουν στην ομαλή ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και γενικότερα στην ψυχική του υγεία, καθώς η ενασχόληση των παιδιών με αυτές τις δραστηριότητες τα βοηθάει να πάρουν πρωτοβουλίες και να εκφράζουν τις απόψεις και επιθυμίες τους και επιπλέον, λειτουργούν ως μοντέλο στην αλληλεπίδρασή τους με τα παιδιά. Έτσι πετυχαίνεται η ψυχική τους ισορροπία.

Σκοπός της εργασίας αυτής που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ψυχική Υγεία» του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΤΕΙ Θεσσαλίας είναι να γίνει φανερή η χρησιμότητα αυτών των δραστηριοτήτων για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, καθώς μέσα από αυτές τις δραστηριότητες τα παιδιά αναπτύσσονται ολόπλευρα, ενδυναμώνονται συναισθηματικά και διαμορφώνουν μια υγιή προσωπικότητα. Οι δραστηριότητες αυτές συνδέονται άμεσα με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του παιδιού στη μάθηση, τη δυνατότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους άλλους και στην θετική αυτοεικόνα.

Στην έρευνά μας συμμετείχαν 135 νηπιαγωγοί από δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία του νομού Λάρισας. Οι νηπιαγωγοί που ερωτήθηκαν υπηρετούν σε αστικά, ημιαστικά και σε νηπιαγωγεία υπαίθρου. Επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε με βάση προηγούμενες έρευνες στο πεδίο των δημιουργικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο και στην σχέση τους με την ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Για την στατιστική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα SPSS(Statistical Package for Social Science) 20.0. Για την ανάλυση των δεδομένων έγινε χρήση πινάκων συχνότητας και ραβδογραμμάτων.

Από την ανάλυση της έρευνας βρέθηκε ότι παρατηρούνται αλλαγές στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς. Συγκεκριμένα, το 97% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί όξυνση της δυνατότητας επικοινωνίας, 92.6% καλύτερο έλεγχο του σώματος, 90.4% ανάπτυξη της δημιουργικότητας, 88.9% καλλιέργεια της φαντασίας, 74.8% συγκεκριμένη χρήση του λόγου, 73.3% καλλιέργεια της παρατηρητικότητας και τέλος 68.1% βελτίωση στην αυτο-έκφραση.

Επίσης, η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων φαίνεται ότι επηρεάζει την ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, το 54.1% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η χρήση των δραστηριοτήτων επηρεάζει πολύ θετικά τη ψυχική υγεία και την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, και ακολούθως 17.8% πιστεύει πως επηρεάζουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων, 13.3% πως διαμορφώνουν των χαρακτήρα των παιδιών ενώ μόλις 3% πιστεύει πως δεν έχουν καμία επιρροή.

Μέσα από την έρευνα φαίνεται πως αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι. Συγκεκριμένα, το 60.7% των ερωτηθέντων απάντησε πως το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται σε εβδομαδιαία βάση, 31.1% καθημερινά ενώ 8.1% σε μηνιαία βάση.

Στις αλλαγές που παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς το 45.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί βελτίωση στην κοινωνικότητα των παιδιών, 43.7% στην κίνηση τους ενώ μόλις 11.1% βλέπει βελτίωση στο προσεκτικό άκουσμα και την προσοχή.

Οι ήρωες των παραμυθιών που επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά είναι οι καλοί με 76.3%. Συγκεκριμένα, το 76.3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως οι ήρωες των παραμυθιών που επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά είναι οι «καλοί», 18.5% και οι «καλοί» και οι «κακοί», ενώ μόλις 5.2% απάντησε οι «κακοί» ήρωες.

Επιπλέον, η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι ικανό να αντιμετωπίσει παρόμοιες καταστάσεις. Συγκεκριμένα, το 85.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες, ενώ μόλις 14.8% πως όχι. Μετά την αφήγηση παραμυθιού τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Συγκεκριμένα, το 70.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ενώ 29.6% πως όχι.

Η έρευνά μας φαίνεται να επιβεβαιώνει πως οι δημιουργικές δραστηριότητες που έχουν προαναφερθεί, συμβάλλουν ώστε τα παιδιά νηπιακής ηλικίας να αναπτύσσονται ολόπλευρα, να ενδυναμώνονται συναισθηματικά και έτσι να διαμορφώνουν μια υγιή προσωπικότητα, καθώς τα παιδιά μέσα από τη συμμετοχή τους σ' αυτές αλληλεπιδρούν με τα άλλα παιδιά (κοινωνικοποιούνται), εκφράζουν τα συναισθήματά τους, καλλιεργούν την φαντασία τους, αναπτύσσουν τη δημιουργικότητά τους, αυτό-εκφράζονται και μπορούν να ελέγχουν το σώμα τους.

Λέξεις κλειδιά: δημιουργικές δραστηριότητες, παραμύθι, θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική, ψυχοκοινωνική- συναισθηματική ανάπτυξη, προσχολική ηλικία

## ABSTRACT

The early childhood of a child plays a really important role in its life. During that time, some behaviors that have to do with the child's socialization and identification can be influenced positively.

The subject of this particular thesis is the positive effects the creative activities that the theatrical play, the narration of a fairy tale and the musical education that take place in the kindergarten have. These activities are based on modern educational and psychological methods that contribute in the child's healthy psycho-social and emotional development and generally, in its mental health.

The purpose of this thesis that took place in the master's program titled "*Mental Health*", of the Department of Nursery of Thessaly's TEI, is to show that these activities are useful for the children of preschool. Because of these activities, children can strengthen not only their emotional world but also form a healthy personality. More specifically, these activities are directly connected to the development of the child's potential in learning, communicating, interacting with others and generally having a positive self-image.

In our study, 135 kindergarten teachers participated from public and private kindergartens of the Larissa Prefecture. These kindergarten teachers that participated in our project work not only in big cities' kindergartens, but also in kindergartens of rather small cities and villages. We chose the questionnaire in order to collect data for our research. This questionnaire was created based upon previous researches in the field of creative activities that take place in a kindergarten and the role that these activities have in a preschool child's mental health.

For the statistical analysis of the data, we used the SPSS (Statistical Package for Social Science) 20.0. Program. Then we used frequency tables and bar charts for the data's analysis.

From this analysis we found that some changes occur in a child until the end of the school year. More specifically, 97% of the people who were asked said that they can observe a growth in the communication. 92.6% stated that they witnessed a better body control. 90.4% stated they could see a huge development in creativity, 88.9% growth in fantasy, 74.8% said that a specific usage of speech was made, 73.3% stated

that the children were more observant and finally, 68.1% said that there was an improvement in self expression.

Moreover, the usages of these creative activities seem to affect the mental health and the development of a preschool child. More specifically, 54.1% of the people who answered our questionnaire stated that the usage of these activities influence positively a preschool child's mental health and development and the 17.8% believes that they influence their skills development. Also, 13.3% believe that they form a child's character and only 3% believe that they have no influence.

From this research, we concluded that the theatrical play has a big role. More specifically, 60.7% of the people we asked answered that the theatrical play is used at least every week, said daily and 8.1% said only every month.

When it comes to the observation that a child's behavior changes at the end of the school year, 45.2% of the people we asked answered that they witness an improvement in the children's social life. 43.7% in their movement, whereas only a 11.1% says that they observe an improvement in a child's listening and attention.

The heroes of the fairy tales that influence the children the most are the good characters with a 76.3%.

More specifically, 76.3% of the people we asked stated that the heroes of the fairy tales who influence children the most, are the good ones, 18.5% said they were both good and evil and only 5.2% answered it was only the evil characters.

Furthermore, the child's identification with the heroes/characters of the fairy tales/stories who can overcome their difficulties help the children to believe that they can do the same.

More specifically, 85.2% of the people we asked said that the identification of the child with these fairy tale characters that overcome their difficulties help them to believe that they can do overcome their own difficulties whereas only 14.8% said they didn't.

After the reading of a fairy tale, children can express their emotions better. More specifically, 70.4% said so, whereas only 29.6% said that this couldn't happen.

Our research seems to confirm that the creative activities that we mentioned above indeed play an important role in a child's development. They contribute in order for

the child to be emotionally strengthened and also to develop a healthy personality. It is from their participation with these activities that they can interact with other children, express their emotions and grow their fantasy along with their creativity, self expression and have perfect control of their body.

Key Words: creative activities, fairy tale, theatrical play, music play, psycho - social and emotional development, preschool age

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσχολική ηλικία , όπως αποδεικνύεται από τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, κυρίως της Εξελικτικής Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας, είναι η πιο κρίσιμη και η πιο καθοριστική για την ανάπτυξη του ατόμου.

Η φοίτηση των μικρών παιδιών στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια ιδιαίτερα κρίσιμη εκπαιδευτική περίοδο. Είναι η περίοδος της απομάκρυνσής τους από την ασφάλεια της οικογενειακής θαλπωρής και αποτελεί ταυτόχρονα την πρώτη απόπειρα εξωοικογενειακής κοινωνικοποίησης. Για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας το πρώτο και πιο σημαντικό «μαθησιακό περιβάλλον» αποτελούν οι αλληλεπιδράσεις και οι σχέσεις τους με σημαντικούς «άλλους», στο σχολείο. Η ποιότητα των εμπειριών τους στον τομέα αυτό επηρεάζει τόσο τη συναισθηματική όσο και τη γνωστική τους ανάπτυξη. Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο του σχολείου ως φορέα προαγωγής της ψυχοκοινωνικής επάρκειας και της πρωτογενούς πρόληψης προβλημάτων που σχετίζονται με την ψυχική υγεία.

Για αυτό και στα περισσότερα σύγχρονα προγράμματα προσχολικής αγωγής, στο πλαίσιο της ολιστικής αντιμετώπισης των παιδιών, στόχος δεν είναι μόνο η μάθηση αλλά και η συναισθηματική ενδυνάμωση και η ευεξία των παιδιών. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Εκθεση για την Παγκόσμια Υγεία, 2001) περιγράφει την ψυχική υγεία ως: «μια κατάσταση ευεξίας στην οποία το άτομο πραγματοποιεί τις δυνατότητές του, μπορεί να αντιμετωπίσει τα φυσιολογικά άγχη της ζωής, μπορεί να εργαστεί παραγωγικά και γόνιμα και είναι σε θέση να συνεισφέρει στην κοινότητά του/της. Η ψυχική υγεία επομένως συνδέεται άμεσα με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του παιδιού στη μάθηση, τη δυνατότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους άλλους και την αποτελεσματική αντιμετώπιση των δυσκολιών και των αντίξοων συνθηκών. Οι αναπτυξιακοί στόχοι που το παιδί έχει να εκπληρώσει σε αυτή την περίοδο της ζωής του αφορούν στην ανάληψη πρωτοβουλιών, στην έντονη δοκιμή της πραγματικότητας και της φαντασίας, στη μίμηση συμπεριφορών των ενηλίκων, στο αίσθημα καθήκοντος και επιτυχίας στην ανάπτυξη και κοινωνικών δεξιοτήτων και στη σύναψη σχέσεων με άλλους έξω από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτουν προτιμούν ως βασική και καθημερινή δραστηριότητα, το παιχνίδι. Συνεπώς, οι δημιουργικές δραστηριότητες, του θεατρικού παιχνιδιού, της αφήγησης παραμυθιού και της μουσικοκινητικής αγωγής, που εφαρμόζονται στο χώρο του νηπιαγωγείου αποτελούν την ιδανική μέθοδο μετάδοσης γνώσεων και προσωπικής ανάπτυξης, καθώς αυτές βασίζονται στο παιχνίδι. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες τα παιδιά μαθαίνουν να πιστεύουν στον εαυτό τους, να αλληλεπιδρούν με τα άλλα παιδιά – κοινωνικοποιούνται, να εκφράζουν συναισθήματα και ιδέες και με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσονται ολόπλευρα.



## **A' ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ**

# 1<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## Το σύγχρονο Νηπιαγωγείο: μια μεγάλη πρόκληση

Το αντικείμενο της εργασίας μου επικεντρώνεται στις δραστηριότητες που εφαρμόζονται στο νηπιαγωγείο, έναν εκπαιδευτικό θεσμό που παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και επιτελεί συγκεκριμένες κοινωνικές λειτουργίες στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος. Από αυτήν άποψη παρουσιάζει ενδιαφέρον μία σύντομη ανάλυση για τη θέση του νηπιαγωγείου στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος.

### 1.1. Το Νηπιαγωγείο ως Εκπαιδευτικός Θεσμός

Τις τελευταίες δεκαετίες στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται αύξηση του αριθμού των παιδιών που φοιτούν σε σχολεία προσχολικής αγωγής, γεγονός που συνδέεται με την αναγνώριση της σημασίας της προσχολικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη και στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Το ποσοστό συμμετοχής των 4χρονων παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση υπερβαίνει το 50% στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε. ενώ σε ορισμένες ξεπερνά το 90% (Βέλγιο, Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία Λουξεμβούργο) (Μαρκαντώνης,1989).

Το νηπιαγωγείο αποτελεί τμήμα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που αναλαμβάνει την αγωγή παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα, σκοπός του νηπιαγωγείου σύμφωνα με το ν. 1566/85 είναι «να βοηθήσει τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο ευρύτερος σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»(Ν. 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», Κεφάλαιο Β' «Πρωτοβάθμια εκπαίδευση», Άρθρο 3, Παρ. 1.). Το νηπιαγωγείο, ως φορέας κοινωνικοποίησης του παιδιού (μετά από την οικογένεια) θα πρέπει να εξασφαλίζει όλες τις προϋποθέσεις ώστε τα παιδιά να αναπτύσσονται και να κοινωνικοποιούνται ομαλά και ολόπλευρα (Οδηγός εκπαιδευτικού για το πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου, 2011).

Ο θεσμός του νηπιαγωγείου ήρθε στην Ελλάδα από την Ευρώπη με κάποια χρονική καθυστέρηση. Η προσχολική εκπαίδευση για πολλά χρόνια λειτούργησε έξω από την εποπτεία του κράτους. Ήταν υπόθεση κυρίως της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η οποία

και αναπλήρωνε για ένα περίπου αιώνα την ανυπαρξία κρατικής μέριμνας σχετικά με την οργάνωση ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής. Η αγωγή των παιδιών προσχολικής ηλικίας αποκτά τα χαρακτηριστικά οργανωμένης επίσημης κρατικής υπόθεσης με το νηπιαγωγείο να αναδεικνύεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα (Παπαδημητρίου,2006).

Σήμερα αναγνωρίζεται καθολικά η κοινωνική αλλά και παιδαγωγική αναγκαιότητα και σημασία του θεσμού του νηπιαγωγείου. Τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, κυρίως της Εξελικτικής Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας, μέσα από τα οποία αποδεικνύεται ότι η προσχολική ηλικία είναι η πιο κρίσιμη και η πιο καθοριστική για την ανάπτυξη του ατόμου, έχει ως αποτέλεσμα την προσέλκυση της προσοχής και του ενδιαφέροντος τόσο των παιδαγωγών όσο και των αρμοδίων και υπεύθυνων φορέων. Αυτό αποδεικνύεται τόσο από τη σημαντική αύξηση κατά τα τελευταία χρόνια του αριθμού των νηπιαγωγείων στη χώρα μας, την αναβάθμιση της κατάρτισης των νηπιαγωγών, τη βαθμολογική και μισθολογική εξίσωση των νηπιαγωγών με τους λοιπούς εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Ηλιού, 1991), όσο και από τον ασυνήθιστο, για την προσχολική εκπαίδευση, νομοθετικό καταιγισμό σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία των νηπιαγωγείων.

Η λέξη νηπιαγωγείο σημαίνει κυριολεκτικά τον εκπαιδευτικό θεσμό όπου παρέχεται αγωγή στα νήπια. Θεωρητικά στη νηπιακή ηλικία υπάγονται παιδιά ηλικίας 4-6 ετών. Ο λόγος ύπαρξης του νηπιαγωγείου συνδέεται άμεσα με τις κοινωνικές, συναισθηματικές και τις πρακτικές ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών τους και έχει ως αποστολή να του παρέχει ένα περιβάλλον στο οποίο τα νήπια θα αρχίσουν να ανεξαρτητοποιούνται από την καθημερινή και ενδεχομένως από την αποκλειστική επίβλεψη των γονέων τους, μαθαίνοντας να αλληλεπιδρούν με τους συνομηλίκους τους. Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο διαρκεί 2 χρόνια από την ηλικία των 4- 6 ετών. Σήμερα με το νόμο 3518/2006 η προσχολική εκπαίδευση έγινε υποχρεωτική για όλα τα Ελληνόπουλα ηλικίας 5-6 ετών.

Σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του, ο θεσμός του νηπιαγωγείου παρακολούθησε από κοντά όλα τα σύγχρονα παιδαγωγικά ρεύματα και μπορούμε να πούμε ότι ακολουθεί την πορεία των ανεπτυγμένων χωρών σε θέματα αναλυτικών προγραμμάτων και μεθοδολογίας μάθησης.

## **1.2. Βασικές αρχές του προγράμματος σπουδών του νηπιαγωγείου**

Το νέο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου συγκροτήθηκε με βάση δέκα παιδαγωγικές αρχές οι οποίες πηγάζουν από τα σύγχρονα ερευνητικά και θεωρητικά δεδομένα για την ανάπτυξη και την εκπαίδευση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Οι αρχές αυτές είναι:

### *1. Η προσχολική εκπαίδευση θέτει τις βάσεις για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και τη μετέπειτα στάση τους προς τη μάθηση.*

Σήμερα θεωρείται δεδομένο ότι σημαντικό μέρος της ανάπτυξης του εγκεφάλου συντελείται τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του ανθρώπου και ότι οι εμπειρίες των χρόνων αυτών θέτουν τις βάσεις για τη νοητική ανάπτυξη και την ψυχική υγεία των παιδιών. Για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας το πρώτο και πιο σημαντικό «μαθησιακό περιβάλλον» αποτελούν οι αλληλεπιδράσεις και οι σχέσεις τους με σημαντικούς «άλλους», στο σπίτι και στο σχολείο. Η ποιότητα των εμπειριών τους στον τομέα αυτό, επηρεάζει τόσο τη συναισθηματική όσο και τη γνωστική τους ανάπτυξη: η προσοχή, η φροντίδα, η εμπιστοσύνη και η αγάπη των ενηλίκων κάνουν τα παιδιά να αισθάνονται ασφαλή και τα ενθαρρύνουν να ακολουθήσουν την περιέργειά τους, να εξερευνήσουν, να τολμήσουν, να δοκιμάσουν και να μάθουν από τα λάθη τους. Εξίσου σημαντική στην ηλικία αυτή είναι η ποικιλία και η αφθονία των ερεθισμάτων που δέχονται τα παιδιά από το περιβάλλον τους καθώς παίζουν κεντρικό ρόλο στη διέγερση του εγκεφάλου και κατ' επέκταση στη δημιουργία αλλά και τη διατήρηση συνάψεων ανάμεσα στους νευρώνες.

### *2. Η προσωπική ενδυνάμωση και η διαμόρφωση μιας υγιούς προσωπικότητας αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της προσχολικής εκπαίδευσης.*

Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο του σχολείου ως φορέα προαγωγής της ψυχοκοινωνικής επάρκειας και της πρωτογενούς πρόληψης προβλημάτων που σχετίζονται με την ψυχική υγεία.

Άλλωστε η προαγωγή της ψυχικής υγείας αποτελεί σημαντική προτεραιότητα παγκοσμίως. Για αυτό και στα περισσότερα σύγχρονα προγράμματα προσχολικής αγωγής, στα πλαίσια της ολιστικής αντιμετώπισης των παιδιών, στόχος δεν είναι μόνο η μάθηση αλλά και η συναισθηματική ενδυνάμωση και η ευεξία των παιδιών. Ο

Παγκόσμιος οργανισμός Υγείας περιγράφει την ψυχική υγεία ως: «μια κατάσταση ευεξίας στην οποία το άτομο πραγματοποιεί τις δυνατότητές του, μπορεί να αντιμετωπίσει τα φυσιολογικά άγχη της ζωής, μπορεί να εργαστεί παραγωγικά και γόνιμα και είναι σε θέση να συνεισφέρει στην κοινότητά του/της». Η ψυχική υγεία επομένως συνδέεται άμεσα με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του παιδιού στη μάθηση, τη δυνατότητα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με τους άλλους και την αποτελεσματική αντιμετώπιση των δυσκολιών και των αντίξοων συνθηκών (Εκθεση για την Παγκόσμια Υγεία, 2001).

- 3. Η γνώση οικοδομείται μέσα από την αλληλεπίδραση με το φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της γνώσης λαμβάνεται υπόψη στους στόχους και στη μεθοδολογία του μαθησιακού προγράμματος.*

Η κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία επισημαίνει ότι οι έννοιες αποκτούν νόημα μέσα από κοινωνικές πρακτικές (π.χ. γλωσσική επικοινωνία) σε διάφορα κοινωνικά πλαίσια. Η αντίληψη αυτή έχει τρεις πολύ σημαντικές επιπτώσεις στην οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας: α) Λαμβάνονται υπόψη και αναδεικνύονται οι εμπειρίες (π.χ. έννοιες) που φέρνουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο από το οικογενειακό, κοινωνικό, γλωσσικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους. β) Μετατοπίζεται το κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας από το παιδί που «ανακαλύπτει» τη γνώση μόνο του στην κοινότητα της τάξης - εκπαιδευτικό και συμμαθητές - και τη συν-οικοδόμηση της γνώσης. γ) Χρησιμοποιείται ο διάλογος μεταξύ εκπαιδευτικού, παιδιού και συμμαθητών ως μια από τις πιο σημαντικές διδακτικές στρατηγικές για την κατανόηση των εννοιών και την απόκτηση νέων γνώσεων.

- 4. Το παιχνίδι θεωρείται η κυρίαρχη δραστηριότητα για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών στο νηπιαγωγείο.*

Το παιχνίδι είναι τόσο σημαντικό για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών που αναγνωρίζεται εδώ και πολλά χρόνια ως δικαίωμα τους. Εκτός από την ψυχαγωγία και τα θετικά συναισθήματα που προκαλεί, μεγάλο μέρος της μάθησης των παιδιών της προσχολικής ηλικίας συντελείται καθώς παίζουν. Μέσα στο «ασφαλές» και ευέλικτο πλαίσιο που παρέχει το παιχνίδι, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να εκφράσουν τις γνώσεις και τις αντιλήψεις τους για το πώς λειτουργεί ο κόσμος, να συνυπάρξουν και να συνεργαστούν με άλλους, να συνδυάσουν γεγονότα και καταστάσεις, να εκτονώσουν την ενέργεια τους, να έρθουν σε επαφή με έννοιες από

διάφορα επιστημονικά πεδία, να προβληματιστούν, να αυτοσχεδιάσουν και να δημιουργήσουν. Το παιχνίδι και ιδιαίτερα το κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι αποτελεί επίσης ένα σημαντικό μαθησιακό πλαίσιο για την ανάπτυξη της γλώσσας και της αναπαραστατικής σκέψης.

- 5. Η συνεργασία με την οικογένεια και η σύνδεση με την κοινότητα είναι απαραίτητες για την ενίσχυση της ανάπτυξης και της μάθησης των παιδιών.*

Η συνεργασία με την οικογένεια και η σύνδεση με την κοινότητα βασίζονται στην αντίληψη ότι τα παιδιά μαθαίνουν σε διάφορα περιβάλλοντα και ότι η μάθηση ενισχύεται όταν τα περιβάλλοντα αυτά αλληλεπιδρούν και συμπληρώνουν το ένα το άλλο. Η μάθηση ενισχύεται γιατί: α) Υπάρχει συνέχεια μεταξύ των «μαθησιακών» εμπειριών των παιδιών στο σχολείο και των εμπειριών τους έξω από αυτό και έτσι διευκολύνεται η μεταφορά της γνώσης. β) Η γνώση των εμπειριών των παιδιών εκτός σχολείου οδηγεί αβίαστα στην οργάνωση δραστηριοτήτων και την επιλογή θεμάτων που «έχουν νόημα γι' αυτά». γ) Τα παιδιά νιώθουν ότι μπορούν να είναι ο εαυτός τους σε όλα τα περιβάλλοντα και δεν αναγκάζονται να γίνονται «κάποιοι άλλοι» ανάλογα με το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν κάθε φορά.

- 6. Κάθε παιδί είναι μοναδικό και όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε μια εκπαίδευση η οποία σέβεται την προσωπικότητα, τη γλωσσική, κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα και τις ανάγκες τους.*

Το νηπιαγωγείο και το πρόγραμμα του οφείλει να δείχνει σεβασμό στα παιδιά και τις οικογένειές τους, ανεξάρτητα από τις γλωσσικές, κοινωνικές και πολιτισμικές τους ταυτότητες ή το οικονομικό τους επίπεδο. Όλα τα παιδιά έχουν τα ίδια δικαιώματα και την ανάγκη να αισθανθούν ότι γίνονται αποδεκτά γι' αυτό που είναι. Η συνεργασία σχολείου-οικογένειας βοηθάει τα παιδιά να αισθανθούν ότι η τάξη τους αποτελεί ένα συναισθηματικά ασφαλές πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να εκφραστούν ακόμα κι αν δεν μιλάνε ελληνικά, λαμβάνοντας υπόψη ότι η γλώσσα δεν χρησιμοποιείται μόνο για να εξιστορεί απλώς την πραγματικότητα, αλλά και για να αναδιηγείται και να αναδομεί τα γεγονότα και τις ανθρώπινες σχέσεις (Tsitsanoudis–Mallidis, 2015).

- 7. Τα παιδιά είναι από τη φύση τους περίεργα για το φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον. Στόχος του Προγράμματος Σπουδών είναι να αξιολογήσει και να*

*ενδυναμώνει τη διάθεση των παιδιών για εξερεύνηση και μάθηση παρέχοντας τα κατάλληλα ερεθίσματα και εμπειρίες.*

Η περιέργεια των παιδιών αποτελεί έναν πολύ ισχυρό καταλύτη για τη μάθηση. Με την κατάλληλη καθοδήγηση και υποστήριξη από τους ενήλικες, η περιέργεια και η έμφυτη ανάγκη τους να κατανοήσουν αυτά που συμβαίνουν γύρω τους μπορούν να οδηγήσουν τα παιδιά στην ανάπτυξη και τη χρήση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την εξερεύνηση και την κατανόηση των φαινομένων – κοινωνικών και φυσικών – του κόσμου που τα περιβάλλει.

*8. Τα παιδιά μαθαίνουν με ποικίλες διδακτικές προσεγγίσεις και εκφράζουν αυτά που γνωρίζουν με διαφορετικά μέσα αναπαράστασης.*

Η συστηματική χρήση μιας διδακτικής μεθόδου, σε βάρος άλλων μεθόδων ουσιαστικά αγνοεί δυο σημαντικές παιδαγωγικές αρχές: α) Ότι οι τάξεις αποτελούνται από άτομα που έχουν διαφορετικές ανάγκες, ρυθμό μάθησης, ενδιαφέροντα, μαθησιακό στυλ και προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά, και πολιτισμικά περιβάλλοντα. β) Ότι τα άτομα μαθαίνουν με διαφορετικούς τρόπους και μεθόδους ανάλογα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, τις μαθησιακές ανάγκες τους τη δεδομένη στιγμή, το είδος της γνώσης που επιδιώκουμε να αποκτήσουν (π.χ. δεξιότητες, έννοιες, στάσεις κ.λπ.) και το «περιεχόμενο» της δραστηριότητας. Στα μαθησιακά περιβάλλοντα που εφαρμόζουν τις δυο αυτές αρχές οργανώνονται δραστηριότητες που έχουν νόημα για τα συγκεκριμένα παιδιά, παρέχεται ποικιλία μαθησιακών εμπειριών (π.χ. ατομική ή ομαδική εργασία, βιωματικές δραστηριότητες/σχέδια εργασίας, ελεύθερο και οργανωμένο παιχνίδι κ.ά.) και δίνεται στα παιδιά η δυνατότητα να επιλέξουν τον τρόπο που τα βοηθάει να μάθουν καλύτερα και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να δείξουν αυτά που έχουν μάθει.

*9. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός για την οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος και τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στόχος του είναι η ισορροπία μεταξύ δράσεων που πηγάζουν από τα ίδια τα παιδιά και δράσεων με σαφείς μαθησιακούς στόχους που θέτει ο ίδιος, ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης του.*

Οι σύγχρονες αντιλήψεις για τη μάθηση δίνουν στον εκπαιδευτικό πιο ενεργητικό ρόλο από ό,τι είχε στο παρελθόν. Μέχρι τώρα ο εκπαιδευτικός οργάνωνε το περιβάλλον έτσι ώστε να διευκολύνει την οικοδόμηση της μάθησης από τα ίδια τα

παιδιά, μέσα από τις ανακαλύψεις και το παιχνίδι τους. Μακροχρόνιες έρευνες στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστραλία έδειξαν ότι τα πιο αποτελεσματικά προσχολικά προγράμματα είναι αυτά στα οποία: α) Εκπαιδευτικός και παιδιά «σκέφτονται» μαζί για να επιλύσουν προβλήματα ή να ερμηνεύσουν κοινωνικά και φυσικά φαινόμενα. β) Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί και υποστηρίζει τη μάθηση των παιδιών. γ) Οργανώνει το μαθησιακό περιβάλλον έτσι ώστε να ενθαρρύνει το διάλογο των παιδιών με άλλους ανθρώπους αλλά και αντικείμενα. δ) Παρατηρεί τα παιδιά και τη δράση τους για να εντοπίσει στιγμές που μπορεί να αξιοποιήσει για να τα βοηθήσει να μάθουν κάτι καινούργιο. ε) Αναγνωρίζει τη σημασία της συναισθηματικής κατάστασης των παιδιών και της ποιότητας των σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας της τάξης για την ενεργή συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία.

*10. Η συστηματική παρατήρηση αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την καταγραφή των αναγκών, των ενδιαφερόντων και της μαθησιακής πορείας των παιδιών.*

Η αποτελεσματική οργάνωση του προγράμματος και του μαθησιακού περιβάλλοντος στηρίζεται στην παρατήρηση των παιδιών και την ερμηνεία των δεδομένων που προκύπτουν από αυτή. Η συστηματική παρατήρηση δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να γνωρίσει καλύτερα τα παιδιά της τάξης του και να οργανώσει το πρόγραμμα και τη διδασκαλία του σύμφωνα με τις ανάγκες, τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα, τις προϋπάρχουσες εμπειρίες και το μαθησιακό στυλ τους (Οδηγός εκπαιδευτικού για το πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου, 2011).



## 2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### **Η ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.**

#### **2.1. Εισαγωγή**

Η φοίτηση των μικρών παιδιών στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια ιδιαίτερα κρίσιμη εκπαιδευτική περίοδο. Είναι η περίοδος της απομάκρυνσής τους από την ασφάλεια της οικογενειακής θαλπωρής και αποτελεί ταυτόχρονα την πρώτη απόπειρα εξωοικογενειακής κοινωνικοποίησης, με ταυτόχρονη εισαγωγή στα πρώτα εκπαιδευτικά βήματα. Για να κατανοήσει τη συμπεριφορά των παιδιών ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει τις ανάγκες τους και να ψάχνει τις κατάλληλες μεθόδους για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών.

Η χρονική περίοδος μεταξύ των 2 και 8 ετών αποτελεί την προσχολική ή πρώιμη παιδική ηλικία ενός ατόμου. Κατά την συγκεκριμένη περίοδο ζωής, βασικό μέλημα της εκπαίδευσης αποτελεί η κατά το δυνατόν ισορροπημένη και πολύπλευρη εξέλιξη και ανάπτυξη, τόσο σε επίπεδο συναισθηματικό, ψυχοκοινωνικό και ηθικό, όσο και σε επίπεδο νοητικό. Συγκεκριμένα, βασικοί στόχοι της αγωγής των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι η πρώτη προσπάθεια αυτοαντίληψης, η ανταλλαγή πληροφοριών, η αλληλεπίδραση και η επικοινωνία με το εξωτερικό περιβάλλον (Απανωμεριτάκη, 2002).

#### **2.2. Η ηθική ανάπτυξη**

Όπως προαναφέρθηκε, βασικά στοιχεία της εξέλιξης των παιδιών αποτελούν η ψυχοκοινωνική και η συναισθηματική ανάπτυξη. Μιλώντας κανείς για συναισθηματική ανάπτυξη, αναφέρεται στην πρώτη γνωριμία με τον εαυτό, ενώ η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη έγκειται στην ανάπτυξη σχέσεων αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας με τον έξω κόσμο. Το στοιχείο της ηθικής εμπεριέχεται στα δυο παραπάνω πεδία. Προκειμένου το παιδί να αποκτήσει μια ηθικότητα, μια ικανότητα δηλαδή να διαχωρίζει το σωστό από το λάθος και να λαμβάνει αποφάσεις σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, χρειάζεται να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη και πάγια αυτοαντίληψη ενώ, ταυτόχρονα να μπορεί να επικοινωνεί λειτουργικά, να επηρεάζει

και να επηρεάζεται με το εξωτερικό περιβάλλον. Αρκετοί θεωρητικοί ασχολήθηκαν με την έννοια της ηθικής στη πρώιμη παιδική ηλικία.

Συγκεκριμένα, ο Piaget (Elliott, Kratochwill, LittlefieldCook, Travers, 2008) περιγράφει την άνθηση του έλλογου στοιχείου ως μια διαδικασία κατανόησης και αντίληψης του ηθικού στοιχείου που περιλαμβάνουν όλοι οι κανόνες που ορίζει η κοινωνία. Κατά τον ίδιο, τόσο η ψυχοκοινωνική, όσο και η συναισθηματική πλευρά των παιδιών αναπτύσσονται και με την βοήθεια της υπό εξέλιξη ηθικότητας.

Ο Kohlberg (Elliott, Kratochwill, LittlefieldCook, Travers 2008) επίσης, αναφέρει ότι η υιοθέτηση μιας σωστής κοινωνικής συμπεριφοράς συντελείται κυρίως μέσα από τη μίμηση των ενηλίκων και με αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται η κοινωνικότητα των παιδιών. Ο ίδιος όμως επεκτείνει τη σκέψη του, προσθέτοντας έναν ακόμη παράγοντα, το νοητικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι, η μίμηση της ενήλικης συμπεριφοράς από μέρους των παιδιών δεν συνάδει απαραίτητα με το επίπεδο συνειδητοποίησης και κατανόησης των στοιχείων αυτής της σωστής κοινωνικά στάσης. Αυτό εξαρτάται με το νοητικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται κάθε παιδί ξεχωριστά. Συνεχίζοντας τη συλλογιστική του, δημιούργησε μια κλίμακα σταδίων σύμφωνα με την οποία δημιουργείται, εξελίσσεται και ωριμάζει η ηθικότητα των παιδιών, κυμαινόμενη από την απλή υιοθέτηση των κανόνων που ορίζει η κοινωνία μέχρι και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης που επιβάλλει επιλογή μιας απόφασης με ηθικά στοιχεία εξαρτώμενη από την εκάστοτε περίπτωση. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας συμμετέχουν ενεργά σε έναν διάλογο μεταξύ εσωτερικών σκέψεων και εξωτερικών συζητήσεων των ενηλίκων, όπου επεξεργάζονται, παρατηρούν, διαφωνούν ή συμφωνούν και κυρίως μπαίνουν σε μια διαδικασία αναρώτησης για την δική τους θέση σε πιθανά σενάρια της καθημερινότητας (Κουτσοβάνου & Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008).

### **2.3. Η συναισθηματική ανάπτυξη**

Ο συναισθηματικός κόσμος των παιδιών περικλείει διάφορα αισθήματα, μεταξύ των οποίων η χαρά, η λύπη, η ζήλια, ο θυμός και πολλά άλλα. Πριν ακόμη περάσουν τη πόρτα του σχολείου, ίσως και από την γέννηση τα παιδιά βιώνουν συναισθήματα για οτιδήποτε έρχονται σε επαφή, από τους ανθρώπους γύρω τους έως και γεγονότα και αντικείμενα. Όλα αυτά τα συναισθήματα είναι σημαντικό να δίνεται χώρος και χρόνος να εκφράζονται από μεριάς των παιδιών. Με αυτό τον τρόπο, τα παιδιά

αντιλαμβάνονται πώς όχι μόνο είναι υγιές να έχουν συναισθήματα, αλλά και ότι είναι εξίσου θετικό να τα εκφράζουν. Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν προωθείται από τους γονείς ή άλλους ενήλικες η εξωτερίκευση των συναισθημάτων ή παρατηρείται δυσκολία στην συνειδητοποίηση αυτών, με αποτέλεσμα και μέσω της μίμησης να συμβαίνει το ίδιο και στα παιδιά. Όμως, σύμφωνα με την Fraiberg (1959) είναι όχι μόνο θεμιτό αλλά και απαραίτητο να αισθάνονται τα παιδιά.

Επίσης, η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών έγκειται και στο γεγονός της ανεξαρτησίας των ιδίων. Τα παιδιά έχουν μια απαραίτητη σχέση εξάρτησης είτε με τους γονείς τους, είτε με άλλους ενήλικες. Η σχέση αυτή παρέχει όλη τη ζεστασιά και την ασφάλεια έτσι ώστε το παιδί να πορευτεί σε μια διαδρομή συναισθηματικής ενδυνάμωσης από τους οικείους του με τελικό σκοπό την αυτονομία και την αποκόλληση από την «φωλιά», την οικογένεια, την αρχική σχέση εξάρτησης.

Μέσα στο κλίμα ασφάλειας που προαναφέρθηκε, το παιδί χρειάζεται να νιώθει ελεύθερο να εκφράζει όλες τις σκέψεις και τους φόβους του. Οι φόβοι για καταστάσεις, ανθρώπους ή και αντικείμενα, όπως οι πόλεμοι, τα φαντάσματα, οι βροντές είναι αρκετά συνήθεις στην συγκεκριμένη περίοδο ζωής. Ωστόσο, το οικογενειακό περιβάλλον χρειάζεται να βοηθήσει το παιδί να αντιμετωπίσει και να ξεπεράσει αυτούς τους φόβους. Η διαδικασία αυτή έχει πολλαπλά θετικά μεταξύ των οποίων την απόκτηση ελέγχου σε στρεσογόνες και δύσκολες συνθήκες και την ενδυνάμωση του εαυτού για μελλοντικές καταστάσεις στην ενήλικη ζωή. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά διαθέτουν το ψυχικό απόθεμα διαχείρισης τέτοιων φόβων, οι οποίοι συνήθως αφορούν μη πραγματικά ερεθίσματα. Μένει από μεριάς των ενηλίκων να τα καθοδηγήσουν να αξιοποιήσουν αυτό το δυναμικό. Η επαφή με αυτές τις στρεσογόνες και πολλές φορές φανταστικές καταστάσεις και η αποφυγή άρνησης τους, έχει ως αποτέλεσμα την ικανότητα διαχείρισης μελλοντικών πραγματικών φόβων.

Το 1979, η Hyson όρισε κάποιες τεχνικές διαχείρισης και αντιμετώπισης τέτοιου είδους φόβων:

- ✓ Εκφράστε τις σκέψεις σας για τους φόβους. Προετοιμάστε το έδαφος για να κάνει το παιδί το ίδιο με οποιοδήποτε τρόπο όπως το γράψιμο, το τραγούδι ή ένα σκίτσο.

- ✓ Βοηθήστε το παιδί να εξωτερικεύσει τον φόβο του με την βοήθεια ενός σκετς. Συμβαίνει να μειώνεται ο φόβος για ένα πρόσωπο, όπως η κακιά μάγισσα, όταν το παιδί παίζει τον συγκεκριμένο ρόλο.
- ✓ Προσπαθήστε να δημιουργήσετε τις συνθήκες έτσι ώστε το παιδί σταδιακά να έρθει σε επαφή με τον φόβο του. Για παράδειγμα, αν το παιδί φοβάται ένα ζώο, φέρτε το σε επαφή από μακριά στην αρχή και σιγά - σιγά λιγοστεύτε την απόσταση ή φέρτε το σε επαφή με το ζώο όταν είναι ακόμη σε μικρή ηλικία.
- ✓ Πολλές φορές ο φόβος του παιδιού πηγάζει από την επιθυμία του να είναι κάτι που δεν είναι. Για παράδειγμα, ο φόβος για έναν αυστηρό θείο μπορεί να προέρχεται από την επιθυμία του παιδιού να είναι το ίδιο πιο δυναμικό.
- ✓ Αξιοποιήστε κάθε ευκαιρία ενδυνάμωσης του παιδιού ώστε να διαχειρίζεται τους φόβους του. Για παράδειγμα, μια επίσκεψη στο γιατρό ή η πρώτη μέρα στο σχολείο μπορεί να γίνει πιο εύκολη διαδικασία αν προηγουμένως διαβάσετε ένα σχετικό παραμύθι ή ιστορία, χωρίς να αποκρύψετε στοιχεία που θα δυσκολέψουν το παιδί, όπως ο πόνος.

Τέλος, σε επίπεδο συναισθημάτων θεωρείται απαραίτητη η εκμάθηση κοινωνικά σωστών τρόπων εκδήλωσης και εξωτερίκευσης τους, από μεριάς των παιδιών (Κουτσοβάνου, Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008).

#### **2.4. Η αντίληψη του εαυτού**

Η συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού έχει άμεση συνάφεια με την αντίληψη που σχηματίζει για τον εαυτό του. Ο Αμερικανός ψυχολόγος William James (Elliott, Kratochwill, LittlefieldCook, Travers 2008) έκανε τη διάκριση του εαυτού σε δύο ευδιάκριτα μέρη, το «εγώ» και το «εμένα». Ο James πίστευε ότι το «εγώ» τμήμα του εαυτού είναι ο γνώστης, αυτός που ξέρει ότι σκέπτεται, κάνει κρίσεις, αναγνωρίζει ότι είναι ξεχωριστός από οτιδήποτε βλέπει και ελέγχει τον περιβάλλοντα κόσμο. Το «εμένα» είναι το αντικείμενο όλων των σκέψεων, των κρίσεων του «εγώ». Το «εμένα» μπορούμε να το σκεφτούμε ως την εικόνα του εαυτού μας που μας βοηθά να καταλάβουμε πώς το «εγώ» αναπτύσσει αισθήματα αυτοεκτίμησης: ως αποτέλεσμα της αξιολόγησης του «εμένα» από το «εγώ», ο εαυτός κρίνεται καλός ή κακός, ικανός ή ανίκανος, επιδέξιος ή άγαρμος. Πολύ συχνά τα παιδιά νιώθουν σύγκρουση μεταξύ του εαυτού που θα ήθελαν να είναι και αυτού που βλέπουν ότι είναι στην

πραγματικότητα. Η ανάπτυξη της αυτοαντίληψης αποτελεί μια μακρόχρονη και σταδιακή διαδικασία που μορφοποιείται και βάσει της σχέσης που σχηματίζει το παιδί με το εξωτερικό περιβάλλον. Ζώντας σε μια κοινωνία με κανόνες και τρόπους συμπεριφοράς, το παιδί προσπαθεί να ενσωματώσει όλα τα στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος στον μικρόκοσμο του εαυτού του και με αυτόν τον τρόπο γνωρίζει και σχηματίζει τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του.

Η οικογένεια και γενικά οι ενήλικες που σχετίζονται με το παιδί μπορούν να το διευκολύνουν σε αυτή τη διαδικασία. Η Samuels (1977) πρότεινε 4 άξονες αντίληψης του εαυτού στη προσχολική και παιδική ηλικία:

1. Το σώμα. Η γνωριμία του παιδιού με το σώμα του, τις φυσικές λειτουργίες που συντελεί και πως το ίδιο μπορεί να επηρεάσει αυτές τις λειτουργίες.
2. Η κοινωνική θέση. Η θέση του παιδιού μέσα στη κοινωνία σε σχέση με την εθνικότητα, το φύλο, την ηλικία, το θρήσκευμα και το πολιτισμό.
3. Το γνωστικό επίπεδο. Οι νοητικές ικανότητες και οι γνωστικές λειτουργίες που επιτελεί το παιδί.
4. Ο συναισθηματικός κόσμος. Ο τρόπος με τον οποίο το παιδί περιγράφει τον εαυτό του, συμπεριλαμβανομένου και της εκτίμησης και των θετικών σκέψεων που διαθέτει για τη προσωπικότητα του.

Η εκπαιδευτική πορεία του παιδιού είναι απαραίτητο να εμπεριέχει ως βασικό στοιχείο την ανάπτυξη της αντίληψης του εαυτού. Η γνωριμία με τον εαυτό έχει τρεις βασικές πτυχές:

- Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το παιδί τον εαυτό του.
- Τα συναισθήματα τα οποία προκύπτουν κατά την περιγραφή της προσωπικότητας του από το ίδιο το παιδί.
- Ο τρόπος με τον οποίο το παιδί περιγράφει τον εαυτό του.

Οι βασικές αυτές πτυχές διαμορφώνονται μέσα από τη διαρκή αλληλεπίδραση του παιδιού με το εξωτερικό περιβάλλον. Το παιδί είναι παρατηρητής και ταυτόχρονα ορίζει και επηρεάζει τον έξω από τον εαυτό του κόσμο, με αποτέλεσμα την ενσωμάτωση αυτής της διαδικασίας και τον σταδιακό σχηματισμό και ορισμό μιας περιγραφής τόσο για το ίδιο το παιδί, όσο και τον κόσμο και τα στοιχεία που τον

απαρτίζουν. Οι Shavelson και Bolus (1982), σε μια προσπάθεια περιγραφής της έννοιας της αυτοαντίληψης, όρισαν κάποια ποιοτικά στοιχεία της:

- ❖ Έχει οργανωτικό χαρακτήρα. Κατά την κατανόηση του κόσμου και του εαυτού, το άτομο ομαδοποιεί διάφορα στοιχεία τα οποία στην συνέχεια έρχονται σε αλληλεπίδραση.
- ❖ Διαθέτει πολλά επίπεδα. Τα επίπεδα αυτά που παρέχουν γνώση για τον εαυτό, συγκροτούνται τόσο από την ομαδοποίηση που κάνει το ίδιο το άτομο, όσο και από πληροφορίες που προέρχονται από άλλα άτομα.
- ❖ Λειτουργεί από το ειδικό στο γενικό μέρος. Δηλαδή, διαθέτει ως αφετηρία μια συγκεκριμένη στάση ή πράξη κάποιου άλλου ατόμου και καταλήγει στη συγκρότηση ενός χαρακτηριστικού προσωπικότητας για τον ίδιο το άτομο, επηρεαζόμενη από το άλλο άτομο.
- ❖ Ενώ αρχικά ορίζεται βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, στη συνέχεια και με την έξοδο του παιδιού από το σπίτι (π.χ. σχολείο), παρατηρείται μια σχετικότητα αυτών, το σύνολο των οποίων ορίζουν τη προσωπικότητα. Για παράδειγμα: «Είμαι ο πιο ήσυχος στη τάξη και ο πιο μεγάλος από τα αδέρφια μου».
- ❖ Κατά τη πορεία ανάπτυξης του παιδιού έως και το τέλος της εφηβείας, διαμορφώνεται με σύνθετους τρόπους και διαδικασίες.
- ❖ Ορίζεται σε δυο επίπεδα: το επίπεδο της περιγραφής (π.χ. είμαι ψηλός) και το επίπεδο της εκτίμησης (π.χ. είμαι ακατάστατος).
- ❖ Διαφοροποιείται από άλλες νοητικές λειτουργίες όπως η φαντασία και η προσοχή.

Ένας σημαντικός παράγοντας της αυτοαντίληψης κατά την προσχολική ηλικία, είναι η διαδικασία του καθρεφτισματος. Κατά τις αρχές του εικοστού αιώνα, δημιουργήθηκε ολόκληρη θεωρία σχετική του καθρεφτισματος, η οποία συμπυκνώνεται στην εξής φράση: «Είμαι αυτό που νομίζω ότι εσύ νομίζεις ότι είμαι». Κατά την επεξεργασία αυτής της φράσης προκύπτουν 3 βασικά στοιχεία, το παιδί σε φαντασιακό επίπεδο, καταλαβαίνει τον τρόπο με τον οποίο κάποιος άλλος το βλέπει, στη συνέχεια θεωρεί ότι αυτός ο άλλος κρίνει αυτό ακριβώς που βλέπει και τέλος το παιδί θεωρεί ότι είναι αυτό ακριβώς που βλέπει και εκτιμάει ο άλλος. Μια ακόμη σχετική θεωρία έγκειται στη δυνατότητα του ατόμου να ορίσει τον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθούν τα πράγματα. Με άλλα λόγια, ένα άτομο εκτιμώντας ότι μια

συνθήκη θα εξελιχθεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο, λειτουργεί με τέτοιο τρόπο, όσπου στο τέλος τα πράγματα όντως γίνονται έτσι. Σε επίπεδο εκπαίδευσης, διάφορες έρευνες υποστηρίζουν ότι οι νηπιαγωγοί κατά κάποιο τρόπο μπορεί να επηρεάζουν την εξέλιξη των μαθητών τους. Για παράδειγμα, αν ένας νηπιαγωγός θεωρεί ότι ένας μαθητής έχει περιορισμένες δυνατότητες, ίσως να μην ασχοληθεί υποστηρικτικά μαζί του και με αυτό τον τρόπο να μην μπορέσει όντως ο μαθητής να εξελιχθεί πολύ σε επίπεδο μάθησης (Κουτσοβάνου, Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008).

## **2.5. Η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη-κοινωνικοποίηση.**

Ο Erik Erikson (Elliott, Kratochwill, Littlefield Cook, Travers 2008) ασχολήθηκε με την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Σύμφωνα με τον Erikson δύο κρίσιμα στοιχεία της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των δυνάμεων της κοινωνικοποίησης και της εξατομίκευσης. Η κοινωνικοποίηση αναφέρεται στην ανάγκη να δημιουργήσουμε και να διατηρήσουμε σχέσεις με τους άλλους και να ρυθμίσουμε τη συμπεριφορά μας σύμφωνα με τις απαιτήσεις της κοινωνία. Η εξατομίκευση αναφέρεται στην πλήρη ανάπτυξη του εαυτού (αυτοεκτίμηση και αυτό-έλεγχος). Τα παιδιά προσπαθούν να συμβιβάσουν τις εντάσεις μεταξύ κοινωνικοποίησης και εξατομίκευσης αντιμετωπίζοντας με επιτυχία διάφορα αναπτυξιακά έργα, να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται το ποιοι είναι, δηλαδή να συμβιβαστούν με τις ιδέες που έχουν για τον εαυτό τους, με τέτοιον τρόπο ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικοποίησης και εξατομίκευσης, να αναπτύξουν στρατηγικές που οδηγούν στον αυτό-έλεγχο και τον έλεγχο των παρορμήσεων, να κατανοήσουν και να ζήσουν σύμφωνα με ηθικά κριτήρια και να γνωρίζουν τι σημαίνει να είναι μέλη της κοινωνίας με υποχρεώσεις, ευθύνες και δικαιώματα.. Ο Erikson υποστήριξε ότι η προσωπικότητα αναπτύσσεται σύμφωνα με την ικανότητα του ατόμου να συναλλάσσεται με το περιβάλλον. Αναδύεται μέσα από μια σειρά εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων, οι οποίες αν λυθούν έχουν ως αποτέλεσμα μια καλύτερη αίσθηση του εαυτού. Οι κρίσεις προκύπτουν σε καθένα από τα οκτώ στάδια ζωής που εντόπισε ο Erikson. Κάθε κρίση έχει ως αποτέλεσμα μια περίοδο κατά την οποία το άτομο είναι ευάλωτο και έχει αυξημένο δυναμικό και μπορεί να οδηγήσει είτε σε δυσπροσαρμογή είτε σε αυξημένη ψυχική δύναμη. Τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού (από τη γέννηση – 5<sup>ο</sup> έτος)

σύμφωνα με τον Erikson περιλαμβάνουν τα στάδια που αφορούν την εμπιστοσύνη (trust) και την αυτονομία (autonomy). Για να μπορέσει το παιδί να δημιουργήσει μια υγιή προσωπικότητα απαιτεί μια αίσθηση εμπιστοσύνης προς τον εαυτό και προς τον κόσμο, μια πεποίθηση που αναπτύσσεται από τον πρώτο χρόνο της ζωής του παιδιού. Μέσα από την αίσθηση αυτή τα παιδιά αντλούν ασφάλεια. Αναπτύσσοντας σιγά-σιγά μεγαλύτερο έλεγχο του σώματός τους μαθαίνουν να εμπιστεύονται το σώμα τους και έτσι αυξάνεται η ψυχολογική αίσθηση της ασφάλειας.

Ακόμα, στη διάρκεια αυτής της περιόδου, εμφανίζεται η αυτονομία σε αντιδιαστολή με την ντροπή και την αμφιβολία. Η προσωπικότητα του παιδιού διαμορφώνεται από το γεγονός ότι το παιδί μαθαίνει τη σημασία του αυτοελέγχου. Τα χρόνια αυτά είναι αποφασιστικά για την εδραίωση της σωστής ισορροπίας μεταξύ του να στέκεται μόνο του στα πόδια του και να προστατεύεται (Erikson,1950). Η αίσθηση εμπιστοσύνης που δημιουργείται βελτιώνει την αυτοπεποίθηση των παιδιών.

Επίσης κατά τη διάρκεια ανάπτυξης αυτών των χρόνων τα παιδιά εμφανίζουν την αίσθηση της πρωτοβουλίας (initiative) που θα αποτελέσει τη βάση ρεαλιστικών φιλοδοξιών και στόχων. Έχουν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, τελειοποίηση της γλώσσας και διεύρυνση της φαντασίας. Η ανάπτυξη του παιδιού έγκειται στην ομαλή και σταδιακή καλλιέργεια της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας μέσα σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και πλήρους αποδοχής.

Στην προσχολική περίοδο ζωής, τα παιδιά κοινωνικοποιούνται άμεσα και με πολύ γρήγορους ρυθμούς. Σε αυτή την ηλικία, δημιουργούνται σχέσεις με άλλα παιδιά, με τα οποία σχετίζονται στο παιχνίδι ή και γίνονται φίλοι. Ωστόσο, μια ενδεχόμενη δυσκολία του παιδιού να σχηματίζει κοινωνικές σχέσεις και να συμμετέχει κοινωνικά μπορεί να τον ακολουθεί και στη μετέπειτα πορεία της ανάπτυξης του.

Μέσα από ομαδικές εργασίες παιχνιδιού, κατασκευών κ.α., τα παιδιά διαφωνούν, συμφωνούν χτίζουν σχέσεις κοινωνικοποιούνται. Γι' αυτό και η αξία της συνεργατικότητας, στα πλαίσια επιτέλεσης ενός κοινού σκοπού είναι μεγάλη, καθώς τα παιδιά από κοινού και μέσα από τη διαφορετικότητα συνδιαμορφώνουν κοινωνικές σχέσεις, αποποιούμενα την τάση για εγωκεντρισμό, η οποία συναντάται κυρίως σε αυτή την ηλικία.



Πέρα από τις παρέες και την ομαδική επιτέλεση έργων, οι αδελφικές σχέσεις παίζουν μεγάλο ρόλο στη πορεία της κοινωνικοποίησης ενός παιδιού. Η εμπειρία του δεσίματος και της αλληλεπίδρασης με τα αδέρφια, επηρεάζει πολύ τη κοινωνικοποίηση του παιδιού από τα πρώτα κιόλας χρόνια ανάπτυξης.

Όπως προαναφέρθηκε, βασικός παράγοντας ανάπτυξης του παιδιού είναι η τάση υιοθέτησης μιας ηθικότητας που ορίζει ποιες συμπεριφορές είναι κοινωνικά αποδεκτές και ποιες όχι. Η ηθικότητα σμιλεύεται βάσει των αξιών που ενσωματώνουν τα παιδιά μέσα από την αλληλεπίδραση τους με το εξωτερικό περιβάλλον. Επίσης, οι εμπειρίες που βιώνουν καθημερινά τα παιδιά όχι μόνο συμβάλλουν στην ανάπτυξη του κοινωνικού εαυτού, αλλά και των ικανοτήτων για επίλυση διάφορων προβλημάτων. Σε αυτό βοηθάνε και οι εκπαιδευτικοί μέσα από την εκπαίδευση στην οριοθέτηση ενός προβλήματος, την διερεύνηση τρόπων επίλυσης και την εκτίμηση του πιο αποτελεσματικού τρόπου.

Πέραν του στοιχείου της ηθικότητας, η ανάπτυξη του παιδιού έγκειται στην ομαλή και σταδιακή καλλιέργεια της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας μέσα σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και πλήρους αποδοχής. Η έννοια της αυτονομίας, κατά τον Piaget έχει να κάνει με την ικανότητα διάκρισης και λήψης αποφάσεων βάσει της ηθικότητας και της αλήθειας σε επίπεδο γνωστικό, αξιοποιώντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία και πληροφορίες κάθε φορά και ανεπηρέαστη από πιθανές θετικές ανταμοιβές ή τιμωρίες. Το αντίθετο της αυτονομίας, αποτελεί μια κατάσταση, γνωστή και ως ετερονομία ή εξαρτητική συμπεριφορά, κατά την οποία το άτομο δεν δρα αυτοβούλως αλλά καθορίζεται από τη γνώμη, στάση των άλλων με γνώμονα πάντα την αντίδραση του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Σε πρότερο στάδιο, τα παιδιά εξαρτώνται από τους γονείς τους, οι οποίοι τα βοηθούν και τα κατευθύνουν ώστε να αναπτυχθεί η ανεξαρτησία. Όσο το παιδί, υιοθετεί όλο και περισσότερο μια αυτόνομη στάση, απομακρύνεται από το φάσμα της ετερονομίας. Παρ' όλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό δεν επιτυγχάνεται, με αποτέλεσμα να παραμένει η ανάπτυξη στα πρότερα στάδια. Σύμφωνα με τον Piaget, οι γονείς παίζουν καθοριστικό ρόλο μέσα από τη στάση τους. Συγκεκριμένα, όταν προωθείται η ανταλλαγή απόψεων και η συζήτηση μέσα σε ένα κλίμα ελευθερίας και ασφάλειας, χωρίς το στοιχείο της ανταμοιβής για κάθε συμπεριφορά, το παιδί αντιλαμβάνεται ότι είναι θεμιτό κατά την πορεία της ανάπτυξης του να

συμπεριφέρεται κρίνοντας μόνο του την πιο κατάλληλη επιλογή για την εκάστοτε περίσταση, με τους γονείς διαθέσιμους για υποστήριξη και βοήθεια αν χρειαστεί. Με αυτό τον τρόπο, το παιδί χτίζει τον κοινωνικό εαυτό του και εσωτερικεύει ιδανικά, επηρεαζόμενο από τους σημαντικούς άλλους. Η συζήτηση με τα σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντός του, οδηγεί στην αναγνώριση της πολυμορφίας και της διαφορετικότητας των συναισθημάτων. Έτσι, το παιδί απομακρύνεται από τη φυσική τάση για εγωκεντρισμό και εξάρτηση από τους γονείς, αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα στη σκέψη και στο συναίσθημα και εισέρχεται στο κόσμο της αυτονομίας.

Έτσι λοιπόν φαίνεται ότι, πριν ακόμη το παιδί πάει στο νηπιαγωγείο έχει αρχίσει να πλάθεται η προσωπικότητα του βάσει των πολλών εμπειριών από τη πρώτη κιόλας μέρα της ζωής του και ήδη κουβαλάει τη προσωπική του ιστορία. Μέχρι τους πρώτους 18 μήνες ζωής, το παιδί ανακαλύπτει και εξερευνά το εξωτερικό περιβάλλον μέσω των αισθήσεων και στη συνέχεια αναπτύσσεται η ικανότητα για δημιουργία πιο σύνθετων σκέψεων μέσω του συμβολισμού. Αργότερα, το παιδί προσπαθεί να νοηματοδοτήσει όλα αυτά που γνωρίζει μέσω των αισθήσεων όπως τη κοινωνία και όλα όσα την απαρτίζουν, όπως τους ανθρώπους αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό. Φυσικά, η διαδικασία αυτή δεν γίνεται αποκλειστικά σε ατομικό επίπεδο. Υπόκεινται σε διαμορφώσεις προερχόμενες από τη συνεχή αλληλεπίδραση του παιδιού με το κοινωνικό περιβάλλον, είτε μέσω συζητήσεων με την οικογένεια, είτε μέσω των εσωτερικευμένων κανόνων και αξιών που ορίζει η κοινωνία.

Στα πλαίσια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης που προαναφέρθηκε, βασικός παράγοντας της κοινωνικοποίησης του παιδιού είναι η κοινωνική οριοθέτηση των ρόλων. Οι ρόλοι που καθορίζονται από την κοινωνία διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο, τη φυλή και άλλα στοιχεία βιολογικής καταβολής. Οι ρόλοι είναι αυστηρά καθορισμένοι και παγιωμένοι, ανά κουλτούρα, χωρίς να αλλάζουν εύκολα ή δεν δημιουργούνται καινούργιοι, έτσι που αναδύεται η ερώτηση, ποιος παράγοντας είναι πιο καθοριστικός, ο βιολογικός ή ο κοινωνικός.

Ένα από τα βασικότερα μέσα κοινωνικοποίησης είναι το σχολείο. Σε επίπεδο κοινωνίας, το σχολείο γίνεται φορέας μετάδοσης των κοινωνικών αξιών, θεσμών και κανόνων. Ταυτόχρονα, στο σχολείο δημιουργούνται οι πρώτες κοινωνικές σχέσεις του παιδιού με άλλα άτομα πέραν της οικογενείας και με αυτό τον τρόπο, τα παιδιά

νώθουν και ανήκουν σε μια κοινωνία. Η σχέση του σχολείου με την οικογένεια είναι ιδιαίτερος σημαντική, καθώς οι πληροφορίες και η εκπαίδευση που παρέχουν στα παιδιά αλληλοσυμπληρώνονται με τελικό στόχο την κοινωνικοποίηση του παιδιού (Κουτσοβάνου, Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008).

## 3<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Δημιουργικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο

#### 3.1. Εισαγωγή

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτουν προτιμούν ως βασική και καθημερινή δραστηριότητα το παιχνίδι. Συνεπώς, οι δημιουργικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο αποτελούν την ιδανική μέθοδο μετάδοσης γνώσεων και προσωπικής ανάπτυξης. Γι αυτό τον λόγο, ο παιδαγωγός χρειάζεται να έχει υπόψη του συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που χρειάζεται να διαθέτουν αυτές οι δραστηριότητες, καθώς και σαφείς εκπαιδευτικούς στόχους.

#### 3.2. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσχολικής ηλικίας

Κατά την οργάνωση των δημιουργικών δραστηριοτήτων, χρειάζεται να λάβει κανείς υπόψη κάποια ποιοτικά στοιχεία που διέπουν την προσχολική ηλικία. Συγκεκριμένα:

- Τα παιδιά υιοθετούν μια *ατομο-κεντρική στάση*. Περιγράφονται ως εγωκεντρικά και αυτό γιατί το βασικό ενδιαφέρον τους κινείται γύρω από τον άξονα του εαυτού τους, των επιθυμιών τους και γενικότερα οποιουδήποτε στοιχείου τους αφορά, δίνοντας πολύ μικρότερη σημασία στο εξωτερικό περιβάλλον. Γι αυτό τον λόγο, ο παιδαγωγός χρειάζεται να προάγει τη κοινωνικοποίηση του παιδιού, μέσα από τη συνεργασία, τα κοινά ενδιαφέροντα και την υποστήριξη στη δημιουργία σχέσεων μεταξύ των παιδιών.
- Τα παιδιά χρειάζονται *ασφάλεια και αποδοχή*. Έτσι, αντλούν ευχαρίστηση μέσα από τη κοινή συνεύρεση και ενασχόληση με συνομήλικα παιδιά, ως μια ομάδα. Ωστόσο, ο ρόλος του παιδαγωγού είναι εξίσου σημαντικός και σε αυτή την περίπτωση, γιατί προσφέρει την βοήθεια και την αρωγή ενός μεγαλύτερου ατόμου, κάτι το οποίο προσιδιάζει στην οικεία ασφάλεια της «οικογενειακής φωλιάς». Συγκεκριμένα, ο παιδαγωγός κινείται στα πλαίσια της υποστήριξης με τέτοιο τρόπο ώστε το παιδί να εκπαιδευτεί να ξεπερνάει τις όποιες δυσχέρειες και σιγά - σιγά να μάθει να ενεργεί αυτοβούλως, χωρίς την βοήθεια ενός μεγαλύτερου ατόμου.

- Για τα παιδιά, το παιχνίδι είναι βασική ενασχόληση που τα κεντρίζει, τα ευχαριστεί και στο οποίο αφιερώνουν το περισσότερο χρόνο τους. Επίσης, μέσω του παιχνιδιού αποζητούν την εξερεύνηση του εξωτερικού περιβάλλοντος αλλά και την συναναστροφή με ενήλικα οικεία πρόσωπα (Limbos, 1991).

### **3.3. Βασικά στοιχεία των δημιουργικών παιχνιδιών**

Το μεγαλύτερο εύρος των παιχνιδιών, κατά την προσχολική ηλικία και σε ομαδικό επίπεδο, διακρίνονται από ορισμένα βασικά στοιχεία. Αναλυτικά:

- Η δομή των παιχνιδιών είναι απλοϊκή με σαφείς και κατανοητούς για τα παιδιά κανόνες.
- Σε πολλές περιπτώσεις, το παιχνίδι αφορά μια ιστορία στην οποία τα παιδιά καλούνται να υποδυθούν έναν ρόλο. Τέτοιου είδους παιχνίδια είναι ιδιαίτερα ευχάριστα για τα παιδιά, καθώς το να συμμετέχουν σε ένα παραμύθι, μια ιστορία που τους αρέσει και να πλάσουν ένα χαρακτήρα όπως τους αρέσει είναι μια καθημερινή ασχολία για τα ίδια. Μέσω της μίμησης ενήλικων συμπεριφορών και την αναπαράσταση καταστάσεων, τα παιδιά ζουν καθημερινά στιγμές φαντασιακού τύπου, γνωστές και ως «παιδικός κόσμος».
- Η οργάνωση των παιχνιδιών εμπεριέχει απαραίτητα το στοιχείο μιας συγκεκριμένης θεματολογίας. Η παρουσίαση του θέματος εξιτάρει τα παιδιά και τα ωθεί στην ενεργή συμμετοχή στο παιχνίδι.
- Τα παιχνίδια χρειάζεται να είναι σύντομης διάρκειας, καθώς η προσοχή των παιδιών επικεντρώνεται σε ένα σημείο όχι παραπάνω από λίγα λεπτά (Limbos, 1991).

Έτσι, ένας παιδαγωγός προτού επιλέξει ή διαμορφώσει τις δημιουργικές δραστηριότητες που θα πραγματοποιηθούν στο νηπιαγωγείο, χρειάζεται να λάβει υπόψη του:

- Αν θα έχουν επίκεντρο το παιδί ή τον παιδαγωγό.
- Αν θα υπάρχουν σε μεγαλύτερο βαθμό οι αυθόρμητες ή οι προσχεδιασμένες δραστηριότητες.
- Αν θα επικρατούν οι δημιουργικές δραστηριότητες με χαρακτήρα παιχνιδιού ή η κλασική διδασκαλία.

- Αν θα υπάρχει έλεγχος από τον παιδαγωγό για την αξιοποίηση του υλικού ή θα χρησιμοποιείται αυθόρμητα από τα παιδιά.
- Αν το πνεύμα της διδασκαλίας θα διαπνέεται από την καθοδήγηση και παρότρυνση του παιδαγωγού για εξερεύνηση και ελεύθερη επιλογή των παιδιών της πιο κατάλληλης λύσης ή της εκμείευσης γνώσεων ή από την μονόπλευρη και αυστηρή μετάδοση γνώσεων από τον παιδαγωγό.
- Αν η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών θα εξαρτάται αποκλειστικά από τον παιδαγωγό ή θα αποτελεί αλληλεπιδραστική διαδικασία.

Ο Εθνικός Οργανισμός για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών και ο Εθνικός Οργανισμός των Ειδικών για την Προσχολική και Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Αμερική έχουν ορίσει κάποιους βασικούς πυλώνες καθοδήγησης των παιδαγωγών στη συγκρότηση δημιουργικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα:

- ✓ Προώθηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ μαθητών και δασκάλου.
- ✓ Προώθηση της ψυχοσυναισθηματικής, κοινωνικής και γνωστικής εξέλιξης των μαθητών.
- ✓ Επιδοκιμασία της ύπαρξης θετικών συναισθημάτων και σκέψεων που άπτονται της διαδικασίας της εκπαίδευσης.
- ✓ Μέριμνα για άμεση συσχέτιση του αντικειμένου της εκπαίδευσης με τα προσωπικά βιώματα των παιδιών.
- ✓ Διατήρηση της προσοχής των μαθητών και του δασκάλου μέσω ελκυστικών δραστηριοτήτων.
- ✓ Σεβασμός στη διαφορετικότητα και στην ατομικότητα του κάθε ατόμου.
- ✓ Προώθηση της ενεργής συμμετοχής των παιδιών στην διαδικασία της μάθησης και στην κατανόηση του αντικειμένου εκπαίδευσης.
- ✓ Δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για ανάπτυξη κριτικής σκέψης.
- ✓ Ύπαρξη συχνής εκτίμησης και αξιολόγησης της διαδικασίας της εκπαίδευσης, του έργου του δασκάλου και της μαθησιακής εξέλιξης των μαθητών (Ντολιοπούλου, 2000).

### **3.4. Στόχοι των δημιουργικών δραστηριοτήτων**

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα βασισμένο σε δημιουργικές δραστηριότητες αποτελεί μια ενεργητική, αλληλεπιδραστική και διαρκώς μεταβαλλόμενη διαδικασία,

αποποιούμενη κάθε ίχνοσ στατικότητας. Έτσι, η διεκπεραίωση χρειάζεται να γίνεται βάσει των εξής στόχων:

- ✚ Πολύπλευρη ανάπτυξη και εξέλιξη σε όλα τα επίπεδα.
- ✚ Τήρηση πολλών και μικρών στόχων, διατήρηση του ενδιαφέροντος και εκπλήρωση των αναγκών των μαθητών.
- ✚ Προώθηση της ενεργής στάσης των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία με τρόπο που να λαμβάνουν αποφάσεις.
- ✚ Έπαρξη αρμονικής πολυμορφίας σε επίπεδο έκτασης της ομάδας, περιεχομένου των δραστηριοτήτων και ελέγχου της διαδικασίας, τόσο από τους μαθητές, όσο και από τον δάσκαλο.
- ✚ Αξιοποίηση αποκτηθέντων γνώσεων για μάθηση νέων σε άμεση συνάρτηση με τον τρόπο ζωής και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.
- ✚ Συνεργασία με το οικογενειακό πλαίσιο προς επίτευξη της ομαλότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία (Ντολιοπούλου, 2000).

## 4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Η συμβολή της αφήγησης του παραμυθιού

#### 4.1. Η έννοια του παραμυθιού

Στα χρόνια μας πλήθος μελετών και ερευνών έχουν καταδείξει την ανάγκη διδασκαλίας του παραμυθιού στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση. Η επίδραση του παραμυθιού είναι αποδεδειγμένη, εκτός από τη γνωστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και στην ανάπτυξη της δημιουργικής και κριτικής σκέψης τους (Αναγνωστόπουλος, 1994, 1997. Αυδίκος, 1999. Μαλαφάντης, 1996, 2006, 2011. Μερακλής, 1986, 2012. Bettelheim, 1995). Το παραμύθι έχει σημαντικό ρόλο «στον εφοδιασμό του γνωστικού, συγκινησιακού και ηθικού ρεπερτορίου του παιδιού» (Collins, 2010). Όπως υποστηρίζει ο διεθνώς αναγνωρισμένος Ελβετός μελετητής MaxLüthi, «το παραμύθι είναι εν μέρει ψυχαγωγία, εν μέρει παιδαγωγία, στην ολότητά του όμως είναι ο καθρέπτης της ανθρώπινης ύπαρξης και των δυνατοτήτων του ανθρώπου» (Μερακλής, 1996).

Η λέξη *παραμύθι* προέρχεται ασφαλώς από την αρχαία ελληνική λέξη «παραμύθιον», που σήμαινε «παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση και αργότερα έλαβε και τη σημασία της φανταστικής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε στο ίδιο αποτέλεσμα» (Μαλαφάντης, 2011). Ο κορυφαίος Αμερικανός παραμυθιολόγος Smith Thompson (1885-1976) χαρακτήρισε το παραμύθι ως «μια αφήγηση με κάποιο μήκος, η οποία εμπεριέχει διαδοχή μοτίβων ή επεισοδίων. Κινείται σε ένα πλαστό, χιμαιρικό κόσμο, χωρίς συγκεκριμένη τοπογραφική αναφορά και χωρίς κάποια συγκεκριμένη αναφορά σε πρόσωπο» (Thompson, 1946). Το παραμύθι μπορεί να θεωρηθεί ως «μια πράξη αυθεντικής ποιητικής ενόρασης» (Lüthi, 1982), ως «αρχέτυπο της ανθρώπινης αφηγηματικής τέχνης» (Αυδίκος, 1997).

Την ποιητικότητα του παραμυθιού τονίζουν, μεταξύ άλλων, οι περίφημοι σχολιαστές των Grimm, Johannes Bolte και Georg Polivka: «Με τη λέξη παραμύθι εννοούμε μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μian ιστορία του θαύματος που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, και την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω και αν δεν τη θεωρούν πιστευτή» (Αυδίκος, 1997). Είναι δηλαδή φανερό ότι όλοι οι ορισμοί που δόθηκαν κατά καιρούς για το παραμύθι, παρά τις επιμέρους διαφορές τους,



υπογραμμίζουν τα στοιχεία του «μαγικού και υπερφυσικού, του απίθανου και απίστευτου περιεχομένου» (Μαλαφάντης, 2011)

#### **4.2. Η χρησιμότητα της αφήγησης παραμυθιού στα νήπια**

Τα παραμύθια, ως αφηγηματικά κείμενα, αξιοποιούνται κατά κόρον στην προσχολική εκπαίδευση, ως μια από τις πιο χρήσιμες δημιουργικές δραστηριότητες. Τα διάφορα αφηγηματικά μέσα όπως οι ιστορίες, οι μεταφορές, οι μύθοι και τα παραμύθια ασκούν μια σημαντική ψυχοπαιδαγωγική επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών. Οι τεχνικές της αφήγησης μπορούν να συμβάλλουν από την ενεργοποίηση ποικίλων ψυχολογικών διεργασιών, όπως η φαντασία, η μνήμη, η προσοχή έως την διεύρυνση της ενεργητικής κοινωνικο-ηθικής δεκτικότητας του ακροατή (Πουρκός, 2010 και Tsitsanoudis – Mallidis, 2014).

Ο Egan (1999) υποστηρίζει ότι τα παραμύθια έχουν σημαντική δύναμη στο να ασκούν τη φαντασία των μικρών παιδιών στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, ενώ η δραματοποίηση ιστοριών μπορεί να λειτουργήσει ως μια πρόμη μορφή διδασκαλίας και μάθησης μέσα στο σχολικό πλαίσιο. Από έρευνες φαίνεται πως η αφήγηση παραμυθιών και ιστοριών, καθώς και η επαφή των παιδιών με ένα ευρύ φάσμα κειμένων από την παραδοσιακή λογοτεχνία, συμβάλλει σε:

- Καλύτερη γνώση του εαυτού και των άλλων, ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης (Mello, 2001)
- Ανάπτυξη υγιούς αυτοαντίληψης (Paley, 1990), αίσθησης της ταυτότητας,
- Αύξηση της φαντασίας (Gallas, 1994),
- Ανάπτυξη μιας ανθρώπινης ηθικής (Zipes, 1997)
- Ενίσχυση της πολιτισμικής ευαισθησίας (McCabe, 1997) όταν τα παιδιά εκτίθενται σε αφήγηση ιστοριών από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.

Σημειώνεται ωστόσο, πως λίγες έρευνες έχουν διεξαχθεί στο συγκεκριμένο τομέα, καθώς η επίδραση της αρχαίας παράδοσης της αφηγηματικής τέχνης στην ψυχική ανάπτυξη των παιδιών και την ανάπτυξη μαθησιακών ικανοτήτων είναι δύσκολο να μελετηθεί με αυστηρά επιστημονικά κριτήρια (Κουρκούτας, 2010). Αν εξετάσουμε την παγκόσμια ιστορία της προφορικής αφήγησης, υπό μια ευρύτερη οπτική, θα δούμε πως αναφαίνονται δυο είδη αφήγησης με σκοπό την ψυχική υγεία: αυτό που αποσκοπεί στην διατήρηση της ψυχικής υγείας και δρα σε προληπτικό επίπεδο και

αυτό που στοχεύει στην αποκατάσταση της ψυχικής υγείας και λειτουργεί ως θεραπευτικό μέσο (Πελασγός, 2007).

Όσον αφορά τα παιδιά, τα παραμύθια «αποτελούν από τα πιο σημαντικά πολιτισμικά και κοινωνικά γεγονότα της ζωής τους, λειτουργώντας ως μέσα κοινωνικοποίησης και εκπολιτισμού» (Ράπτης, 2008, Tsitsani, Psyllidou, Batzios, Livas, Ouranos, & Cassimos, 2011). Τα παιδικά παραμύθια προμηθεύουν τα παιδιά με νέες εμπειρίες για διάφορα γεγονότα που μπορεί να συναντήσουν στην πραγματική ζωή, τους παρέχουν νέες πληροφορίες, τους επεξηγούν θέματα που τους προκαλούν περιέργεια και εστιάζουν σε συγκεκριμένα θέματα, λαμβάνοντας υπόψη τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους.

Είναι γεγονός ότι τα παραμύθια έχουν «τις ρίζες τους στην πραγματική ζωή και αντανακλούν την κουλτούρα από την οποία προέρχονται» (Danilewitz, 1991). Έτσι τα παραμύθια βοηθούν το παιδί να εμπλουτίσει τις εμπειρίες του από τη ζωή, να δει τη ζωή μέσα από τα μάτια των άλλων (Beach, Appleman, Hynds, & Wilhelm, 2010. Okuyan & Karagül, 2011) και το εισάγουν «στον κόσμο των αγνώστων» (Shokeid, 1982).

Ο διαπρεπής Αυστριακός παιδοψυχολόγος και ψυχαναλυτής Bruno M. Bettelheim (1976), υποστήριξε ότι τα παραμύθια, εκτός του ότι διεγείρουν το μυαλό του παιδιού και συντελούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, συνάμα το προμηθεύουν με τρόπους αντιμετώπισης των εσωτερικών προβλημάτων του και των ανησυχιών του. Επιπλέον, τα παραμύθια, αναμειγνύοντας την πραγματικότητα με τη φαντασία, «ενισχύουν την πρωτοβουλία των παιδιών και την ικανότητά τους για αυτονομία με πιο αποτελεσματικό τρόπο από ότι οι καθημερινές εμπειρίες της ζωής από μόνες τους» (Tsitsani et al., 2011). Το στοιχείο της φαντασίας επιτρέπει στο συγγραφέα του παραμυθιού «να εξερευνήσει πολλές όψεις του σύγχρονου κόσμου και των προβλημάτων του και, συνεπώς, να προσφέρει στους αναγνώστες του μια εμπειρία πνευματικής και συναισθηματικής περιπέτειας» (Rustin & Rustin, 2003).

Το παραμύθι μεταφέρει τα παιδιά σε έναν κόσμο θαυμαστό, «τα τέρπει και ταυτόχρονα τα διδάσκει, διεγείρει τη φαντασία τους, αναπτύσσει αβίαστα τη συναισθηματικότητά τους, αναπτύσσει την προσοχή και τη μνήμη τους. Ανοίγει

νέους δρόμους στη σκέψη των παιδιών και συνάμα τα διδάσκει, χωρίς εμφανή διδακτισμό, ώστε να αποτελεί ένα από τα καλύτερα μέσα κοινωνικής αγωγής» (Μαλαφάντης, 2011). Η Fiona Collins υποστηρίζει ότι «Τα παραμύθια, σε όλη τους την ποικιλία, είναι θεμελιώδους σημασίας για τη ζωή μας». Ήδη από τη βρεφική ηλικία τα παιδιά μυσούνται και διδάσκονται παραμύθια από τους ενήλικες, οι οποίοι «γνωρίζουν σιωπηρά ότι μέσω των παραμυθιών τα παιδιά θα είναι σε θέση να αποκτήσουν αίσθηση του κόσμου» (Collins, 1999).

Ο πρωτοπόρος Αμερικανός ψυχολόγος Jerome Bruner, επισημαίνει ότι ο εαυτός αποτελεί προϊόν κοινωνικής συνδιαλλαγής και υποστηρίζει ότι τα παραμύθια επιτελούν σημαντική εκπαιδευτική λειτουργία, δεδομένου ότι βοηθούν το άτομο να εισαχθεί στην κουλτούρα του και να μυηθεί σε αυτήν (Bruner, 1986, 1997). Οι ιστορίες περιλαμβάνουν μεγάλο φάσμα χαρακτήρων, δράσεων και πλαισίων, με αποτέλεσμα να προσφέρουν «έναν χάρτη πιθανών ρόλων και πιθανών κόσμων, στους οποίους η δράση, η σκέψη και ο αυτοκαθορισμός είναι επιτρεπόμενα (ή επιθυμητά)» (Bruner, 1986). Ακόμη παραπέρα, ο Bruner (1997) υποστηρίζει ότι «ο εαυτός πράγματι οικοδομείται μέσω της αλληλεπίδρασης με τον κόσμο και δεν παραμένει απλώς εκεί αμετάβλητος, που σημαίνει ότι είναι ένα προϊόν συνδιαλλαγής και διαλόγου».

Η *ψυχολογική ασφάλεια* (psychological safety) και η *ψυχολογική ελευθερία* (psychological freedom) ενισχύονται μέσω του παραμυθιού. Η ψυχολογική ασφάλεια δημιουργείται όταν ο κοινωνικός κόσμος αποδέχεται το άτομο ως έχει, όταν απουσιάζει κάθε μορφή εξωτερικής αξιολόγησης και όταν το άτομο χαίρει την κατανόηση και την ενσυναίσθηση των άλλων. Από την άλλη μεριά, η ψυχολογική ελευθερία δημιουργείται όταν το άτομο έχει την απεριόριστη ελευθερία να εκφράζεται με κάθε συμβολικό μέσο (Harrington et al., 1987).

Το μήνυμα που περνούν τα παραμύθια στα παιδιά είναι ότι «ένας αγώνας απέναντι στις σοβαρές δυσκολίες της ζωής είναι αναπόφευκτος, αποτελεί τμήμα της ύπαρξης του ατόμου, αλλά μπορεί κανείς να κυριαρχήσει πάνω στα εμπόδια και να βγει νικητής στο τέλος» (Danilewitz, 1991). Η ισορροπημένη ανάπτυξη και η επιτυχής κατάληξη της ιστορίας ανάμεσα στην εισαγωγική φράση «Μια φορά κι έναν καιρό...» και στην καταληκτική φράση «Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα» «απεικονίζει, επίσης, την απόλυτη αρμονία του κόσμου, όπως απεικονίζεται από το παραμύθι. Οι απαρχές της ιστορίας ανακοινώνουν στο παιδί ότι αυτό που πρόκειται

να ακούσει απέχει από το συγκεκριμένο κόσμο της συνηθισμένης πραγματικότητας. Το παραμύθι ξεναγεί το παιδί σε ένα μαγικό κόσμο και μετά το επαναφέρει ομαλά στην πραγματικότητα» (Danilewitz, 1991). Το παραμύθι εισάγει με αυτό τον τρόπο το παιδί στην κατανόηση του κόσμου, αλλά συνδράμει στην ψυχική του εκτόνωση, καθώς «τρέφει το θάρρος του παιδιού να διευρύνει τους ορίζοντές του και να αντιμετωπίσει όλες τις προκλήσεις με επιτυχία» (Danilewitz, 1991).

Τα παραμύθια ενθαρρύνουν και συμβάλλουν στο να κτιστεί ένα περιβάλλον συναισθηματικής ασφάλειας και εμπιστοσύνης, διότι «επιτρέπουν στα παιδιά να εισέλθουν με τη φαντασία τους σε προσωπικότητες και καταστάσεις που υπάρχουν μέσα στον κόσμο του παραμυθιού και μετά τους επιτρέπουν να επιστρέψουν με ασφάλεια στον πραγματικό τους κόσμο» (Thomas, 1999).

Τα παραμύθια βοηθούν τη δημιουργική έκφραση και την συναισθηματική εκτόνωση των παιδιών, επειδή τα παιδιά είναι σε θέση «να αναγνωρίσουν και να αποδεχθούν τα συναισθήματά τους, καθώς επίσης και να κατανοήσουν την επαφή με τους άλλους ανθρώπους» (Wilson, 1983). Μια ιστορία, προκειμένου να καταφέρει να κερδίσει την προσοχή του παιδιού «θα πρέπει να το διασκεδάζει και να διεγείρει την περιέργειά του. Αλλά, για να μπορέσει να εμπλουτίσει τη ζωή του, θα πρέπει να διεγείρει τη φαντασία του, να το βοηθάει να αναπτύξει το πνεύμα του και να ξεδιαλύνει τα συναισθήματά του, να εναρμονίζεται με τις ανησυχίες και τις φιλοδοξίες του, να αναγνωρίζει πλήρως τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει, ενώ, ταυτόχρονα, θα πρέπει να προτείνει λύσεις στα προβλήματα που το διαταράσσουν» (Bettelheim, 1976).

Με τη βοήθεια των παραμυθιών, τα παιδιά «μπορούν να εκφράσουν τις εσωτερικές σκέψεις και τα συναισθήματά τους και αυτή η ανακουφιστική εμπειρία μπορεί να συγκριθεί με το άνοιγμα της πόρτας της φυλακής. Το να έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα με συμβολικό τρόπο είναι σαν να διαφεύγουν μέσω της μεταμφίεσης» (Thomas, 1999). «Τα παραμύθια μας προμηθεύουν με τη λεκτική δύναμη και τις αφηγηματικές ικανότητες για να εγγράψουμε τις ελπίδες και τις επιθυμίες μας στον κόσμο. Κρύβουν και ταυτόχρονα αποκαλύπτουν τα βαθύτερά μας κίνητρα και ένστικτα που δεν μπορούμε να αρθρώσουμε με έναν εντελώς ορθολογικό τρόπο, δίνοντάς τους συμβολική μορφή» (Zipes, 1988).

Τόσο στα παραμύθια, όσο και στις λαϊκές ιστορίες (folkstories) το καλό και το κακό δεν είναι απλώς εύκολα αναγνωρίσιμα, αλλά, στην εξέλιξη του παραμυθιού, οι καλοί και οι δίκαιοι ήρωες επιβιώνουν, ξεπερνούν τις αντιξοότητες και ανταμείβονται.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Fitzgerald (1978), «αυτή η ηθική σύμβαση (moral convention) παρέχει στο νεαρό αναγνώστη ένα λειτουργικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να εμφανίζεται στερεοτυπικά στο ώριμο μυαλό του ενήλικα, αλλά για το παιδί έχει μεγάλη ψυχολογική σημασία επειδή του επιτρέπει σημαντική ελευθερία εντός των ορίων του: υπάρχει περιπέτεια, ενθουσιασμός και φόβος». Κατά αυτόν τον τρόπο, το παιδί μυείται στον κόσμο των ενηλίκων με το να πειραματίζεται και να ελέγχει εσωτερικά τις αντιδράσεις του απέναντι στον εξωτερικό κόσμο της ιστορίας, «δημιουργώντας έτσι τη δική του στάση σε σχέση με τους χαρακτήρες και τα γεγονότα και, κατά συνέπεια, αποκαλύπτοντας στον εαυτό του τους δικούς του φόβους» (Fitzgerald, 1978). Όταν το κακό ηττάται και το καλό λαμβάνει δίκαιη ανταμοιβή, το παιδί αισθάνεται ικανοποίηση. Αυτές οι ηθικές συμβάσεις παρέχουν στο παιδί μια ασφαλή βάση, πάνω στην οποία μπορεί να πατήσει και να οδηγηθεί στην διερεύνηση, στην ανίχνευση, στην ανακάλυψη (Fitzgerald, 1978) και τελικά στη δημιουργικότητα.

Επιπλέον, οι ιστορίες που αφηγούνται τα ίδια τα μικρά παιδιά αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών, οι οποίες, αν αναλυθούν προσεκτικά, «μπορούν να μας πουν πολλά πράγματα για το πώς τα παιδιά κατανοούν τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών σχέσεών τους» (Nicolopoulou, 2011). Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι οι ιστορίες που επιλέγουν να αφηγηθούν τα παιδιά, ακόμη και από την ηλικία των τεσσάρων ετών, σχετίζονται με το φύλο τους, ενώ δανείζονται θέματα, χαρακτήρες, εικόνες, πλοκές και άλλα στοιχεία από τις ιστορίες των άλλων. Στις αφηγήσεις τους ενσωματώνουν στοιχεία από ένα ευρύ φάσμα άλλων πηγών, όπως είναι οι προσωπικές εμπειρίες, τα παραμύθια, τα παιδικά βιβλία, τα δημοφιλή τηλεοπτικά προγράμματα, κ.λπ. Όμως, «δεν μιμούνται απλώς τις ιστορίες των άλλων παιδιών ούτε απλώς απορροφούσαν τα μηνύματα που στέλνονταν από τους ενήλικες ή την ευρύτερη κουλτούρα. Ήταν ξεκάθαρο ότι, ακόμη και σε αυτό το πρώιμο στάδιο, ήταν σε θέση να οικειοποιηθούν επιλεκτικά τα στοιχεία αυτά, να τα χρησιμοποιήσουν και να τροποποιήσουν κατάλληλα για τους σκοπούς τους» (Nicolopoulou, 2011).

Συνεπώς, τα παραμύθια και οι μικρές ιστορίες εισάγουν τα παιδιά στην πραγματικότητα, τα προμηθεύουν με τις πρώτες ύλες για να κατασκευάσουν τον κόσμο και τον εαυτό τους, για να οδηγηθούν στη δημιουργία. Κανένα δημιουργικό άτομο δεν μπορεί να οδηγηθεί στη δημιουργία χωρίς να έχει προηγούμενη εμπειρία ή γνώση, «κανείς δεν μπορεί να δημιουργήσει μέσα στο κενό ή από το κενό» (Guilford, 1950)

### 4.3. Η συμβολή των παραμυθιών ως ψυχοθεραπευτική τεχνική

Το υλικό των παραμυθιών αποτελεί μια πλούσια πηγή έμπνευσης για την αξιοποίηση ποικίλων ψυχοπαιδαγωγικών και ψυχοθεραπευτικών τεχνικών. Ανάλογα με τους ειδικούς στόχους που τίθενται κάθε φορά, τα παραμύθια μπορούν να αξιοποιηθούν αντλώντας τεχνικές από μια πλούσια γκάμα, όπως (FoxEades, 2006. Gersie&King, 1992. Martinovich,2006. Τσιλιμένη, 2004):

#### - Αφήγηση ή εκφραστική ανάγνωση του παραμυθιού από τον παιδαγωγό

- Συμμετοχή των παιδιών στην αφήγηση
- Αναδιήγηση παραμυθιού από τα παιδιά
- Ανατροπή στην εξέλιξη του παραμυθιού
- Δημιουργία μιας νέας ιστορίας με έμπνευση από το παραμύθι

#### - Συζήτηση & επεξεργασία του παραμυθιού:

- ερωτήσεις κατανόησης εννοιών και γεγονότων
- ταξινόμηση εικόνων κατά χωρική και χρονική σειρά

#### - Εικαστική έκφραση:

- Κολλάζ
- Ζωγραφική: Αυθόρμητες ζωγραφιές, Εικονογράφηση έτοιμων εικόνων
- Κατασκευές: μάσκες για τους ήρωες του παραμυθιού, κοστούμια, σκηνικά παραμυθιού, μαριονέτες
- Θεατρικό δρώμενο: Θεατρικό παιχνίδι, Κουκλοθέατρο

#### -Δραματοποίηση της ιστορίας ή σκηνών από το παραμύθι

- Σωματική – αισθητηριακή έκφραση
- Μουσική έκφραση
- Προβολικό παιχνίδι
- Παιχνίδι ρόλων

Η αξιοποίηση των παραμυθιών, τόσο σε θεραπευτικά όσο και σε ψυχοπαιδαγωγικά πλαίσια, φέρει στο επίκεντρο της διαδικασίας το παιδί, που είναι ο εσώτερος πυρήνας της δημιουργικότητας (Jennings, 2005). Η δυνατότητα σωματικής-ψυχικής έκφρασης και η ανάπτυξη της δημιουργικότητας συνιστούν θεμελιακούς στόχους θεραπευτικών παρεμβάσεων που προσβλέπουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Στο χώρο των θεραπειών μέσω της τέχνης, όπως η δραματοθεραπεία και η παιγνιοθεραπεία, τα παραμύθια και οι ιστορίες, ως ιδιαίτερα προσφιλείς θεματικές, συνιστούν ένα πλούσιο υλικό αξιοποίησης κατά την ψυχοθεραπευτική παρέμβαση ή/και εμπύχωση,

σε εργασία με παιδιά και ενήλικες. Οι εκφραστικές και δημιουργικές θεραπείες μπορούν να ανταποκριθούν θετικά.

## 5<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Θεατρική αγωγή και εκπαιδευτική διαδικασία

#### 5.1. Το θεατρικό παιχνίδι

Είναι κοινός τόπος ότι το θέατρο προάγει τη παιδεία στους ανθρώπους. Στον ξεχωριστό κόσμο των παιδιών, το θεατρικό παιχνίδι, μέσα από δημιουργικές διαδικασίες σωματικής και ψυχικής έκφρασης του προσφέρει πολλαπλά οφέλη.

#### 5.2. Εννοιολογικό πλαίσιο

Το παιδικό θέατρο δεν αποτελεί μόνο την παράσταση. Αποτελεί ένα σύνολο πολύπλοκων και παιδευτικών διεργασιών που προέρχεται από τις αρχέγονες ανάγκες του ανθρώπου για ανάληψη δράσης και τρόπου αντίληψης του κόσμου. Το θεατρικό παιχνίδι εντάσσει το παιδί σε μια φάση έντονης δημιουργικότητας, κατά την οποία οξύνεται η φαντασία του και προσπαθεί να νοηματοδοτήσει τις ανθρώπινες σχέσεις. Το παιδί εκφράζεται μέσω της κίνησης και επικοινωνεί σε μια διαλεκτική σχέση με το περιβάλλον γύρω του. Επίσης, έρχεται σε επαφή με τα συναισθήματα του και την προσωπικότητα του, την οποία εμπλουτίζει και μαθαίνει μέσα από τη δράση.

Αυτού του είδους η επικοινωνία, αποτέλεσε την βασική αιτία άνθησης του θεάτρου. Οι άνθρωποι παρουσίασαν την ανάγκη να επικοινωνήσουν με τον εαυτό τους, αλλά και με τον εξωτερικό κόσμο, φαντασιακό και μη, είτε δηλαδή με φυσικά πρόσωπα είτε με πνεύματα και αξίες. Με το θέατρο επετεύχθη η μείωση των αποστάσεων σε πραγματικό και συναισθηματικό επίπεδο. Οι άνθρωποι ήρθαν κοντά με τα βαθύτερα στοιχεία του χαρακτήρα τους, αλλά και με εξωγενείς συνθήκες, όπως κίνδυνοι, γεγονότα κ.α. Έτσι, αναδεικνύεται ο βασικός στόχος του θεάτρου, ο οποίος είναι να καλύψει τις εκάστοτε ανάγκες του ανθρώπου. Για αυτό τον λόγο, το θέατρο χρειάζεται να είναι άμεσα προσεγγίσιμο σε όλους και να αξιοποιείται στις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Κατά την αξιοποίηση του στους κόλπους της προσχολικής εκπαίδευσης εμπεριέχει το στοιχείο του τυχαίου με δημιουργικές προεκτάσεις. Δηλαδή, αφορμή μπορεί να σταθεί οτιδήποτε μπορεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των παιδιών, από ένα αντικείμενο, έως ένα συναίσθημα. Τότε οξύνεται η φαντασία και προωθείται η δράση και η έκφραση των ενδότερων απαντήσεων απέναντι στο αντικείμενο του ερεθίσματος.



Το θεατρικό παιχνίδι δεν αξιοποιείται από τους παιδαγωγούς με στόχο να ανάγουν τα παιδιά σε επαγγελματίες ηθοποιούς ή σκηνοθέτες. Η θεατρική αγωγή δεν μπορεί να οριοθετηθεί σε κλειστά στεγανά με οριοθετημένα πλαίσια και όρους. Επίσης, δεν εμπεριέχει καθόλου το στοιχείο του εξαναγκασμού και της τελειότητας στο θεατρικό αποτέλεσμα. Μέσα από βιωμένους τρόπους και συνθήκες, όπως είναι η διαδικασία του παιχνιδιού, μπορούν τα παιδιά να προσεγγίσουν τα θετικά στοιχεία της θεατρικής αγωγής, χωρίς η ίδια να θεωρείται αυτοσκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Κατά την διαδικασία του θεατρικού παιχνιδιού, δίνεται η δυνατότητα στον παιδαγωγό να πάρει τον ρόλο του συντονιστή-εμπυχωτή. Κάτι το οποίο σημαίνει ότι αποποιείται τον κλασικό ρόλο του δασκάλου και γίνεται φορέας προώθησης δημιουργικών δραστηριοτήτων (Κουρετζής, 1991).

Οι εκπαιδευτικοί που αξιοποιούν την Θεατρική Αγωγή έχουν ως βασικό στόχο την άνθιση της αισθητικής, την ανάπτυξη της προσωπικότητας, τη μεταλαμπάδευση γνώσεων, αλλά και την διασκέδαση και την ανάπτυξη γνωστικών και κοινωνικών ικανοτήτων. Η Θεατρική Αγωγή στηρίζεται πάνω σε τρεις βασικούς πυλώνες: την Αλήθεια, την Ομορφιά και την Αρετή. Η ανακάλυψη και η προσέγγιση του ωραίου συνδέονται με την δημιουργικότητα και το αισθητικό κομμάτι του θεάτρου. Όλες οι δραστηριότητες του θεατρικού παιχνιδιού οδηγούν στην δημιουργία τέχνης, την ύψιστη μορφή του Ωραίου. Συνεπώς, το θεατρικό παιχνίδι έχει τρία βασικά στοιχεία που το καθοδηγούν, τη ψυχαγωγία, τη κοινωνικότητα και την εκπαίδευση (Γιάνναρης, 1995).

Έτσι, το παιχνίδι αποτελεί το μέσο προσομοίωσης της τέχνης στο νηπιαγωγείο, το οποίο φέρνει σε επαφή τα παιδιά με το θέατρο και τα βασικά του στοιχεία. Προσφέρει τη δυνατότητα για παιχνίδι και αλληλεπίδραση και δημιουργεί το κίνητρο για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας μέσω της σωματικής έκφρασης. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, τα παιδιά αποδεσμεύονται από τους κοινωνικά προκαθορισμένους ρόλους, οξύνεται η φαντασία τους και εκφράζεται σε ένα περιβάλλον πλήρους αποδοχής.

Η διαδικασία του θεατρικού παιχνιδιού υπόκεινται σε 4 στάδια: το στάδιο της *απελευθέρωσης*, στο οποίο μέσω της κίνησης και της σωματικής έκφρασης, τα παιδιά μοιράζονται ενδότερα συναισθήματα και επιθυμίες, το στάδιο της *αναπαραγωγής*, όπου τα παιδιά δραματοποιούνται πρόσωπα και καταστάσεις χρησιμοποιώντας τα

κατάλληλα μέσα (π.χ. στολές), το στάδιο του *σκηνικού δρώμενου*, όπου οι μαθητές με αφορμή κάτι που τους κέντρισε τη προσοχή παρουσιάζουν με συγκεκριμένο τρόπο ένα σκηνικό δρώμενο στους υπόλοιπους μαθητές και το στάδιο της *ανάλυσης και επεξεργασίας*, στο οποίο μέσω κατάλληλων μεθόδων η ομάδα μαζί με τον εμπνευστή σχολιάζουν και αναλύουν το δρώμενο (Παπαδοπούλου, Μαμματά, 2013).

Πιο αναλυτικά:

### **5.2.1. Φάση της απελευθέρωσης**

Το πρώτο αυτό στάδιο δημιουργούνται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες, θα οργανωθεί και θα δημιουργηθεί μια συνεκτική ομάδα. Αφορά κάθε είδους δραστηριότητα που θα απελευθερώσει το παιδί από κάθε είδους προβληματισμού, ανησυχία και γενικά στοχεύει στην εξομάλυνση οποιουδήποτε εμποδίου, το οποίο προκαλεί τη συστολή του παιδιού. Κάθε δραστηριότητα έχει το θεατρικό στοιχείο, με τα παιδιά να μπαίνουν σε οποιοδήποτε ρόλο οργάνωσης μιας παράστασης, όπως ηθοποιός ή σκηνογράφος, χρησιμοποιώντας υλικά μέσα και οξύνοντας έτσι τη φαντασία. Φυσικά, όλα αυτά μπορεί να υφίστανται με την σημαντική συμβολή του παιδαγωγού, ώστε να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες προώθησης της απελευθέρωσης. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι ο φόβος, η συστολή και η πιστή τήρηση των κανόνων περιορίζουν την ελεύθερη έκφραση και την δημιουργικότητα των παιδιών. Στη περίπτωση αυτή, όπου οι κανόνες τηρούνται πιστά, αφαιρώντας οποιαδήποτε τάση πρωτοβουλίας και το εκπαιδευτικό κλίμα είναι αυστηρά κατευθυνόμενο, παρουσιάζονται συμπεριφορές που προσδίδουν στο παιχνίδι χαρακτήρα βιαιότητας, μονόπλευρης επικοινωνίας και μοναχικότητας. Από την άλλη, στα δημιουργικά παιχνίδια παρατηρείται η τάση για απελευθέρωση, το ξεδίπλωμα της προσωπικότητας του κάθε μαθητή ξεχωριστά, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η αλληλεπιδραστική επικοινωνία και η έκφραση. Έτσι, οι μαθητές όντας συνειδητά μέλη της ομάδας, επικοινωνούν μεταξύ τους με αμοιβαίο σεβασμό και έτσι είναι σε κατάσταση ηρεμίας και ψυχικής ισορροπίας. Με αυτό τον τρόπο, καλλιεργείται η δημιουργικότητα και τα παιδιά έχοντας μια εγωκεντρική στάση, αρχίζουν να επιδιώκουν τη συντροφιά και την επικοινωνία των ομότιμων. Οικειοποιούνται δηλαδή, μια πιο ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ τους, συμβάλλοντας έτσι στην ακόμη μεγαλύτερη συνοχή της ομάδας. Μέσα από την επιτέλεση ασκήσεων κινητικής και φωνητικής έκφρασης, φαίνεται ξεκάθαρα το επίπεδο επίδρασης που ασκεί ο ένας

μαθητής στον άλλο σε επίπεδο δράσης αντίδρασης. Το ένα μέλος της ομάδας προβαίνει σε δράση και το σύστημα της ομάδας απαντά με αντίδραση. Αυτή η άκρως αλληλεπιδραστική σχέση καταλήγει στην πραγματοποίηση του θεατρικού δρώμενου.

### **5.2.2. Φάση της αναπαραγωγής**

Σε αυτή τη φάση, οι μαθητές διαλέγουν και υιοθετούν ένα ρόλο, μέσα από το οποίο εξωτερικεύει τον εσωτερικό του κόσμο. Η εμπειρία αυτή είναι καθαρά βιωματική, καθώς εμπεριέχει πολλά στοιχεία της προσωπικότητας και του ατομικού τρόπου θεώρησης του κόσμου. Πέραν όμως, της διαδικασίας της εσωτερικής ενδοσκόπησης στην ποία μπαίνει το παιδί, έρχεται σε επαφή και με τον εξωτερικό κόσμο και τις στάσεις των άλλων, σε μια προσπάθεια κατανόησης του τρόπου συμπεριφοράς του κόσμου. Εδώ τα παιδιά ανοίγονται σε έναν όλο και πιο φαντασιακό κόσμο, έχοντας τη πίστη και την απελευθερωτική έκφραση του πραγματικού εαυτού τους. Μέσα από την επιλογή των φανταστικών ρόλων και καταστάσεων, διαφαίνεται η σύνδεση με το πραγματικό. Αυτός είναι και ένας βασικός στόχος, η σύνδεση του φαντασιακού με το πραγματικό σε μια διαλεκτική σχέση που οδηγούν σε μια σαφής προσπάθεια αυτεπίγνωσης.

### **5.2.3. Φάση του σκηνικού δρώμενου**

Σε αυτή τη φάση ουσιαστικά παρατηρείται μια σύνθεση της αξιοποίησης των φανταστικών στοιχείων με γεγονότα, καταστάσεις και συνθήκες πραγματικές. Έτσι, οι μαθητές κινούνται με έναν πιο συγκεκριμένο τρόπο, αξιοποιώντας οποιαδήποτε εξωτερική αφορμή για δραματοποίηση. Όλα όσα βίωσαν εμπειρικά μέσα από την προσπάθεια σύστασης της ομάδας σε τελική συνοχή της και μέσω της προσωπικής έκφρασης σε ανώτερα επίπεδα γνωριμίας με τον εαυτό, συγκεκριμενοποιούνται σε ένα σκηνικό αποτέλεσμα. Υπάρχει λοιπόν, συνειδητοποίηση της σχέσης με την ομάδα και του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν ο ένας τον άλλο.

### **5.2.4. Φάση της ανάλυσης και επεξεργασίας**

Πρόκειται για μια μετα-ανάλυση της εμπειρίας του θεατρικού παιχνιδιού, με άμεσες προεκτάσεις στην προσωπική ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη του κάθε μαθητή. Ο εμπυχωτής προετοιμάζει τις κατάλληλες συνθήκες έκφρασης ώστε να συζητηθούν τα συναισθήματα και οι σκέψεις των μαθητών σε σχέση με το δρώμενο. Ενίστε, αξιοποιούνται και άλλοι τρόποι πέραν της λεκτικής έκφρασης, όπως η

χρησιμοποίησης υλικών μέσων, η ζωγραφική, το τραγούδι, προκειμένου να μετασχηματιστεί η θεατρική διαδικασία (Κουρετζής, 1991).

### **5.3. Χρησιμότητα του θεατρικού παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία-ανάπτυξη του νηπίου.**

Όταν αναφέρεται κανείς στις έννοιες της Θεατρικής Αγωγής και Παιδείας, οφείλει να συνυπολογίσει όλους τους ψυχοσυναισθηματικούς και κοινωνικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του νηπίου. Κατά τη διαδικασία του θεατρικού παιχνιδιού, το νήπιο ενώ διασκεδάζει μορφώνεται και εκπαιδεύεται, κοινωνικοποιείται και αναπτύσσει πολλές δεξιότητες με στόχο την ανάπτυξη του χαρακτήρα του, μέσα από τα μορφωτικά και παιδευτικά ποιοτικά χαρακτηριστικά του θεάτρου. Ο διττός χαρακτήρας της Θεατρικής Αγωγής έχει πολλαπλά οφέλη. Ενώ συμβάλλει στην μετάδοση γνώσεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα, παράλληλα οξύνει τη φαντασία, μέσα από την άμεση επαφή του νηπίου με την αισθητική πλευρά και την έκφραση.

Η Θεατρική Αγωγή (Βγαγκές, 2004) μπορεί να θεωρηθεί ως εμπνευστική διαδικασία με στόχο την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς με αυτό διαμορφώνεται κάποια σχέση ανάμεσα στο παιδί και τον εκπαιδευτικό. Η σχέση αυτή ενισχύεται χάρη στη διαμόρφωση ενός κώδικα επικοινωνίας που στηρίζεται στο παιχνίδι και το συναίσθημα. Το παιχνίδι, ίσως από τους πιο οικείους προς το παιδί τρόπους για να γνωρίσει τον κόσμο, γίνεται από τον εκπαιδευτικό μέσο για να βοηθήσει σε αυτή την προσπάθεια. Ο εκπαιδευτικός κατά τη διαδικασία του θεατρικού παιχνιδιού, γίνεται πρόσωπο φιλικό που εμπνέει στο παιδί ασφάλεια, γιατί του δίνει ευκαιρίες να λειτουργεί με τρόπους που το ευχαριστούν.

Κατά τη Θεατρική Αγωγή (Βγαγκές, 2004) το παιδί εξωτερικεύει τα συναισθήματά του μέσα από μια σειρά συμβολισμών και αναπαραστάσεων που προκύπτουν από το παιχνίδι των ρόλων και φανερώνει τι το απασχολεί.

Στηρίζεται δηλαδή στις δικές του δυνάμεις και μέσα από αυτούς τους ρόλους εκφράζεται αυθόρμητα και ελεύθερα χωρίς το φόβο της κριτικής. Με αυτόν τον τρόπο επιπλέον αμβλύνονται οι ανασφάλειες στο παιδί και οι αναστολές του. Δίνεται η ευκαιρία να νιώσει ότι και εκείνο μπορεί να αναπτύξει δικούς του μηχανισμούς

στην εξεύρεση λύσεων . Σε αυτό το αίσθημα θα στηριχθεί για να τολμήσει κάτι παραπάνω και να εξελιχθεί.

Κατά την Τσεφαλά (2003) η Θεατρική Αγωγή βοηθά στη συνολική ανάπτυξη της προσωπικότητας, αφού ενισχύει την ανάπτυξη του πνευματικού, σωματικού, οπτικού, ακουστικού και αισθητικού επιπέδου, οδηγώντας έτσι στην ανάπτυξη ενός πιο εναρμονισμένου και ισορροπημένου ατόμου.

Σε πολλές χώρες του κόσμου χρησιμοποιούν την θεατρική αγωγή στην εκπαίδευση για την εξέλιξη του παιδιού. Σύμφωνα με τον Tan (2003) το θέατρο στα σχολεία της Σιγκαπούρης συμβάλλει στην εξέλιξη του παιδιού. Συγκεκριμένα, στην:

- Βελτίωση της αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης.
- Ομαδική εργασία
- Ανάπτυξη ικανότητας ομιλίας και παρακολούθησης ομιλητών
- Αυτοέκφραση
- Διαμόρφωση χαρακτήρα

Τα μέσα που χρησιμοποιούνται κατά το θεατρικό παιχνίδι είναι ο ρυθμός, η χορομimική, η παντομίμα, οι κούκλες, αλλά και η δραματοποίηση προσώπων και καταστάσεων. Με αυτό τον τρόπο, ο παιδαγωγός παρουσιάζει ένα πλήθος μεθόδων, μέσα από τις οποίες μεταδίδει γνώσεις με έναν δημιουργικό και άκρως ελκυστικό για την παιδική ηλικία τρόπο.

Το θέατρο εμπεριέχει τις έννοιες της μόρφωσης και της εκπαίδευσης. Αποτελεί ένα αγαθό του πνεύματος, προωθεί τον πολιτισμό και την κουλτούρα της κάθε κοινωνίας και χρειάζεται να βρίσκεται στις πρώτες προτιμήσεις ως εκπαιδευτική μέθοδο, καθώς καλλιεργεί τη παιδεία. Ταυτόχρονα, συμβάλλει στην άμεση επαφή του παιδιού με την κοινωνική πραγματικότητα (Γιάνναρης, 1995).

Σύμφωνα με την Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου (1999) η «ανακάλυψη και η ανάπτυξη του εαυτού μας θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα μακρύ ταξίδι το οποίο πραγματοποιείται σε πολλά επίπεδα. Για την ανάπτυξη του εαυτού τους οι άνθρωποι έχουν χρησιμοποιήσει διάφορα μέσα και τρόπους καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι και η τέχνη».

Σύμφωνα με την Κουρετζή (2006) καθώς το θέατρο αποτελεί τέχνη ολιστική, ως το σημείο που συναντιούνται και διαπλέκονται όλες οι τέχνες, μπορεί να αποτελέσει τον τόπο όπου το κάθε παιδί μπορεί να ανακαλύψει κάτι που το εκφράζει και το απελευθερώνει..Η Θεατρική Αγωγή έχει στόχο να εκπαιδεύσει, χρησιμοποιώντας για την επίτευξη αυτού του στόχου το πιο οικείο μέσο στο παιδί, το παιχνίδι. Ο στόχος αυτός δεν είναι απλός καθώς το παιχνίδι εκτελεί πολλαπλές και σύνθετες λειτουργίες, καλύπτοντας τους τέσσερις βασικούς τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης: τον ψυχολογικό, τον κοινωνικό, τον αισθητικό και το γνωστικό.

Το θεατρικό παιχνίδι βασιζόμενο στην παιγνιώδη πλευρά της τέχνης, καταφέρνει να απευθυνθεί και στην καλλιτεχνική και στη μαθητική πλευρά του παιδιού. Ο κύριος ρόλος του θεατρικού παιχνιδιού είναι : να προετοιμάσει το παιδί για μια μακρά δημιουργική περίοδο, να αποτελέσει μέσο απελευθέρωσης της φαντασίας, να λειτουργήσει ως επικοινωνιακό εργαλείο καλλιέργειας και κατανόησης των ανθρωπίνων σχέσεων και να λειτουργήσει ως εμπνευστική διαδικασία ( Κουρετζή, 2006)

Μέσα από τη θεατρική αγωγή (Άλκηστις, 1989) και κυρίως μέσω της δραματοποίησης:

1. Το παιδί αποκτά άλλη σχέση με το σώμα του.

Με τις ποικίλες ασκήσεις αποκτά τη δυνατότητα τόσο της χαλάρωσης κάθε μέλους του σώματός τους , όσο και της συγκέντρωσης σε κάθε σημείο αυτού.

Συνειδητοποιεί την ύπαρξή του στο χώρο, εξασκώντας ταυτόχρονα την αίσθηση του προσανατολισμού, κατακτά το χώρο που το περιβάλλει.

Φτάνει στο σημείο να επιδρά πάνω στο χώρο και να τον μεταλλάξει.

Εξελίσσει και την κίνησή του, μαθαίνει να εκφράζεται μέσα από την κίνηση, ανακαλύπτοντας το ρυθμό , τον οποίο συνδυάζει με την κίνηση, τη φωνή, την ποίηση. Πέρα από αυτά συνδυάζει τις τέχνες με το σώμα του, ενώ τις βιώνει και τις εκφράζει με νέους συνδυασμούς.

2. Το παιδί μεταλλάσσει τη σχέση του με τον εαυτό του και τους άλλους.

Καθώς το παιδί πειραματίζεται με τις αισθήσεις και το σώμα του, κινητοποιεί τη φαντασία του αναμιγνύοντας το πραγματικό με το φανταστικό, βρίσκει νέες λύσεις και οδηγείται σε νέες εσωτερικές και εξωτερικές στάσεις. Οι εμπειρίες του αυτές και τα αποτελέσματα που επιτυγχάνει, το οδηγούν στο να

εντυπωσιαστεί από τον ίδιο του τον εαυτό και τις δυνατότητές του. Παράλληλα , η δυνατότητα μεταμόρφωσής του σε χιλιάδες πράγματα και ιδέες και η πραγμάτωση επιθυμιών , που πολλές φορές η πραγματικότητα του το στερεί, το εμπυχώνει. Το παιδί καθώς δεν είναι μόνο δέκτης αλλά και δημιουργός μπορεί μέσα από όλα αυτά να ξεπεράσει τις αναστολές του, άλλοτε με την παρότρυνση από τον εμπυχωτή και άλλοτε με την βοήθεια μιας μάσκας .Έτσι θα ξεπεράσει τους δισταγμούς του, τις φοβίες του και θα πεισθεί το ίδιο ότι είναι άξιο να δράσει και δημιουργήσει. Θα διασταλεί ο προσωπικός του χώρος, όπου δρα πλέον ο νέος του εαυτός. Το παιδί παίζοντας μαζί με τους άλλους , τους πλησιάζει, συνεργάζεται μαζί τους και στην πράξη αποδέχεται νέα όρια και περιορισμούς. Αν χρειαστεί υποχωρεί, ή διεκδικεί ή οδηγείται σε Τρίτη λύση για την πραγμάτωση του κοινού σκοπού. Με τις εναλλαγές των ρόλων τοποθετείται σε διάφορες θέσεις από τις οποίες μαθαίνει να νιώθει τον άλλο και τα προβλήματά του. Υπολογίζει, σέβεται τον άλλο , διδάσκει και διδάσκεται.

3. Το παιδί ευαισθητοποιείται προς τις τέχνες και οι γνώσεις γίνονται βίωμα. Από την ηλικία αυτή και με τις εμπειρίες που έχει συλλέξει δημιουργούνται στο παιδί ερωτηματικά και ερεθίσματα προς τις τέχνες .Εξοικειώνεται με είδη μουσικής, καλλιτεχνικές εκφράσεις διαφόρων λαών, λαογραφικά στοιχεία, τελετουργίες πρωτόγονων λαών, και ιδίως με διάφορες μορφές θεάτρου και λογοτεχνίας. Οι αισθήσεις ενεργοποιούνται με την νόηση, χάρη στη δράση και στη φωνή. Οι γνώσεις μέσα από τις διαδικασίες της δραματοποίησης γίνονται βίωμα στο παιδί και αφομοιώνονται.
4. Γίνεται διερεύνηση του εσωτερικού κόσμου του παιδιού. Το παιδί μέσω των διαδικασιών αυτών αποστασιοποιείται από τις δεδομένες παραστάσεις που ήδη έχει σχηματίσει για τον εαυτό του και για τους άλλους. Παρακινείται έτσι στο να βρει την ταυτότητά του. Ταυτόχρονα, με τη δράση του στο χώρο της δραματοποίησης ανανεώνει, διευρύνει και μεταλλάσει τα σύμβολά του, ενώ οι επιθυμίες του βρίσκουν συμβολική πραγμάτωση και ικανοποίηση. Με τη δραματοποίηση το παιδί κινητοποιεί και αποδεσμεύει συγκινήσεις, καθώς ο εσωτερικός του κόσμος, οι επιθυμίες, τα άγχη, οι φόβοι, τα όνειρα, οι φαντασιώσεις παύουν να είναι εγκλωβισμένα και βρίσκουν διέξοδο προς τη δημιουργικότητα. Επιπλέον, το παιδί επινοεί και ανακαλύπτει. Μέσα από τις διαδικασίες αυτές συντελείται η κινητοποίηση

των γλωσσικών στοιχείων και σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση της μουσικότητας, της ποιητικότητας και της κινητικότητας διαστέλλεται ο χωροχρόνος του παιδιού. Το παιδί, μέσα από όλα αυτά, βρίσκει πολλές δυνατότητες απόλαυσης, ενθουσιασμού και χαράς, χάρη στα οποία ανανεώνει το είναι του.

Πιο συγκεκριμένα, το θεατρικό παιχνίδι συμβάλλει:

- ✓ Στην δράση χωρίς τον φόβο της αποτυχίας ή τον στόχο της επιτυχούς μετάβασης του δρώμενου.
- ✓ Στην άμεση επαφή και ανάλυση των προβληματισμών των παιδιών.
- ✓ Στην τάση για εσωτερική ενδοσκόπηση, επεξεργασία και διερεύνηση.
- ✓ Στην αυτοβουλία.
- ✓ Στην βιωματική εμπειρία εσωτερίκευσης των γνώσεων.
- ✓ Στη σύσταση μιας συνεκτικής ομάδας με στόχο την αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και την αποδοχή.
- ✓ Στην έμφυτη τάση των παιδιών για δράση και παιχνίδι, με τρόπο που διανθίζεται ο πολύπλευρος χαρακτήρας τους.
- ✓ Στη συλλογική προσπάθεια επιτέλεσης ενός έργου και άρα στην κοινωνικότητα και την αρμονική ομαδική συνύπαρξη.
- ✓ Στην εμπειρία της ομάδας.
- ✓ Στην προσωπική ανάπτυξη και έκφραση και στην εξωτερίκευση σκέψεων, με αποτέλεσμα την εγγύτητα μεταξύ των μαθητών.
- ✓ Στην ανακάλυψη και γνωριμία, από μέρους του εμπυχωτή, με την ξεχωριστή προσωπικότητα του κάθε παιδιού, με άμεση επίδραση στην ενδυνάμωση του ρόλου του ως παιδαγωγός.
- ✓ Στην ανακάλυψη και εξωτερίκευση ενδόμυχων συναισθημάτων και δυσχερών εμπειριών που μπορεί να έχουν βιώσει τα παιδιά στο προσωπικό τους περιβάλλον (Κουρετζής, 1991).

Η σύγχρονη ψυχιατρική χρησιμοποιεί τη δραματοποίηση, και ειδικότερα τον αυτοσχεδιασμό, για να θεραπεύσει άτομα που πάσχουν συναισθηματικά, πνευματικά ή πάσχουν από άλλες διαταραχές προσωπικότητας. Υποκαθιστά ακόμα και την ψυχανάλυση, αφού καταφέρνει να ανασύρει το υποσυνείδητο, βοηθά στην



ενδοσκόπηση και έχει το πλεονέκτημα να μοιράζεται κάποιος συναισθήματα, ιδέες και να τα εξωτερικεύει μέσα στην ομάδα.

Η Θεατρική Αγωγή (Παπαγεωργίου, 2006) προκαλεί ωφέλεια σε όλους τους νέους. Ειδικά όμως σε μια ομάδα παιδιών μπορεί να έχει άμεση και καταλυτική επίδραση. Αυτό αφορά τα παιδιά που για κάποιους λόγους έχουν αυξημένες δυσκολίες ένταξης στην ομάδα. Τα παιδιά αυτά φαίνονται να έχουν χάσει τον αυθορμητισμό τους, να είναι παθητικά και πιο αμέτοχα, να φαίνονται ότι δεν μπορούν να αναπαραστήσουν κάτι. Πρόκειται συνήθως για παιδιά ιδιαίτερα εσωστρεφή και ντροπαλά, άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, με ειδικές ανάγκες ή άτομα που φοβούνται το «τσαλάκωμα» της εικόνας τους μέσω της διαδικασίας της αναπαράστασης.

Έχει λοιπόν παρατηρηθεί, ότι μετά από την εμπειρία με την Θεατρική Αγωγή, αυτά τα παιδιά γίνονται πιο επινοητικά, πιο ελεύθερα στην συμπεριφορά τους, αποκτούν μεγαλύτερη εκφραστικότητα, είναι πιο χαλαρά, πιο συνεργάσιμα και συνεργατικά, με μεγαλύτερη επίγνωση των συνθηκών των άλλων, πιο ευχαριστημένα μέσα στη σχέση τους με τους άλλους, πιο ανοικτά στην επικοινωνία και στην αποδοχή και τελικά γεμάτα από ουσιαστική αυτοεκτίμηση.

## 6<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Ο ρόλος της μουσικοκινητικής αγωγής

#### 6.1. Η μουσική αγωγή- Μια ιστορική αναδρομή

Η μουσική και ο ρυθμός βρίσκεται σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Η αξιοποίηση της για εκπαιδευτικούς σκοπούς αποτελεί έναν από τους ιδανικότερους τρόπους για καλλιέργεια της παιδείας, της καλαισθησίας και ατομικών, κοινωνικών και ηθικών δεξιοτήτων.

Η μουσικοκινητική αγωγή στο χώρο της προσχολικής ηλικίας αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της αισθητικής αγωγής καθώς επιδιώκει την καλλιέργεια των εκφραστικών και δημιουργικών ικανοτήτων των παιδιών μέσα από το συνδυασμό της μουσικής με την κίνηση. Η συνάντηση της μουσικής και της κίνησης, ιδιαίτερα στις μικρές ηλικίες, δίνει απεριόριστες δυνατότητες στα παιδιά ώστε να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στη μουσική τέχνη και να οδηγηθούν αβίαστα στη γνώση και τη δημιουργία.

Η μουσική ως μορφή τέχνης αποτέλεσε μέσα από τους αιώνες έναν τρόπο ανθρώπινης έκφρασης, ένα αναπόσπαστο κομμάτι του ανθρώπινου πολιτισμού και της ιστορίας των λαών. Παράλληλα, η μουσική αγωγή αναγνωρίστηκε ήδη από την αρχαιότητα ως βασικό μέρος της εκπαίδευσης των νέων.

Ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης και άλλοι μεγάλοι φιλόσοφοι εμβάθυναν στην αισθητική και την ψυχολογία της μουσικής και διαμόρφωσαν τη θεωρία του ήθους, που διαπραγματεύεται την επίδραση της μουσικής στη συναισθηματική και ψυχική σφαίρα του ανθρώπου (Αθανασιάδης, 1991).

Συγκεκριμένα, ο Πλάτωνας στην «Πολιτεία» του έκρινε τις μελωδίες ως προικισμένες με ένα δικό τους ήθος και με ιδιαίτερες δυνατότητες επίδρασης πάνω στην ψυχή. Υποστήριζε ότι η μουσική έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για τη διαπαιδαγώγηση, την κάθαρση, την ψυχαγωγία και τη χαλάρωση μετά από ένταση. Οπαδός της πυθαγόρειας σχολής και μουσικός ο ίδιος, πίστευε ότι η μουσική έχει υψηλούς σκοπούς και επομένως είναι μέσο παιδείας (Παπαδόπουλος, 2000). Σε κείμενά του, που συναντάμε όχι μονάχα στην «Πολιτεία» αλλά και στον «Πρωταγόρα» και τους «Νόμους», έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην αναγκαιότητα της μουσικής στην αγωγή, θεωρώντας την ως ένα σημαντικό παράγοντα για τη

διατήρηση των παραδοσιακών αξιών και την ανάπτυξη και διαμόρφωση του ιδανικού πολίτη (Σέργη, 2003).

Αλλά και για τον Αριστοτέλη η ενασχόληση με τη μουσική έχει σημασία εξαιτίας των συγκινήσεων που μπορεί να προσφέρει. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η μουσική πρέπει να διδάσκεται στους νέους για τρεις βασικούς λόγους. Από τη μια πλευρά χρησιμεύει ως «παιδιά» και «ανάπαυσις», δηλαδή ως ψυχαγωγία, από την άλλη πλευρά για σωστή «διαγωγή» και αισθητική καλλιέργεια, ενώ παράλληλα έχει την ιδιαίτερη αξία να μπορεί να επενεργεί στο ήθος και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα (Σέργη, 2003, Ψαλτοπούλου, 2005).

Ο Jerome Bruner το 1969 υποστήριξε πως στα αναλυτικά προγράμματα ενυπάρχει ο κίνδυνος υπερβολικής έμφασης στις επιστήμες και στην τεχνολογία, και ταυτόχρονα απαξίωσης των ανθρωπιστικών σπουδών. Για να αντιμετωπιστεί αυτό το φαινόμενο, «το θέατρο, οι τέχνες, η μουσική και οι ανθρωπιστικές σπουδές στα σχολεία μας θα χρειαστούν την πλήρη υποστήριξή μας» (Bruner, 1969).

Ο Abraham Maslow το 1971 επισήμανε ότι οι τέχνες πρέπει να θεωρηθούν ως ο πυρήνας της εκπαίδευσης των μικρών παιδιών: «Οι τέχνες είναι τόσο κοντά στον ψυχολογικό και το βιολογικό μας πυρήνα, που, αντί να τις θεωρούμε σαν ένα είδος σάλτσας ή πολυτέλειας, θα πρέπει να γίνουν οι βασικές εμπειρίες στην εκπαίδευση. Η πρώτη εκπαίδευση θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρήσει ως πυρήνα της την αγωγή στις εικαστικές τέχνες, τη μουσική και το χορό» (Maslow, 1971).

## **6.2. Η μουσική ανάπτυξη**

Στην προσχολική ηλικία, η ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων συνδέεται άμεσα με άλλες ικανότητες. Η ικανότητα μίμησης και η καλλιέργεια της κίνησης συμβάλλει στην ομαλή και ταυτόχρονη ανάπτυξη της μουσικής ικανότητας. Σε κάθε φάση της ανάπτυξης των νηπίων διαφαίνονται οι προσπάθειες γνωριμίας με την μουσική, όπως η αξιοποίηση του ρυθμού, της σωματικής κίνησης και της φωνητικής έκφρασης, είτε σε προσχεδιασμένο επίπεδο είτε αυθόρμητα. Τα νήπια σε κάθε ηλικία αξιοποιούν τη μουσική για να εκφραστούν. Παίζοντας τόσο σημαντικό ρόλο σε κάθε έκφανση της καθημερινότητας, η συγκεκριμένη ηλικία θεωρείται ιδανική για να οριστούν οι βάσεις για την εμπέδωση των βασικών και σωστών γνώσεων περί μουσικής.

Μέσα από την εκτέλεση οποιασδήποτε μουσικής έκφρασης, το νήπιο εξωτερικεύει με αυθόρμητο τρόπο τον συναισθηματικό του κόσμο. Η εμπειρία αυτή είναι πολύ

ευχάριστη και ελκυστική για το παιδί, για αυτό και ο παιδαγωγός οφείλει να προάγει την μουσική έκφραση και σε καμία περίπτωση να την καταπνίγει (Νάκου, 2009).

Η Ελλάδα διαθέτει τεράστια μουσική υποδομή ανά τους αιώνες, η οποία προάγει τη παιδεία και τον πολιτισμό μέσα από την αισθητική κουλτούρα της. Από την αρχή της ζωής του, το παιδί έρχεται σε επαφή με την μουσική έκφραση, ακούγοντας νανουρίσματα. Στη προσχολική και παιδική ηλικία, μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά γίνονται ακροατές τραγουδιών, τα οποία μαθαίνουν να τα τραγουδάνε αλλά και να τα χορεύουν.

Όπως ειπώθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, η βασική και η πλέον ευχάριστη ενασχόληση ενός παιδιού αποτελεί το παιχνίδι. Σε επίπεδο μουσικής, ο απλός ρυθμός και τα μελωδικά τραγούδια είναι τα πλέον οικεία και προσεγγίσιμα. Με αυτή την λογική, ο βασικός στόχος των μουσικοκινητικών δραστηριοτήτων αποτελεί η φωνητική και η ακουστική εξάσκηση βασισμένη στην απλότητα των παιδικών τραγουδιών, αλλά και η γνωριμία με τα στοιχεία που απαρτίζουν ένα τραγούδι, όπως οι στίχοι και τα διαστήματα. Πιο συγκεκριμένα, τα βασικά γνωρίσματα της προσχολικής ηλικίας σε σχέση με την μουσική εκπαίδευση είναι:

- Η φυσική τάση για μουσική έκφραση μέσω τραγουδιών και κίνησης.
- Η αξιοποίηση της μουσικής στη διαδικασία του παιχνιδιού.
- Η ύπαρξη της μουσικής στην δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και στην επικοινωνία με το οικογενειακό πλαίσιο.
- Η βοήθεια της μουσικής στην εξερεύνηση του εαυτού και του εξωτερικού περιβάλλοντος.
- Η άνθηση του στοιχείου της ρυθμικότητας και άλλων ακουστικών και γλωσσικών δεξιοτήτων.
- Η ανάπτυξη του ελέγχου και η αυθόρμητη ροπή προς την αυτογνωσία.
- Η γνωριμία και ευαισθητοποίηση της καλαισθησίας των τραγουδιών και των μουσικών οργάνων.
- Η προσεκτική ακρόαση και εκμάθηση ρυθμικών τόνων και τραγουδιών.
- Η αρμονική υιοθέτηση της σωματικής κίνησης βάσει του ρυθμού (Τσουμάνης, 1995).

### 6.3. Η χρησιμότητα της μουσικής αγωγής – μουσικοκινητικής αγωγής

Τη δεκαετία του '80 ο Gardner παρουσίασε τη γνωστή πλέον, θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη νοημοσύνη δεν είναι μία και ενιαία, αλλά υπάρχουν πολλές διαφορετικές μορφές νοημοσύνης, αυτόνομες και το ίδιο σημαντικές. Ανάμεσα σε αυτές τις μορφές νοημοσύνης είναι και η μουσική νοημοσύνη, η οποία δεν υπολείπεται της γλωσσικής ή της λογικο-μαθηματικής νοημοσύνης (Gardner,1985). Με βάση αυτή τη θεωρία, «το σχολείο πρέπει να απευθύνεται σε όλους τους τύπους νοημοσύνης και να μην περιορίζεται στη γλωσσική και στη λογικο-μαθηματική νοημοσύνη, όπως συνήθως πράττει» (Ματσαγγούρας, 2004).

Μουσικοκινητική αγωγή είναι ένα παιδαγωγικό σύστημα προσέγγισης της μουσικής και της κίνησης μέσα από την προσωπική βιωματική εμπειρία, την εξερεύνηση, την παρατήρηση και τον δημιουργικό αυτοσχεδιασμό. Βασίζεται στις πιο σύγχρονες και εξελιγμένες γνωστικές αρχές της παιδοψυχολογίας, της μουσικοπαιδαγωγικής, της κινησιολογίας και της αισθητικής αγωγής. Η σχολική εκπαίδευση έχει την υποχρέωση να καλλιεργήσει και να ενεργοποιήσει στο αναπτυσσόμενο άτομο όλες εκείνες τις ικανότητες οι οποίες είναι απαραίτητες για την εξελικτική του πορεία όπως την πρωτοβουλία, την φαντασία και την δημιουργικότητα (Ματεϋ, 1992).

Η πρώτη ιστορικά βεβαιωμένη συνάντηση του λόγου, της μουσικής και της κίνησης συντελείται στο αρχαίο δράμα φτάνοντας σε υψηλό καλλιτεχνικό επίπεδο και αποκτώντας μεγάλη παιδαγωγική δύναμη.

Η άποψη του Πλάτωνα ότι η μουσική, η χορεία (όρχηση και ωδή) και η γυμναστική έχουν κοινή καταγωγή αποδεικνύει ότι η σύλληψη της ιδέας της μουσικοκινητικής αγωγής είναι πολύ παλιά.

Στις αρχές του 20ου αιώνα γεννήθηκε η ανάγκη μιας πιο επιστημονικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης της διδασκαλίας της μουσικής, μέσω της οποίας θα εξελισσόταν η μουσική εκπαίδευση. Τότε ξεκίνησε μια εκπαιδευτική επανάσταση που έθεσε τα θεμέλια της σύγχρονης μουσικής αγωγής. Η εκπαίδευση έγινε πιο μαθητοκεντρική σε σχέση με πριν. Η αποστήθιση-παθητικότητα αντικαθίστανται από την παρατήρηση, τον συλλογισμό και την προσωπική έκφραση και άποψη. Ένα βασικό στοιχείο στο φιλοσοφικό υπόβαθρο των θεωριών όλων των μεγάλων

μουσικοπαιδαγωγών της εποχής είναι ότι τα μουσικά βιώματα θα πρέπει να προηγούνται της θεωρητικής κατανόησης των μουσικών εννοιών.

Δημιουργείται ένα νέο είδος εκπαίδευσης το οποίο είναι πολύ προσφιλές και ευχάριστο για τα παιδιά και ταυτόχρονα συμβάλλει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους και στην απόκτηση της γνώσης στοιχειωδών μουσικών (ρυθμικών) εννοιών. Τα γεγονότα αυτά θέτουν τη βάση της μουσικοκινητικής αγωγής πάνω στην οποία δομούνται και αναπτύσσονται διάφορες μουσικοκινητικές μέθοδοι διδασκαλίας από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι και σήμερα (Dalcroze, Kodály, Orff, Takatina, κ.α.). Βασικός κοινός τους στόχος είναι η αφύπνιση των εκφραστικών ικανοτήτων των παιδιών και η προαγωγή τους σε δεξιότητες. Η ύπαρξη «τραγουδιστών παραδοσιακών παιχνιδιών» (περνά – περνά η μέλισσα, γύρω – γύρω όλοι κλπ) σε παγκόσμια κλίμακα αποδεικνύει ότι η μουσικοκινητική αγωγή δεν έπαψε ποτέ να λειτουργεί ως μέσον αγωγής. Αυτό όμως που κάποτε είχε στα χέρια της η κοινωνία και η γειτονιά, αναλαμβάνει τώρα το σχολείο εξυπηρετώντας διαχρονικούς αλλά και σύγχρονους διδακτικούς και παιδαγωγικούς στόχους με κατάλληλα εμπλουτισμένο περιεχόμενο. Στόχος της σύγχρονης αγωγής είναι η ανάπτυξη της φαντασίας των παιδιών, η ενθάρρυνση για διερεύνηση και διευκόλυνση της μάθησης, μέσα σε μια ατμόσφαιρα αποδοχής, με ποικιλία δραστηριοτήτων, εναλλακτικών λύσεων και απόψεων. Η αγωγή δεν πρέπει να απευθύνεται μόνο στη νόηση του παιδιού, αλλά να προσφέρει κυρίως βιώματα.

Είναι απαραίτητο η αγωγή του παιδιού της πρώτης σχολικής περιόδου να ανταποκρίνεται στις παραπάνω απαιτήσεις και να συνδυάζει την κίνηση με τον κόσμο των ήχων, δηλαδή, το λόγο και τη μουσική. Ο συνδυασμός αυτός στηρίζεται στα κοινά και παράλληλα γνωρίσματα και στους παράγοντές τους, όπως ο χρόνος, ο χώρος, ο ρυθμός και η ένταση. Βοηθάει στην ανάπτυξη της κίνησης, της μνήμης, της φαντασίας και γενικά της ίδιας της νοημοσύνης, αναπτύσσοντας όλες τις λειτουργίες και ιδιαίτερα την ακουστική αντίληψη και την γλωσσική ικανότητα του παιδιού.

Η μουσικοκινητική αγωγή έχει τις πηγές της στο συναισθηματικό κόσμο του μικρού παιδιού, συμβάλλει στη δημιουργία καλής διάθεσης, χαράς και ικανοποίησης και επηρεάζει θετικά την κοινωνικό-συναισθηματική του προσαρμογή. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι αποτελούν μέρος της κοινωνίας, συνεισφέρουν και συμμετέχουν ενεργά σε αυτήν αναπτύσσοντας φιλικές σχέσεις και ισχυρούς δεσμούς. Είναι το μέσον που προσπαθεί να βοηθήσει το παιδί στην ανακάλυψη των εκφραστικών, αυτοσχεδιαστικών και δημιουργικών του ικανοτήτων.

Ένα από τα πρωταρχικά στοιχεία της μουσικοκινητικής αγωγής είναι και ο ρυθμός. Κάθε παιδί έχει το δικό του ατομικό ρυθμό και με τον δικό του τρόπο, βλέπει, ακούει και προσλαμβάνει έννοιες. Έτσι, το έργο της μουσικοκινητικής αγωγής είναι διπλό. Δίνει διέξοδο στους φυσιολογικούς ρυθμούς του παιδιού και του προσφέρει εντυπώσεις από τον γύρω κόσμο, μέσα από τις αισθήσεις (Σέργη, 1987; Heudrie & Bray, 1985).

Απευθύνεται στο παιδί ως σύνολο σωματικό, πνευματικό, ψυχικό. Επιστρατεύει το σώμα με την κίνηση και την όξυνση των αισθήσεων και του πνεύματος, μεταδίδοντας γνώσεις που αφορούν τη μουσική, το λόγο, το χώρο, το χρόνο και τέλος, την ψυχή, φέρνοντας το παιδί σε επαφή με αισθητικές μορφές. Όλα αυτά γίνονται βιωματικά, δημιουργικά και όχι εγκεφαλικά (Laban, 1998, Ανδρούτσος, 1995, Ματέϋ, 1978).

Βοηθά στην ανάπτυξη της μουσικής και κινητικής ανεξαρτησίας και ελευθερίας των παιδιών ,ενώ διατηρούν την αυτονομία τους, κάτι που θα τους επιτρέψει να κάνουν τις δικές τους επιλογές και να προτείνουν εναλλακτικές λύσεις και νέες ιδέες.

Επιδιώκει την αρμονία σώματος, ψυχής και πνεύματος και στοχεύει επίσης στην ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών, καλλιεργώντας τις κοινωνικές τους δεξιότητες μέσα από τις ομαδικές μουσικοκινητικές δραστηριότητες και το παιχνίδι.

Οι μουσικοπαιδαγωγικές μέθοδοι, έφεραν μια σαρωτική επανάσταση στην εκπαίδευση σε παγκόσμια κλίμακα. Η σημασία της Μουσικοκινητικής Αγωγής είναι αναμφίβολα σημαντική και η συμβολή της για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού είναι καθοριστική και πολύπλευρη.

Μέσα από τις μουσικοκινητικές δραστηριότητες τα παιδιά γνωρίζουν, συνειδητοποιούν και αναπτύσσουν κινητικές, γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δεξιότητες.

### **6.3.1. Κινητικές δεξιότητες**

Οι μουσικές και οι κινητικές δραστηριότητες της Μουσικοκινητικής Αγωγής, επιτρέπουν τους μαθητές να αναπτύξουν τις κινητικές τους δεξιότητες.

Η κίνηση είναι η πρώτη μορφή εξερεύνησης και επικοινωνίας του ατόμου με τον χώρο που το περιβάλλει. Κινητική δεξιότητα μπορεί να αναφερθεί το σύνολο των ικανοτήτων που έχει κάποιος ώστε να πετύχει ένα τελικό αποτέλεσμα με τη μεγαλύτερη δυνατή σιγουριά και τη λιγότερη κατανάλωση ενέργειας ή χρόνου και ενέργειας κατά την διαδικασία μάθησης.

Μέσα από τις χορευτικές δραστηριότητες το παιδί αποκτά συνείδηση του σώματος (σωματογνωσία) και αντίληψη της σχέσης του σώματος και της κίνησης στο χώρο / χρόνο(κιναισθηση).

Η μουσικοκινητική αγωγή βοηθάει το παιδί να συνειδητοποιήσει τα διάφορα μέλη του σώματος του και τους τρόπους με τους οποίους αυτά μπορούν να κινηθούν, να τα συντονίσει κινητικά στο ρυθμό της μουσικής και να μάθει να ελέγχει το είδος και την ταχύτητα της κίνησης του. Το παρακινεί να αναπτύξει βασικές δεξιότητες όπως είναι η μετακίνηση, αναπήδηση, στάση, λεπτή και αδρή κινητικότητα, χειρισμός αντικειμένων μέσα από ερεθίσματα κινητικά, ακουστικά, οπτικά και απτικά και ενισχύει την αποτελεσματικότητά τους.

### **6.3.2. Γνωστικές δεξιότητες**

Σύμφωνα με τον H. Gardner, καθηγητή του Πανεπιστημίου Harvard, που έχει χαρακτηριστεί από κάποιους ως ο Piaget της εποχής μας, υπάρχουν πολλές διαφορετικές μορφές νοημοσύνης, εξίσου σημαντικές για κάθε άνθρωπο. Κατά τον Gardner η μουσική και η κιναισθητική νοημοσύνη είναι μία από τις μορφές νοημοσύνης που είναι σχετικά αυτόνομες και παρούσες σε κάθε ανθρώπινο ον, είναι εξίσου σημαντικές όσο η λογικομαθηματική ή η γλωσσική νοημοσύνη και επομένως θα πρέπει να καλλιεργούνται στον ίδιο βαθμό μ' αυτές (Gardner, 1983/1993). Η ελλιπής ανάπτυξη της μουσικής και κιναισθητικής νοημοσύνης ισοδυναμεί, κατά τον Gardner, με περιορισμό του συνολικού δυναμικού της ανθρώπινης νόησης. Το μάθημα της μουσικοκινητικής αγωγής δημιουργεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού. Το παιδί με τη συμμετοχή του στην κοινή χορευτική διαδικασία θέτει τα προσωπικά του όρια, μαθαίνει να συνεργάζεται, να σέβεται τους άλλους, να πειθαρχεί, να μοιράζεται και να εμπιστεύεται.

Επίσης, μαθαίνει να κινείται ελεύθερα στο χώρο προς όλες τις κατευθύνσεις και τους προσανατολισμούς, στα διάφορα επίπεδα, θέσεις ή άξονες και γεωμετρικά σχήματα. Σύμφωνα με την Margaret (1992), οι δραστηριότητες της μουσικοκινητικής αγωγής εξασκούν την ικανότητα της μνήμης, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσουν την αυτοσυγκέντρωση και την αυτοπειθαρχία. Επίσης, δίνονται τα κατάλληλα ερεθίσματα για την καλλιέργεια της ετοιμότητας, της άμεσης αντίδρασης και της ικανότητας λήψης αποφάσεων. Η Χαρά Καλομοίρη, πρόεδρος του Εθνικού Ωδείου τονίζει και εξηγεί: «Το κυριότερο που προσφέρει η μουσικοκινητική αγωγή είναι ότι τα παιδιά μαθαίνουν από πολύ μικρή ηλικία να οργανώνουν τις δραστηριότητές τους. Για να



παίζουν ένα κομμάτι πρέπει να συντονίσουν σώμα, νου και συναίσθημα. Επίσης, εξασκούνται στο να ανταποκρίνονται με ακρίβεια σε οδηγίες. Αυτό τους δίνει ένα σχετικό προβάδισμα έναντι των άλλων παιδιών και το επιβεβαιώνουν και δάσκαλοι» Κατά τον Choksy και τους συνεργάτες του (1986), οι μουσικοκινητικές δραστηριότητες ενεργοποιούν την κιναισθητική, οπτική, απτική και ακουστική αντίληψη του μαθητή. Την ίδια άποψη υποστηρίζουν και οι Θεοδωρίδης (1996), Τσουμάνης (1995) και Σακελλαρίδης (1994) καθώς αναφέρουν ότι η ανάπτυξη της ακουστικής αντίληψης, με ταυτόχρονη άσκηση της κινησιολογικής αντίδρασης, επιτυγχάνεται μέσα από τις μουσικοκινητικές δραστηριότητες και κυρίως με κινητικά παιχνίδια και ρυθμικά μοτίβα. Επίσης, μέσα από τις μουσικοκινητικές δραστηριότητες οι μαθητές αποκτούν γνώσεις ειδικές ως προς την μουσική και την κίνηση και γενικές ως προς το περιβάλλον και τον πολιτισμό (Σέργη, 1987; Ματεΰ, 1978). Με τις παραδοσιακές του μορφές αποτελεί μέσο μεταβίβασης της πολιτιστικής κληρονομιάς από γενιά σε γενιά και μέσο αναγνώρισης και αποδοχής των ηθών και εθίμων. Άλλωστε όπως υποστηρίζει ο Orff (1955) με το σύστημα της μουσικοκινητικής αγωγής τα παιδιά αντιλαμβάνονται, συνειδητοποιούν και μαθαίνουν την παράδοση της χώρας τους, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό τους.

### **6.3.3. Συναισθηματικές δεξιότητες**

Μια από τις πιο σημαντικές λειτουργίες της Μουσικοκινητικής Αγωγής είναι η ικανοποίηση των ατομικών συναισθηματικών αναγκών του παιδιού. Η αισθητική απόλαυση που απορρέει από την αντιληπτική ή παραγωγική μουσική εμπειρία αποτελεί μία άλλη σημαντική λειτουργία της μουσικής, στενά συνδεδεμένη με τη συναισθηματική της διάσταση. Όπως μέσα από κάθε εμπειρία με τις τέχνες, έτσι και μέσα από τη μουσική εμπειρία, το άτομο συσχετίζεται με το έργο τέχνης σε άμεση αλληλεπίδραση, η οποία δημιουργεί μια βαθιά ικανοποιητική αίσθηση ευχαρίστησης, ένα ισχυρό συναίσθημα αυταξίας και εκπλήρωσης.

Η μουσικοκινητική αγωγή αποτελεί μια καθαρτική εμπειρία που δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να εξωτερικεύσει τις διάφορες εντάσεις και τα άγχη του με δημιουργικό τρόπο και να απελευθερωθεί από ψυχολογικά συμπλέγματα και αναστολές. Σύμφωνα με τον Kohut (1990), η ίδια η μουσική επηρεάζει διαφορετικούς ανθρώπους με διαφορετικό τρόπο, ή τον ίδιο άνθρωπο διαφορετικά, σε διάφορες στιγμές της ζωής του, ή τον ίδιο άνθρωπο διαφορετικά σε διάφορα επίπεδα της προσωπικότητάς του. Έτσι το παιδί είναι ελεύθερο μέσα από τις μουσικοκινητικές δραστηριότητες να

αξιοποιήσει αυτά που το ίδιο έχει δημιουργήσει, αυτά που το ίδιο έχει ανάγκη και επιθυμεί, χωρίς να δεσμεύεται από τις επιλογές των άλλων.

Η μουσική και η κίνηση είναι μοναδικές μορφές μη λεκτικής επικοινωνίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για το παιδί της πρώτης σχολικής περιόδου που συχνά αδυνατεί να εκφράσει με λόγια τα συναισθήματά του, ενώ αντίθετα μπορεί να τα εκφράσει χωρίς δυσκολία μέσω της κίνησης και της μουσικής (Orff, 1955).

Επίσης μέσω των μουσικοκινητικών δραστηριοτήτων το παιδί αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, προτείνει εναλλακτικές λύσεις και νέες ιδέες, συνθέτει μουσικά και κινητικά σχήματα, με αποτέλεσμα να αναπτύξει την αυτοπεποίθηση του και το θάρρος του και να αποκτήσει μια θετική αυτοεικόνα. Το παιδί νιώθει ενθουσιασμό και χαρά από την συνεισφορά του στην συνολική ομαδική προσπάθεια που κάνει και καλλιεργείται η υπευθυνότητα και ο αυτοσεβασμός του. Η ανάπτυξη της ικανότητας για μουσική και κινητική εκτέλεση, όχι για άλλους λόγους, αλλά για προσωπική του ευχαρίστηση και ψυχαγωγία, δημιουργεί το αίσθημα της ατομικής ικανοποίησης, της ευχαρίστησης και της ασφάλειας (Ανδρούτσος, 1995).

#### **6.3.4. Κοινωνικές δεξιότητες**

Η μουσικοκινητική αγωγή δίνει την ευκαιρία στο παιδί να καλλιεργήσει την κοινωνική του δεξιότητα και να αντιληφθεί την πολλαπλότητα του ρόλου του ως μέλος μιας μικρής ομάδας, περνώντας από την θέση του θεατή / ακροατή στη θέση του εκτελεστή / δημιουργού.

Η μουσικοκινητική αγωγή ενισχύει τις επικοινωνιακές δεξιότητες των μαθητών μέσω της εκφραστικής κίνησης και του σώματος. Οι μαθητές με την συμμετοχή τους σε μια κοινή ομαδική διαδικασία μουσικοκινητικής εκφραστικής δραστηριότητας, θέτουν τα προσωπικά τους όρια, μαθαίνουν να συνεργάζονται και να σέβονται τους άλλους, καλλιεργούν το πνεύμα της ομαδικότητας, διαπλέκουν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους και κοινωνικοποιούνται εύκολα και αρμονικά (Shreeves, 1994). Η μουσικοκινητική αγωγή μέσα από τη κίνηση, την σωματική επαφή, τον αυτοσχεδιασμό και τους πειραματισμούς αναπτύσσει σχέσεις εμπιστοσύνης και συγχρόνως δημιουργεί νέες και αστείρευτες πηγές έμπνευσης καθώς και δυνατότητες ανάπτυξης νέων μορφών κίνησης, προωθεί αξίες για ίσες ευκαιρίες, πολιτιστικές συναλλαγές και συγχρόνως προσωπική έκφραση και ψυχική, πνευματική και φυσική ανάπτυξη και ολοκλήρωση. Πέρα από τα παραπάνω η μουσική αναπτύσσει την δημιουργικότητα και την φαντασία μας, μας βοηθάει να εκφραζόμαστε καλύτερα και πλουτίζει τη ζωή μας.

Η νεότερη ψυχολογία, ερεύνησε διεξοδικά την επίδραση του τραγουδιού και γενικότερα της μουσικής στην ανάπτυξη του παιδιού και στην βαθύτερη σχέση με την ανθρώπινη ψυχή. Το κύριο συμπέρασμα είναι ότι αποτελούν μια βαθιά ψυχολογική ανάγκη της ανθρώπινης φυλής. Η μουσική στο παιδί είναι μια ενέργεια, μια δράση, ένα όπλο, μια έκφραση (Λυκεσάς, 2002).

## **Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ**

## 7<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Μεθοδολογικά ζητήματα

#### 7.1. Σκοπός της έρευνας

Όπως προειπώθηκε, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει την ποιότητα της επιρροής που ασκούν οι δημιουργικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο στην ψυχική υγεία των παιδιών. Δηλαδή, μέσα από το δείγμα διερευνήθηκε σε ποιο βαθμό, σε ποια συχνότητα και ποιες δημιουργικές ασκήσεις αξιοποιήθηκαν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Επίσης, οι ερωτώμενοι, οι οποίοι ήταν εκπαιδευτικοί, εντόπισαν τις αλλαγές τις οποίες παρατήρησαν στα παιδιά σε επίπεδο ψυχοκοινωνικό, συναισθηματικό, γνωστικό, νοητικό.

#### 7.2. Υπόθεση εργασίας

Στο πλαίσιο της εργασίας διατυπώνεται η υπόθεση εργασίας ότι μια σειρά δημιουργικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο μπορούν να συνδράμουν ουσιαστικά στην ψυχική υγεία των παιδιών. Αρχικά, προεκτιμάται ότι δεν θα υπάρξει διαφορά στις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την χρησιμότητα των δημιουργικών δραστηριοτήτων που υλοποιούνται στο νηπιαγωγείο. Επίσης, υπολογίζεται ότι οι δραστηριότητες αυτές επιδρούν θετικά στα παιδιά και συμβάλλουν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. Ακόμα, υποθέτουμε πως υπάρχουν παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους, καθώς και ότι οι δυσκολίες αυτές θα παρουσιάζουν κάποια διαφορά αναφορικά με το φύλο των παιδιών. Επιπλέον, υπολογίζεται ότι τα παιδιά επιλέγουν κάποιον ήρωα παραμυθιού και ταυτίζονται με αυτόν και ότι αυτή η ταύτιση τα βοηθάει να ξεπεράσουν κάποιες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Ακόμη, εκτιμάται ότι ύστερα από την αφήγηση παραμυθιών τα παιδιά εκφράζουν πιο εύκολα τα συναισθήματά τους από ότι πριν, καθώς και ότι υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς. Τέλος, προεκτιμάται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί πιστεύουν πως οι δημιουργικές δραστηριότητες επηρεάζουν θετικά την ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας και ότι ύστερα από την ενασχόλησή τους με αυτές τις δραστηριότητες παρατηρείται κάποια αλλαγή στη συμπεριφορά των παιδιών στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

### **7.3. Η Μεθοδολογία της Έρευνας**

Η κατάλληλη ερευνητική μέθοδος επιλέχθηκε με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση καθώς επίσης και για την εξυπηρέτηση των στόχων της έρευνας. Η παρούσα έρευνα πρωτογενών στοιχείων χαρακτηρίζεται ως ποσοτική και η διεξαγωγή της γίνεται με την χρήση ερωτηματολογίου, εργαλείο που χρησιμοποιείται κατά κόρων σε παρόμοιου είδους έρευνες (Creswell, 2013).

Γενικός στόχος της έρευνας είναι η διερεύνηση της συμβολής των δημιουργικών δραστηριοτήτων (θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική αγωγή και αφήγηση παραμυθιού) του νηπιαγωγείου στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Για τις ανάγκες της έρευνας η ερευνήτρια επισκέφθηκε νηπιαγωγεία του νομού Λάρισας, τα οποία επιλέχθηκαν με τα ακόλουθα κριτήρια: το είδος του νηπιαγωγείου (δημόσιο – ιδιωτικό). Σκοπός ήταν να μην συμμετέχουν στην έρευνα μόνο νηπιαγωγεία που ανήκουν στη δημόσια εκπαίδευση, αλλά και νηπιαγωγεία της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Άλλο ένα κριτήριο για την επιλογή των νηπιαγωγείων ήταν η τοποθεσία τους. Επιλέχθηκαν νηπιαγωγεία και από αστικές περιοχές και από ημιαστικές περιοχές και περιοχές υπαίθρου.

Επιλέχθηκε η μέθοδος επιτόπιας έρευνας και η διανομή του ερωτηματολογίου έγινε από την ίδια την ερευνήτρια. Υπήρξε πολύ καλή συνεργασία μεταξύ ερευνήτριας και ερωτώμενων νηπιαγωγών.

### **7.4. Το Ερευνητικό Εργαλείο**

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο ως το εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας δημιουργήθηκε με βάση προηγούμενες έρευνες στο πεδίο των δημιουργικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο και στη σχέση τους με την ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 4 ενότητες. Η πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου χρησιμοποιείται ώστε να πληροφορήσει και να ενημερώσει τους ερωτώμενους σχετικά με τον σκοπό της έρευνας. Η ενότητα 1 περιλαμβάνει τις

δημογραφικές ερωτήσεις (φύλο, ηλικία, εξειδίκευση, σεμινάρια, είδος σχολείου, τοποθεσία και αριθμός παιδιών). Η ενότητα 2 αφορά το θεατρικό παιχνίδι και αποτελείται από 6 ερωτήσεις, η τρίτη ενότητα αναφέρεται στην μουσικοκινητική αγωγή και αποτελείται από 5 ερωτήσεις ενώ η τέταρτη ενότητα αφορά την αφήγηση του παραμυθιού και αποτελείται από 7 ερωτήσεις. Τέλος, οι απαντήσεις των ερωτήσεων δίνονται σε διάφορες κλίμακες.

### **7.5. Ο Πληθυσμός και το Δείγμα της Έρευνας**

Ο πληθυσμός της έρευνας αναφέρεται στο τμήμα του ευρύτερου πληθυσμού, που μπορεί να συμμετέχει στην έρευνα, δηλαδή τα υποψήφια στοιχεία, που μπορούν να επιλεγούν για τη δημιουργία του δείγματος (Creswell, 2013). Στην παρούσα έρευνα ο πληθυσμός στόχος είναι οι νηπιαγωγοί. Το δείγμα της έρευνας ήταν δείγμα ευχέρειας 135 ατόμων.

Η επιλογή των ερωτώμενων έγινε τυχαία και για λόγους βολικότητας του ερευνητή, σε νηπιαγωγεία δημόσια (αστικά, ημιαστικά, υπαίθρου) και ιδιωτικά του νομού Λάρισας.

## 8<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Η έρευνα και τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά

#### 8.1. Πιλοτική φάση έρευνας

Πριν από την τελική διανομή των ερωτηματολογίων και την πραγματοποίηση της έρευνας, κρίθηκε καλό να γίνει μια πιλοτική φάση με στόχο να εξακριβωθεί η αποτελεσματικότητά του εργαλείου, να εντοπιστούν τα πιθανά λάθη και να γίνουν οι αναγκαίες διορθώσεις. Η συγκεκριμένη δοκιμαστική φάση έγινε την πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου, σε δείγμα 5 ερωτώμενων. Η επιλογή των ατόμων έγινε με σκοπό την ομοιότητα τους με το τελικό δείγμα της έρευνας ενώ τα άτομα αυτά αποκλείστηκαν στη συνέχεια από την διεξαγωγή της έρευνας. Η διαδικασία της συμπλήρωσής του δεν έδειξε ιδιαίτερα προβλήματα. Το ερωτηματολόγιο κρίθηκε πως έχει το κατάλληλο μέγεθος, πως είναι ευκολοδιάβαστο και το θέμα του αρκετά ενδιαφέρον για τους ερωτώμενους.

#### 8.2. Η Διαδικασία της έρευνας

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο της δειγματοληψίας, η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα νηπιαγωγών του Νομού Λάρισας. Χρονικά η έρευνα πραγματοποιήθηκε από της 9 Μαρτίου έως 22 Μαΐου 2015 και το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 135 ερωτώμενους.

Η ερευνήτρια ήταν παρούσα κατά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου εξασφαλίζοντας την κατανόηση όλων των ερωτήσεων, αποφεύγοντας έτσι πιθανές παρερμηνείες και απώλεια δεδομένων κατά τη συμπλήρωση. Επίσης, η ερευνήτρια επισήμανε στους ερωτώμενους πως τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και πως τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

#### 8.3. Ανάλυση Δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων που παρείχε η έρευνα πρωτογενών στοιχείων έγινε με τη χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS 20.0. (Statistical Package for Social Sciences). Το SPSS (Statistical Package for Social Sciences) είναι ένα ολοκληρωμένο στατιστικό πακέτο και μπορεί κανείς να το κατατάξει στην ίδια κατηγορία με τα SAS, GENSTAT, STATISTICA, NAG και STATGRAPHICS. Οι σύγχρονες εξελίξεις στους υπολογιστές έχουν επιτρέψει τη χρήση του σε οικιακούς



υπολογιστές PCs. Αρχικά αναπτύχθηκε στο Πανεπιστήμιο Stanford της Καλιφόρνιας το 1965 για την επίλυση στατιστικών προβλημάτων, που αφορούν τις κοινωνικές επιστήμες. Στη συνέχεια συμπληρώθηκε με στατιστικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και επαγγελματικούς τομείς με αποτέλεσμα σήμερα να χρησιμοποιείται σχεδόν σε κάθε είδους στατιστική ανάλυση και να έχει καταξιωθεί ως ένα από τα φιλικότερα και αποτελεσματικότερα στατιστικά προγράμματα.

Για την ανάλυση των δεδομένων και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων έγινε χρήση πινάκων συχνότητας και ραβδογραμμάτων.

## 8.4. Στατιστική Ανάλυση των Αποτελεσμάτων

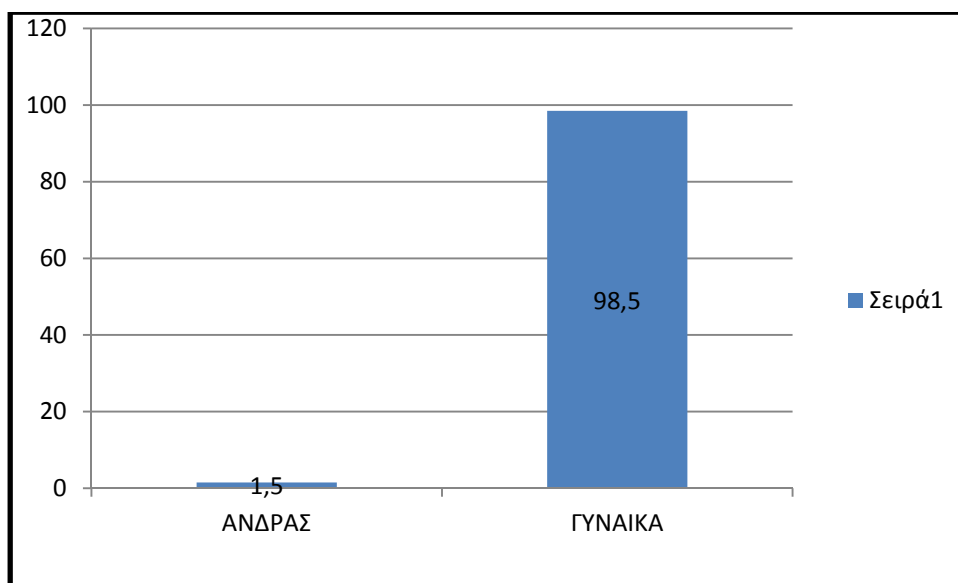
### Γενικά στοιχεία

#### 1) Φύλο

Ο Πίνακας 1 και το Διάγραμμα 1 παρουσιάζουν τις συχνότητες και το ποσοστό για κάθε φύλο που συμμετείχε στην έρευνα. Οι άνδρες αποτελούν μόλις το 1.5% των ερωτηθέντων ενώ οι γυναίκες το 98.5%.

Πίνακας 1: Φύλο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Άντρας	2	1.5	1.5	1.5
Γυναίκα	133	98.5	98.5	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



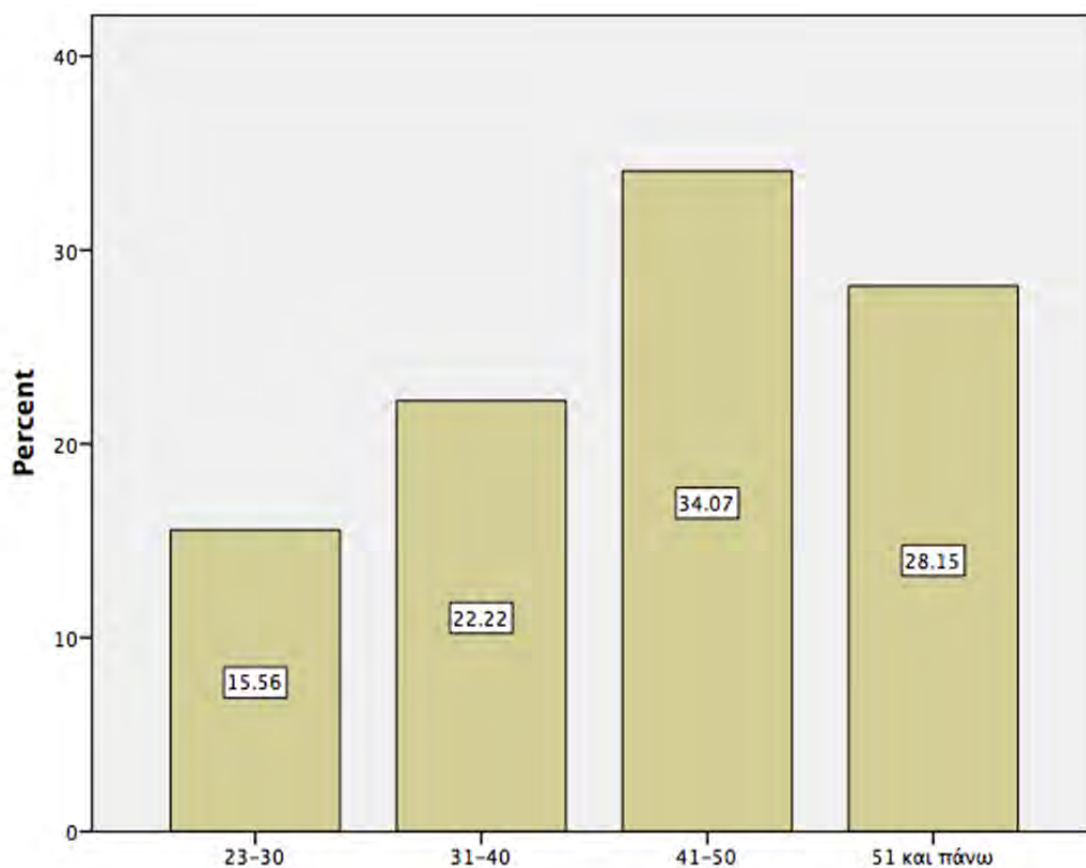
Διάγραμμα 1: Φύλο

## 2) Ηλικία

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων (34.1%) ηλικιακά ανήκει στην κατηγορία από 41 έως 50 ετών, και ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες «51 και πάνω» με ποσοστό 28.1%, «31-40» με ποσοστό 22.2% και τέλος πάνω από 23-30 ετών με ποσοστό 15.6% (Πίνακας 2, Διάγραμμα 2).

Πίνακας 2: Ηλικία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
23-30	21	15.6	15.6	15.6
31-40	30	22.2	22.2	37.8
41-50	46	34.1	34.1	71.9
51 και πάνω	38	28.1	28.1	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



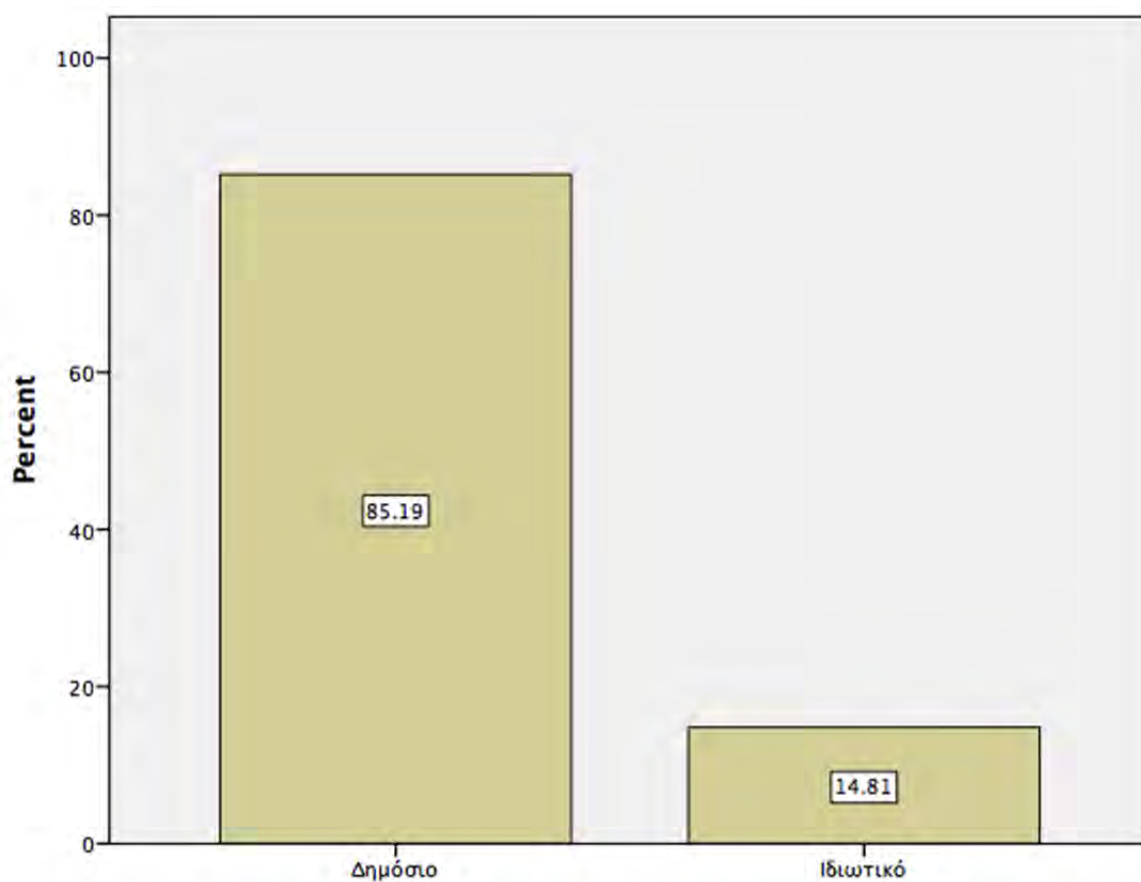
Διάγραμμα 2: Ηλικία

### 3. Εργάζεστε σε νηπιαγωγείο:

Ο Πίνακας 3 και το Διάγραμμα 3 παρουσιάζουν τις συχνότητες και το ποσοστό αναφορικά με το είδος του νηπιαγωγείου που εργάζονται οι ερωτώμενοι. Συγκεκριμένα, 85.2% εργάζεται σε δημόσιο νηπιαγωγείο ενώ μόλις 14.8% σε ιδιωτικό.

Πίνακας 3: Εργασία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Δημόσιο	115	85.2	85.2	85.2
Ιδιωτικό	20	14.8	14.8	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



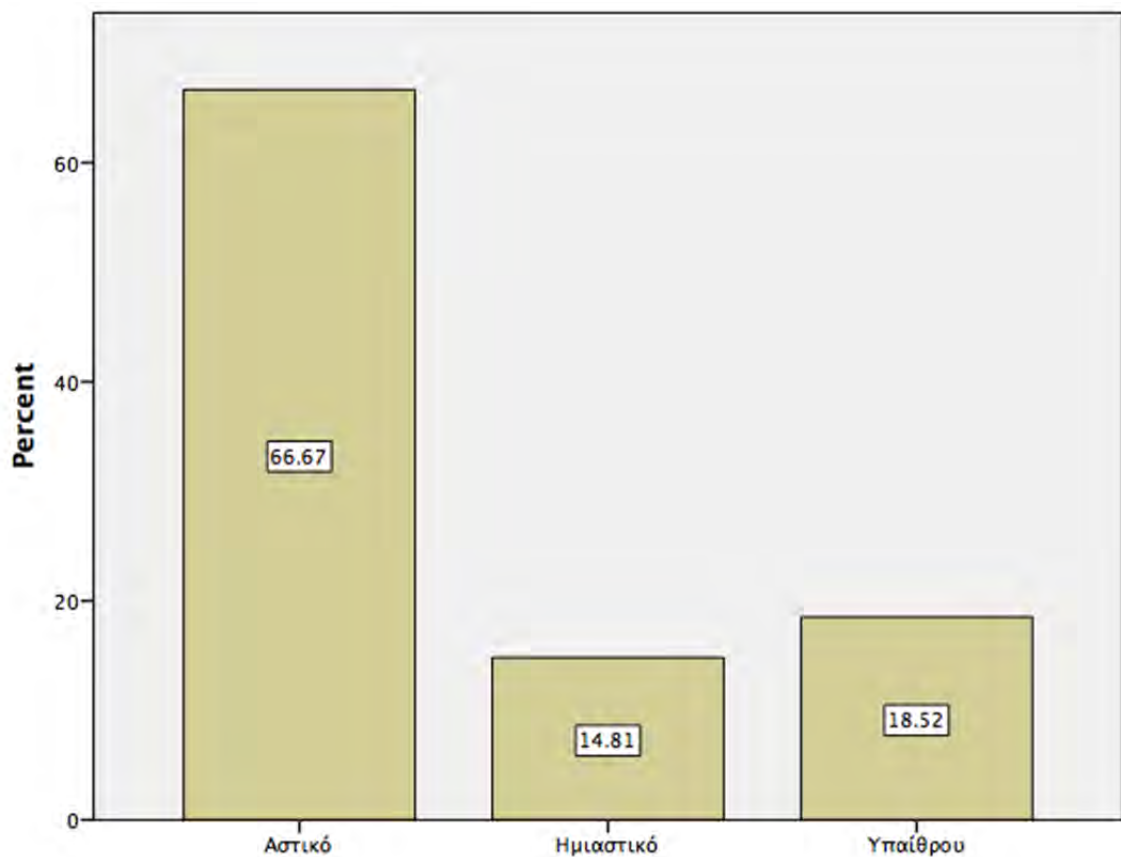
Διάγραμμα 3: Εργασία

Ο Πίνακας 4 και το Διάγραμμα 4 παρουσιάζουν τις συχνότητες και το ποσοστό αναφορικά με την τοποθεσία του νηπιαγωγείου των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Συγκεκριμένα, 66.7% εργάζεται σε αστικό νηπιαγωγείο, 18.5% σε

νηπιαγωγείο της υπαίθρου ενώ μόλις 14.8% σε ημιαστικό.

Πίνακας 4: Τοποθεσία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Αστικό	90	66.7	66.7	66.7
Ημιαστικό	20	14.8	14.8	81.5
Υπαίθρου	25	18.5	18.5	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



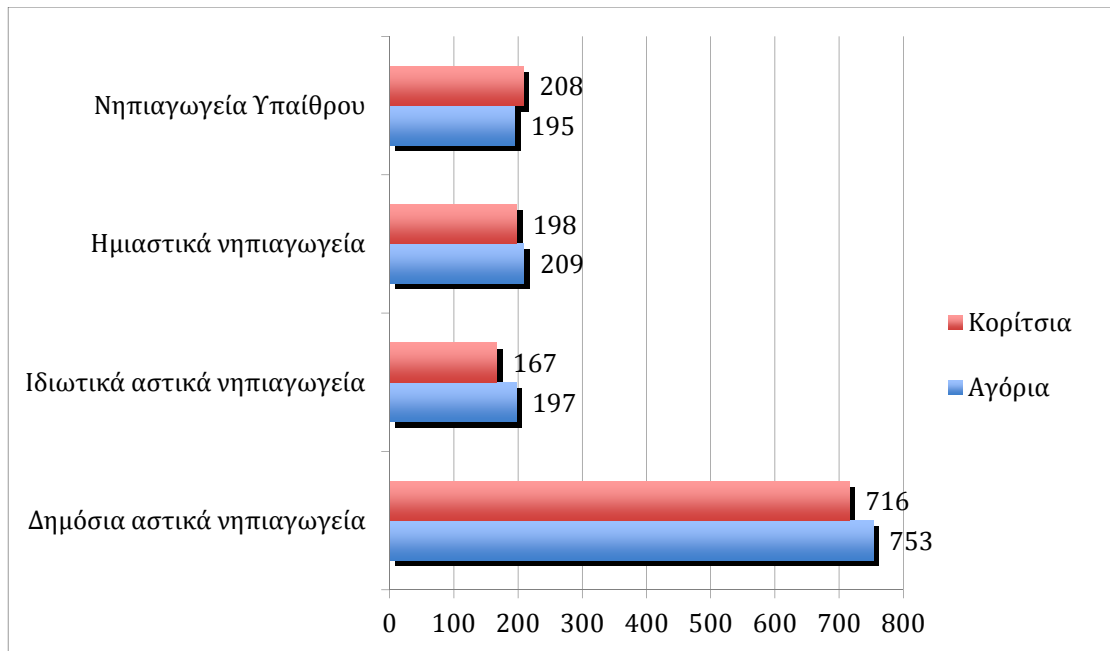
Διάγραμμα 4: Τοποθεσία

#### 4. Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας;

Ο Πίνακας και το Διάγραμμα 5 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας σε αναλογία με το φύλο τους”. Συγκεκριμένα, στα δημόσια αστικά νηπιαγωγεία φοιτούν συνολικά 1469 παιδιά εκ των οποίων τα 753 είναι αγόρια (52.1%) και τα 716 είναι κορίτσια (48.8%). Στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία φοιτούν 364 παιδιά εκ των οποίων 197 ήταν αγόρια (54.1%) και 167 κορίτσια (45.9%). Ακόμα στα ημιαστικά νηπιαγωγεία φοιτούν 407 παιδιά με το 51.3% να είναι αγόρια και το 48.7% κορίτσια ενώ τέλος στα νηπιαγωγεία της υπαίθρου από τα 403 παιδιά το 48.3% είναι αγόρια και το 51.7% κορίτσια.

Πίνακας 5: Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας σε αναλογία με το φύλο τους

	Φύλο Παιδιών		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
Δημόσια αστικά νηπιαγωγεία	753 (51.2%)	716 (48.8%)	1469
Ιδιωτικά αστικά νηπιαγωγεία	197 (54.1%)	167 (45.9%)	364
Ημιαστικά νηπιαγωγεία	209 (51.3%)	198 (48.7%)	407
Νηπιαγωγεία Υπαίθρου	195 (48.3%)	208 (51.7%)	403



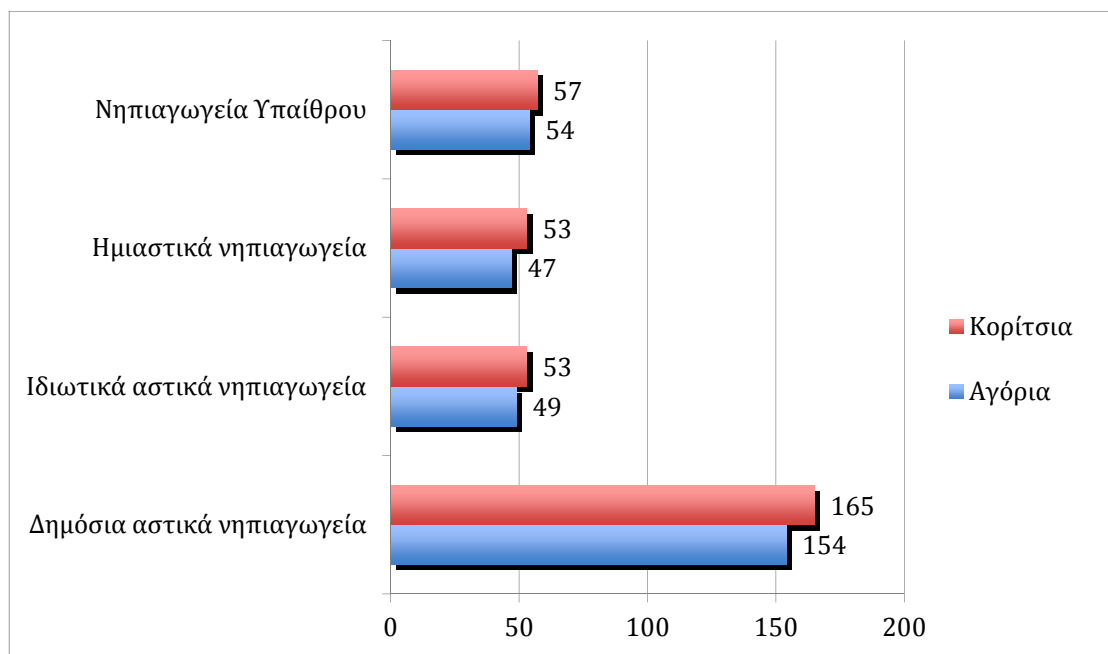
Διάγραμμα 5: Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας σε αναλογία με το φύλο τους

5. Πόσα από τα παιδιά που φοιτούν στο τμήμα παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους;

Ο Πίνακας 6 και το Διάγραμμα 6 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πόσα από τα παιδιά που φοιτούν στο τμήμα παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους”. Συγκεκριμένα, στα δημόσια αστικά νηπιαγωγεία συνολικά 319 παιδιά παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους, εκ των οποίων το 48.2% είναι αγόρια και το 51.8% κορίτσια. Στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία τέτοιου είδους προβλήματα παρουσιάζουν 102 παιδιά εκ των οποίων 49 ήταν αγόρια (48%) και 53 κορίτσια (52%). Ακόμα στα ημιαστικά νηπιαγωγεία 100 παιδιά έχουν τέτοιου είδους προβλήματα με το 47% να είναι αγόρια και το 53% κορίτσια ενώ τέλος στα νηπιαγωγεία της υπαίθρου από τα 111 παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους το 48.6% είναι αγόρια και το 51.4% κορίτσια.

Πίνακας 6: Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας σε αναλογία με το φύλο τους

	Φύλο Παιδιών		Σύνολο
	Αγόρια	Κορίτσια	
Δημόσια αστικά νηπιαγωγεία	154 (48.2%)	165 (51.8%)	319
Ιδιωτικά αστικά νηπιαγωγεία	49 (48%)	53 (52%)	102
Ημιαστικά νηπιαγωγεία	47 (47%)	53 (53%)	100
Νηπιαγωγεία Υπαίθρου	54 (48.6%)	57 (51.4%)	111



Διάγραμμα 6: Πόσα από τα παιδιά που φοιτούν στο τμήμα παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους

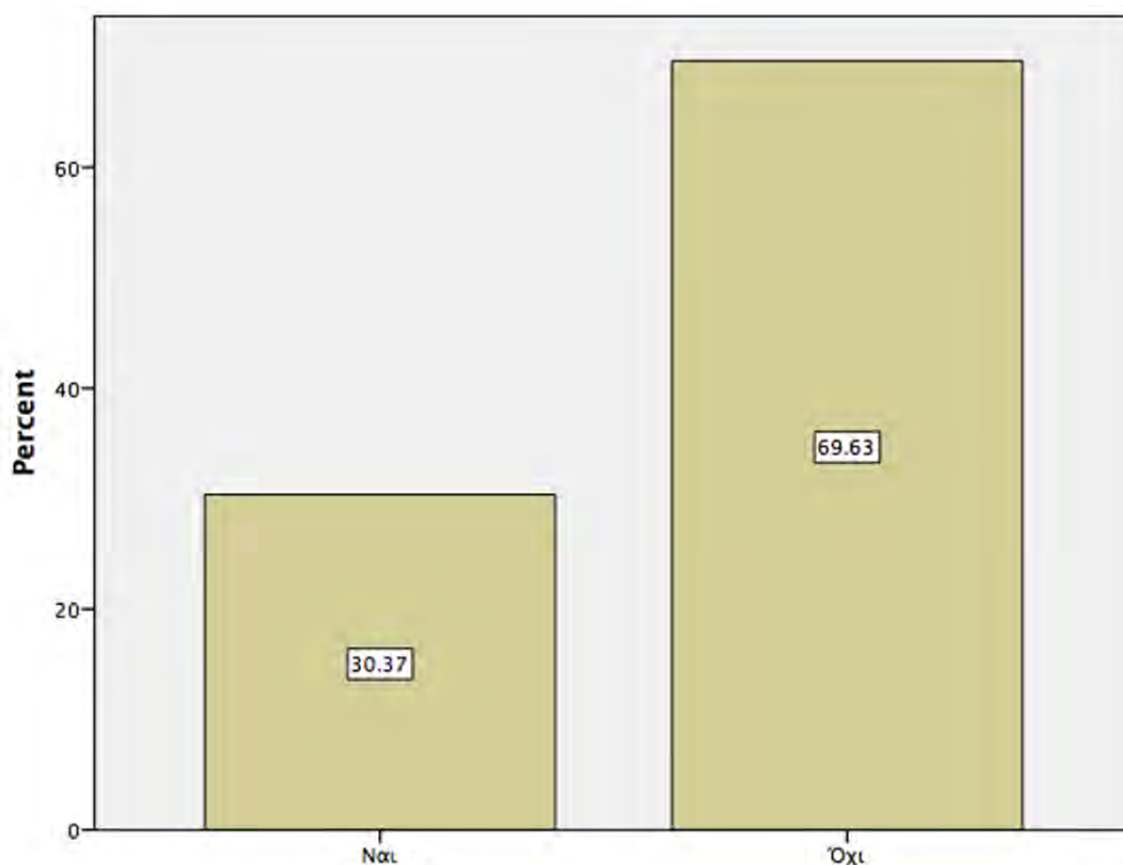


6. Έχετε κάποια εξειδίκευση στο θεατρικό παιχνίδι και τη μουσικοκινητική αγωγή;

Ο Πίνακας 7 και το Διάγραμμα 7 παρουσιάζουν τις συχνότητες και το ποσοστό αναφορικά με την εξειδίκευση των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Συγκεκριμένα, 69.6% δεν διαθέτει κάποια εξειδίκευση ενώ μόλις 30.4% έχει.

Πίνακας 7: Εξειδίκευση

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	41	30.4	30.4	30.4
Όχι	94	69.6	69.6	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



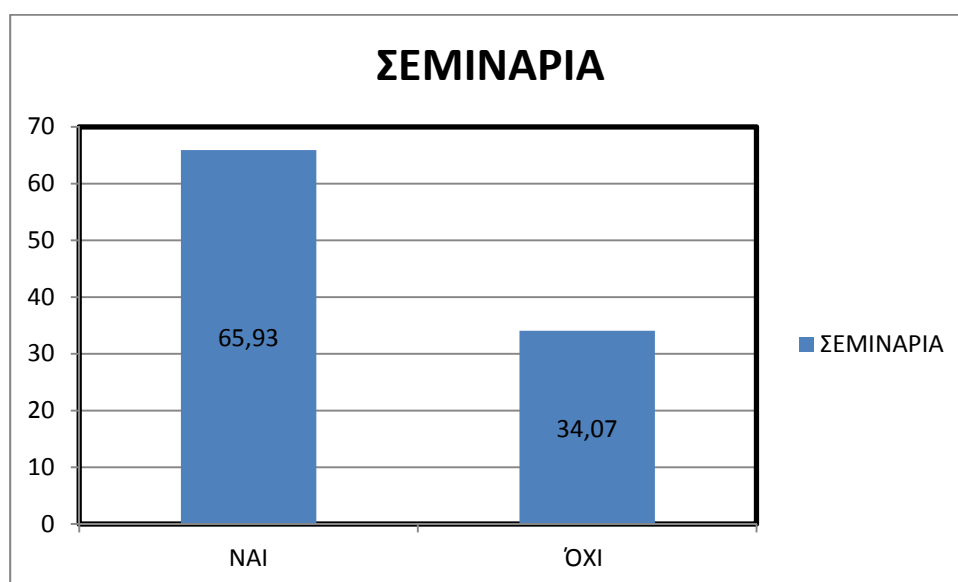
Διάγραμμα 7: Εξειδίκευση

7. Έχετε παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια για θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση παραμυθιού, μουσικοκινητική αγωγή;

Ο Πίνακας 8 και το Διάγραμμα 8 παρουσιάζουν τις συχνότητες και το ποσοστό αναφορικά με την παρακολούθηση σεμιναρίων για θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση παραμυθιού, μουσικοκινητική αγωγή των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Συγκεκριμένα, 65.9% έχει παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια ενώ μόλις 34.1% δεν έχει.

Πίνακας 8: Σεμινάρια

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	89	65.9	65.9	65.9
Όχι	46	34.1	34.1	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 8: Σεμινάρια

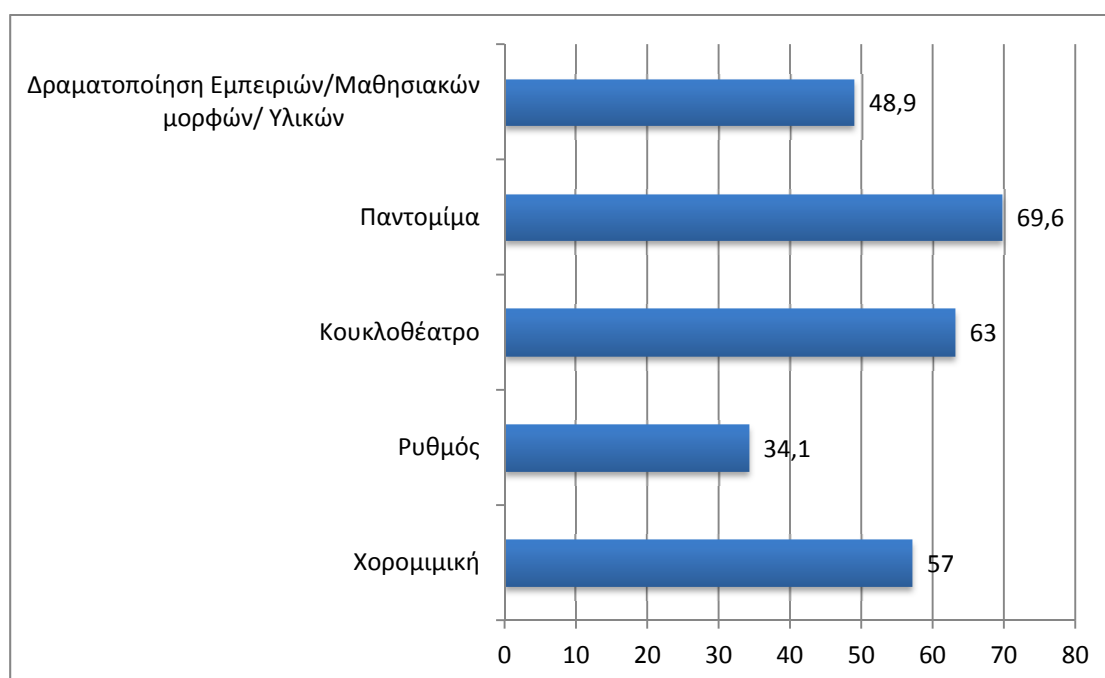
### 8.4.1.Θεατρικό παιχνίδι

#### 1. Ποιές ασκήσεις θεατρικού παιχνιδιού αξιοποιούνται;

Ο Πίνακας 9 και το Διάγραμμα9 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Ποιές ασκήσεις θεατρικού παιχνιδιού αξιοποιούνται”. Συγκεκριμένα, το 69.6% των ερωτηθέντων δήλωσε πως αξιοποιείται η παντομίμα, και ακολουθούν με 63% το κουκλοθέατρο, 57% η χορομimική, 48.9% η δραματοποίηση εμπειριών και τέλος με 34.1% ο ρυθμός.

Πίνακας 9: Ποιές ασκήσεις θεατρικού παιχνιδιού αξιοποιούνται

	Ναι		Όχι	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Χορομimική	77	57.0	58	43.0
Ρυθμός	46	34.1	89	65.9
Κουκλοθέατρο	85	63.0	50	37.0
Παντομίμα	94	69.6	41	30.4
Δραματοποίηση Εμπειριών/Μαθησιακών μορφών/ Υλικών	66	48.9	69	51.1



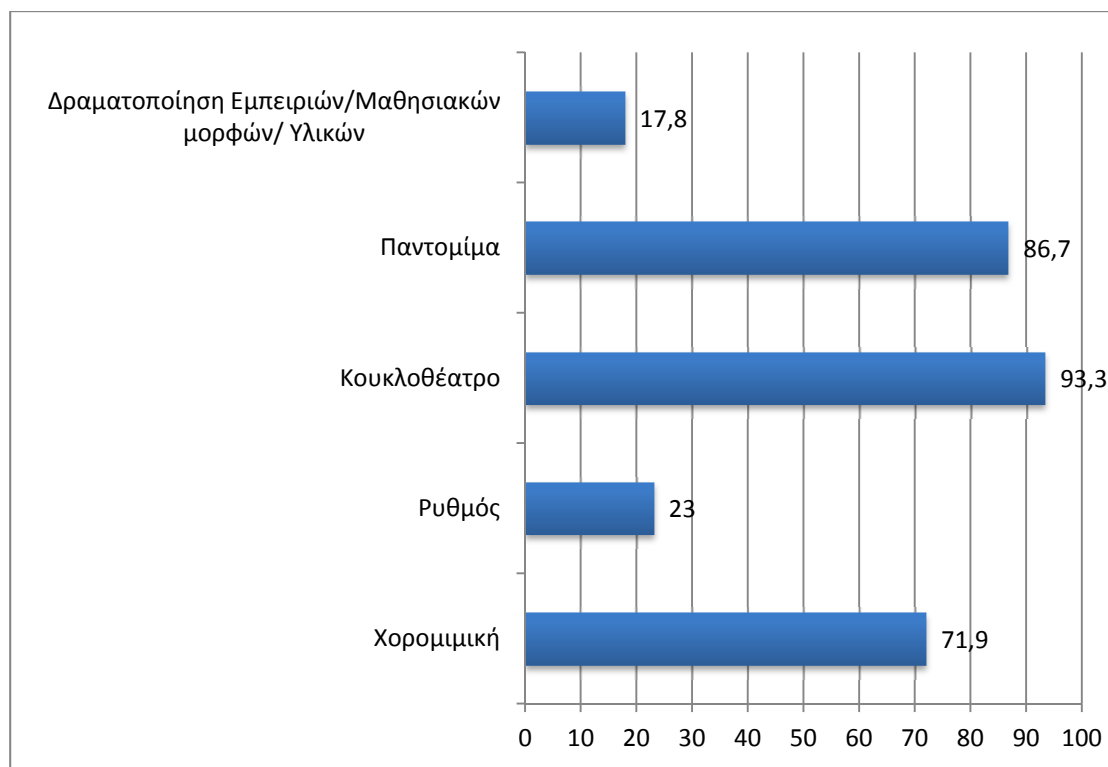
Διάγραμμα 9: Ποιές ασκήσεις θεατρικού παιχνιδιού αξιοποιούνται

## 2. Ποιες ασκήσεις προτιμούν τα παιδιά;

Ο Πίνακας 10 και το Διάγραμμα 10 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Ποιες ασκήσεις προτιμούν τα παιδιά”. Συγκεκριμένα, το 93.3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά προτιμούν το κουκλοθέατρο, 86.7% την παντομίμα, 71.9% τη χορομimική, 23% τον ρυθμό και τέλος 17.8% τη δραματοποίηση εμπειριών.

Πίνακας 10: Ποιες ασκήσεις προτιμούν τα παιδιά

	Ναι		Όχι	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Χορομimική	97	71.9	38	28.1
Ρυθμός	31	23.0	104	77.0
Κουκλοθέατρο	126	93.3	9	6.7
Παντομίμα	117	86.7	18	13.3
Δραματοποίηση Εμπειριών/Μαθησιακών μορφών/ Υλικών	24	17.8	111	82.2



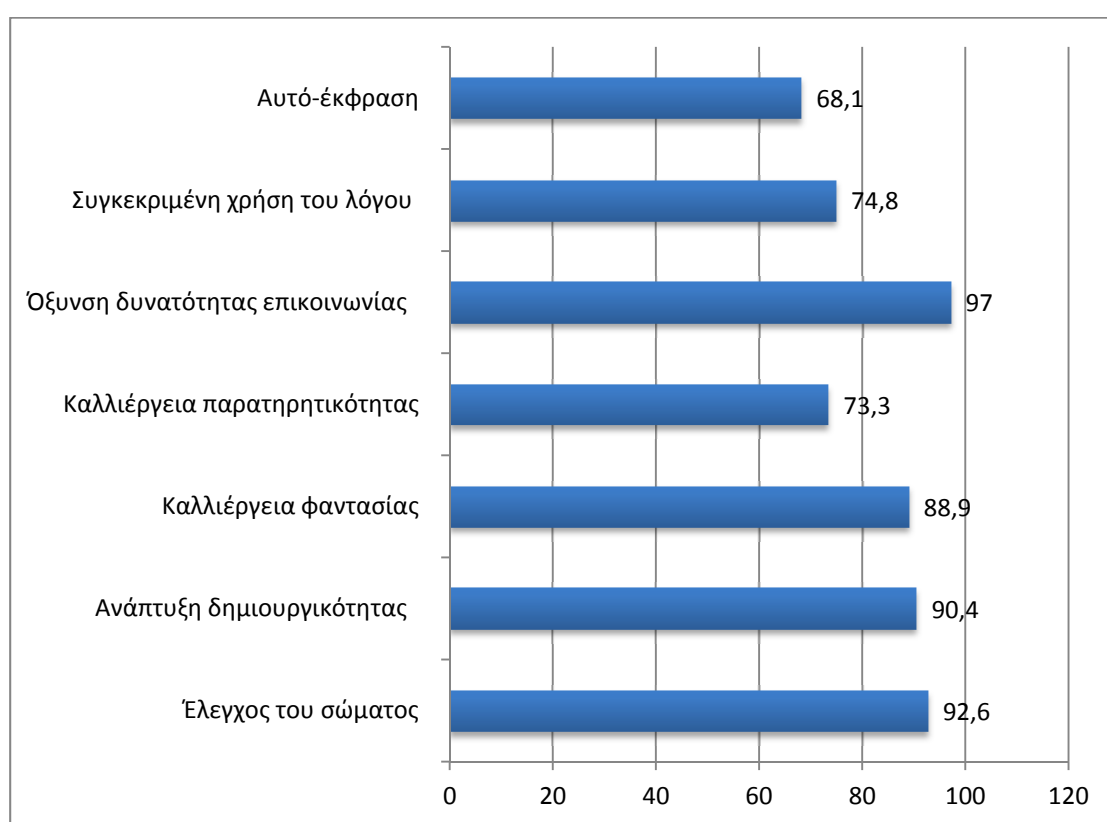
Διάγραμμα10: Ποιες ασκήσεις προτιμούν τα παιδιά

3. Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;  
 Ο Πίνακας 11 και το Διάγραμμα 11 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς”. Συγκεκριμένα, το 97% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί όξυνση της δυνατότητας επικοινωνίας, 92.6% καλύτερο έλεγχο του σώματος, 90.4% ανάπτυξη της δημιουργικότητας, 88.9% καλλιέργεια της φαντασίας, 74.8% συγκεκριμένη χρήση του λόγου, 73.3% καλλιέργεια της παρατηρητικότητας και τέλος 68.1% βελτίωση στην αυτο-έκφραση.

Πίνακας 11: Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

	Ναι		Όχι	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Έλεγχος του σώματος	125	92.6	10	7.4
Ανάπτυξη δημιουργικότητας	122	90.4	13	9.6

Καλλιέργεια φαντασίας	120	88.9	15	11.1
Καλλιέργεια παρατηρητικότητας	99	73.3	36	26.7
Όξυνση δυνατότητας επικοινωνίας	131	97.0	4	3.0
Συγκεκριμένη χρήση του λόγου	101	74.8	34	25.2
Αυτό-έκφραση	92	68.1	43	31.9



Διάγραμμα 11: Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

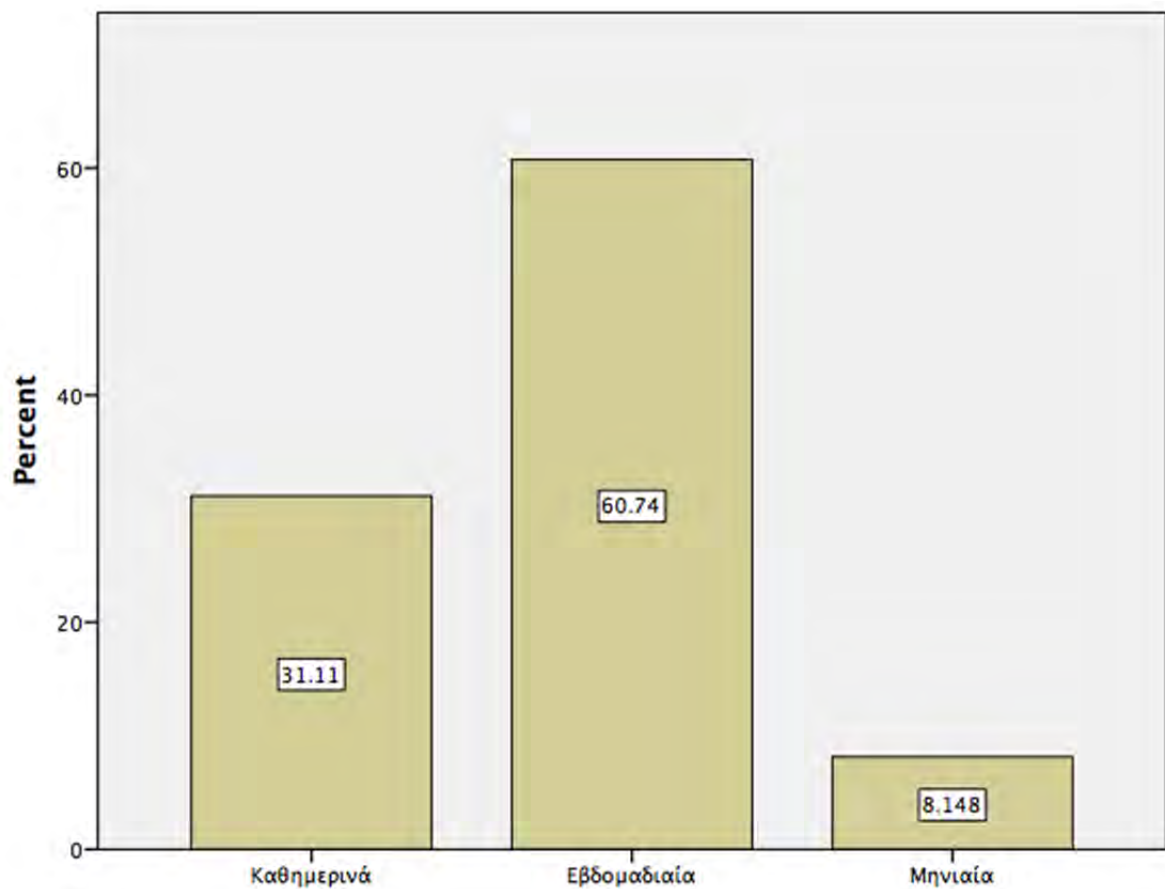
#### 4. Πόσο συχνά αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι;

Ο Πίνακας 12 και το Διάγραμμα 12 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά

των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πόσο συχνά αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι”. Συγκεκριμένα, το 60.7% των ερωτηθέντων απάντησε πως το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται σε εβδομαδιαία βάση, 31.1% καθημερινά ενώ 8.1% σε μηνιαία βάση.

Πίνακας 12: Πόσο συχνά αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καθημερινά	42	31.1	31.1	31.1
Εβδομαδιαία	82	60.7	60.7	91.9
Μηνιαία	11	8.1	8.1	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 12: Πόσο συχνά αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι

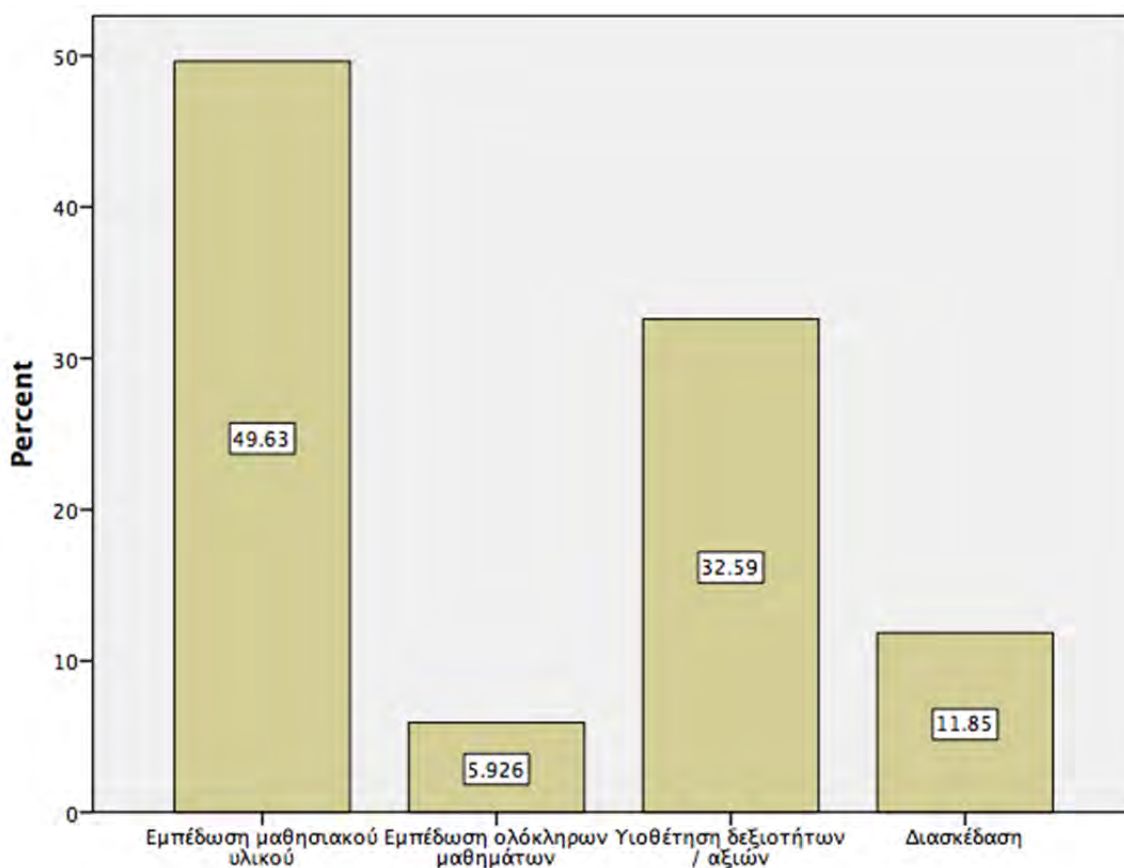
5. Το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για:

Ο Πίνακας 13 και το Διάγραμμα 13 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για”. Συγκεκριμένα, το 49.6% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για την εμπέδωση του μαθησιακού υλικού, 32.6% για την υιοθέτηση δεξιοτήτων και αξιών, 11.9% για διασκέδαση και μόλις 5.9% για εμπέδωση ολόκληρων μαθημάτων.

Πίνακας 13: Το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εμπέδωση μαθησιακού υλικού	67	49.6	49.6	49.6
Εμπέδωση ολόκληρων μαθημάτων	8	5.9	5.9	55.6
Υιοθέτηση δεξιοτήτων / αξιών	44	32.6	32.6	88.1
Διασκέδαση	16	11.9	11.9	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	





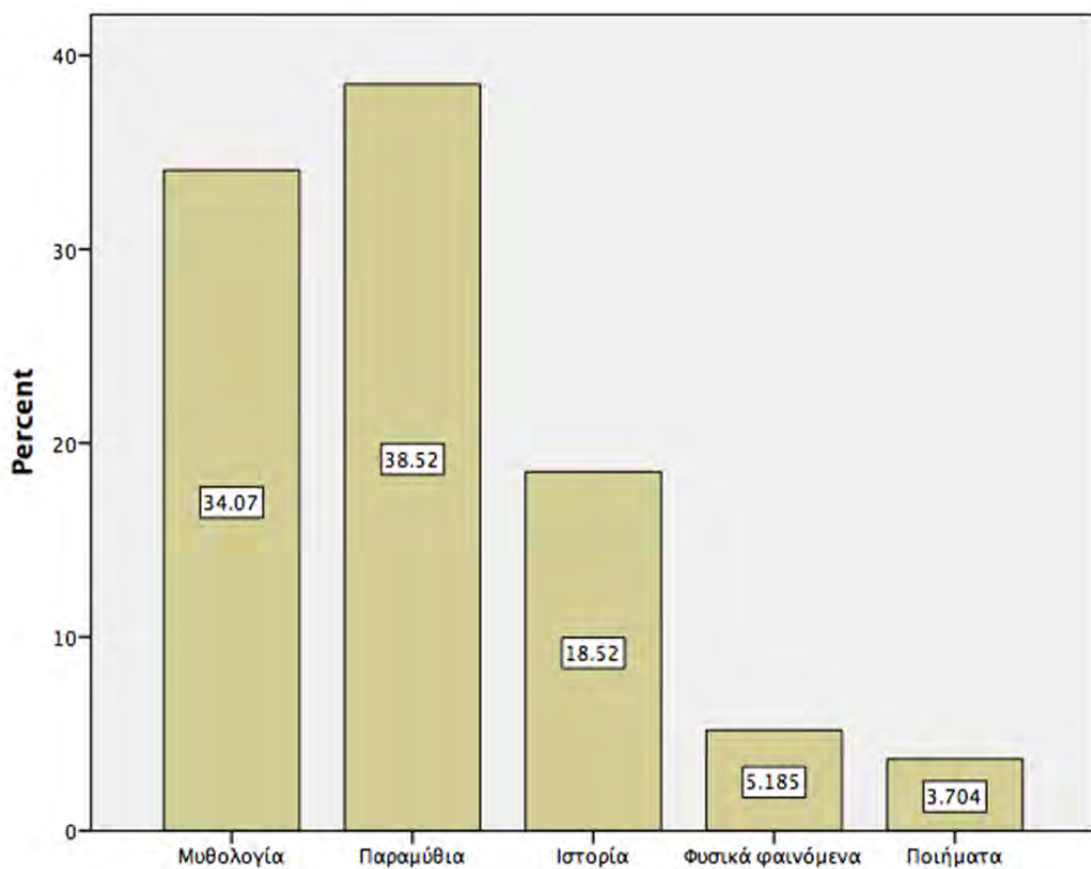
Διάγραμμα 13: Το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για

6. Πού βασίζεται το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται;

Ο Πίνακας 14 και το Διάγραμμα 14 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πού βασίζεται το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται”. Συγκεκριμένα, το 38.5% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται βασίζεται στα παραμύθια, 34.1% στην μυθολογία, 18.5% στην ιστορία, 5.2% στα φυσικά φαινόμενα και τέλος 3.7% στα ποιήματα.

Πίνακας 14: Πού βασίζεται το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Μυθολογία	46	34.1	34.1	34.1
Παραμύθια	52	38.5	38.5	72.6
Ιστορία	25	18.5	18.5	91.1
Φυσικά φαινόμενα	7	5.2	5.2	96.3
Ποιήματα	5	3.7	3.7	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 14: Πού βασίζεται το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται

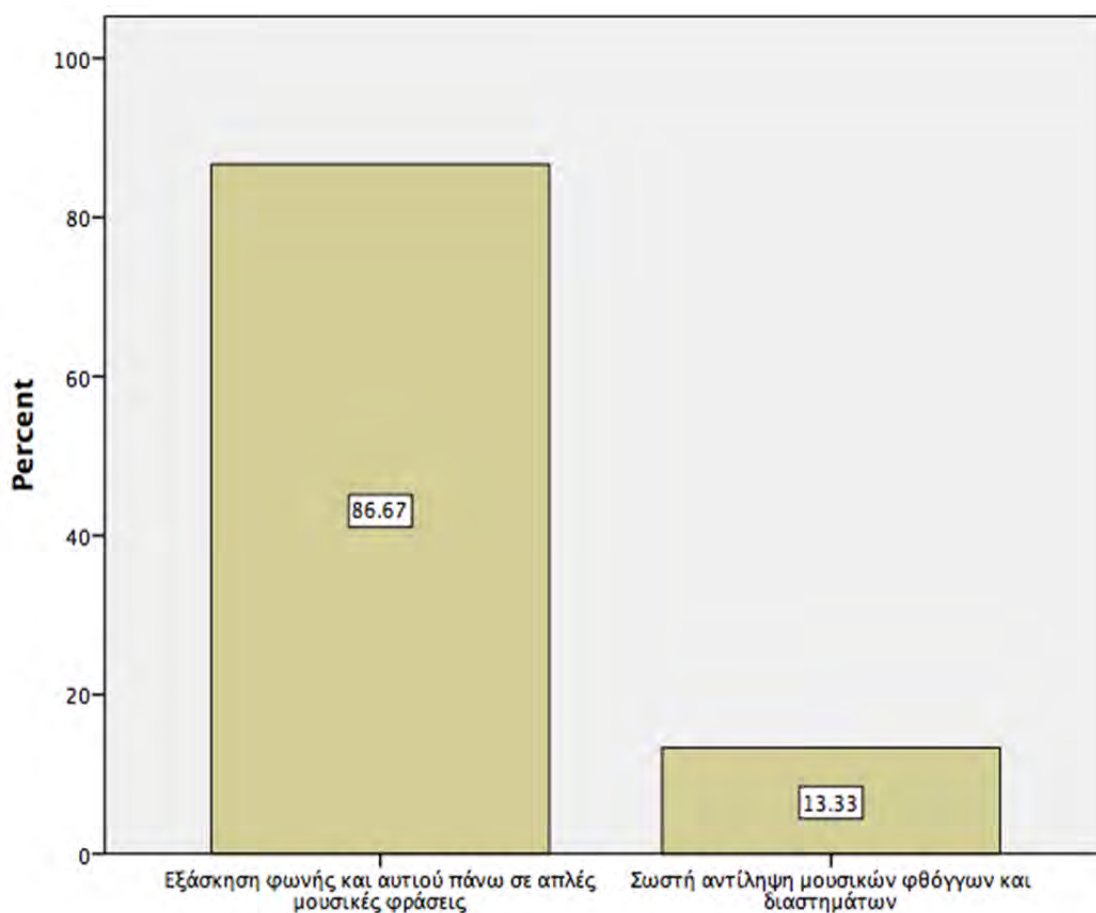
#### 8.4.2. Μουσικοκινητική αγωγή

1. Τι στόχους θέτετε σε σχέση με το μάθημα της Μουσικής;

Ο Πίνακας 15 και το Διάγραμμα 15 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Τι στόχους θέτετε σε σχέση με το μάθημα της Μουσικής”. Συγκεκριμένα, το 86.7% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι στοχεύει στην εξάσκηση της φωνής και του αυτιού πάνω σε απλές μουσικές φράσεις, ενώ 13.3% στην σωστή αντίληψη μουσικών φθόγγων και διαστημάτων.

Πίνακας 15: Τι στόχους θέτετε σε σχέση με το μάθημα της Μουσικής

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εξάσκηση φωνής και αυτιού πάνω σε απλές μουσικές φράσεις	117	86.7	86.7	86.7
Σωστή αντίληψη μουσικών φθόγγων και διαστημάτων	18	13.3	13.3	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 15: Τι στόχους θέτετε σε σχέση με το μάθημα της Μουσικής

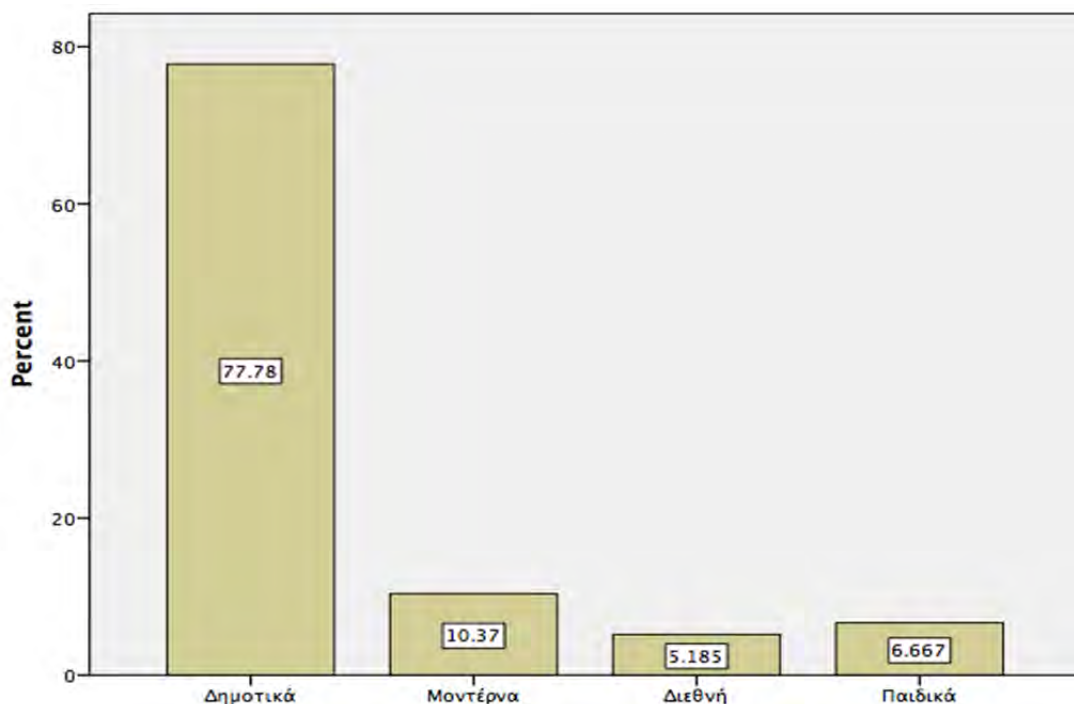
2. Τι είδος τραγουδιών χρησιμοποιούνται;

Ο Πίνακας 16 και το Διάγραμμα 16 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Τι είδος τραγουδιών χρησιμοποιούνται”. Συγκεκριμένα, το 77.8% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το είδος των τραγουδιών που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως τα δημοτικά ενώ 10.4% απάντησε τα μοντέρνα.

Πίνακας 16: Τι είδος τραγουδιών χρησιμοποιούνται:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό

Δημοτικά	105	77.8	77.8	77.8
Μοντέρνα	14	10.4	10.4	88.1
Διεθνή	7	5.2	5.2	93.3
Παιδικά	9	6.7	6.7	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



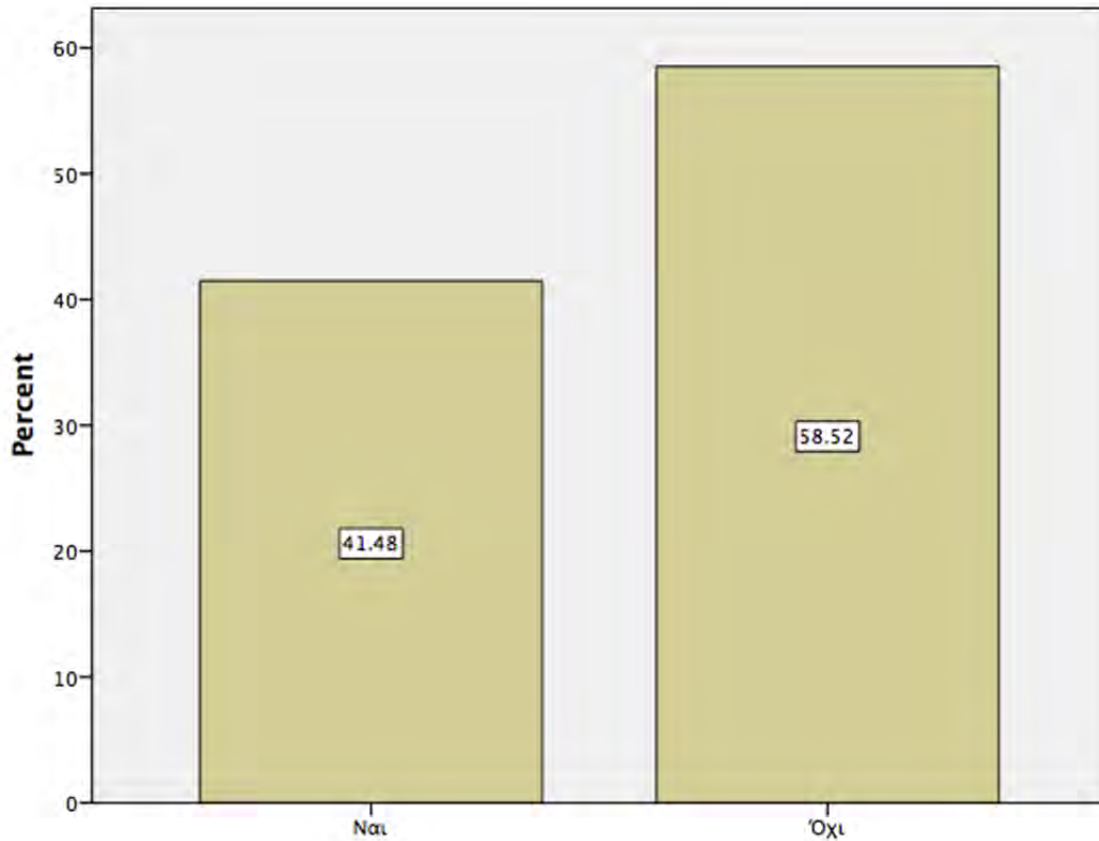
Διάγραμμα 16: Τι είδος τραγουδιών χρησιμοποιούνται

3. Χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον;

Ο Πίνακας 17 και το Διάγραμμα 17 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον”. Συγκεκριμένα, το 58.5% των ερωτηθέντων δήλωσε πως δεν χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον, ενώ 41.5% πως χρησιμοποιούνται.

Πίνακας 17: Χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	56	41.5	41.5	41.5
Όχι	79	58.5	58.5	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 17: Χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον

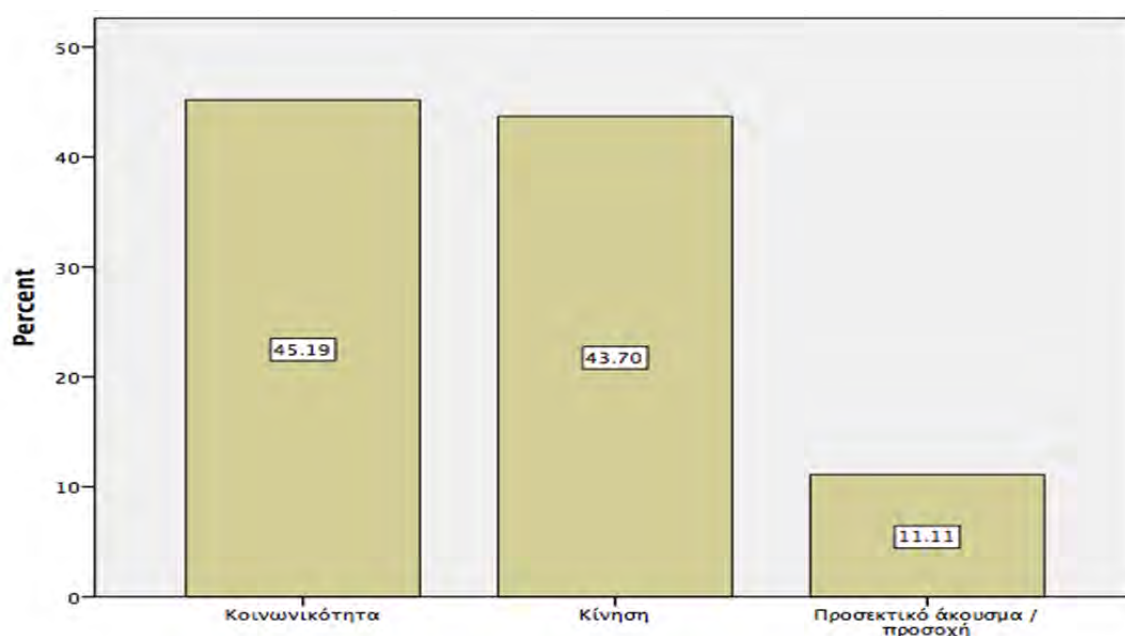
4. Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;

Ο Πίνακας 18 και το Διάγραμμα 18 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς”. Συγκεκριμένα, το 45.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί βελτίωση στην κοινωνικότητα των παιδιών, 43.7% στην κίνηση τους ενώ μόλις 11.1% βλέπει βελτίωση στο προσεκτικό

άκουσμα και την προσοχή.

Πίνακας 18: Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Κοινωνικότητα	61	45.2	45.2	45.2
Κίνηση	59	43.7	43.7	88.9
Προσεκτικόάκουσμα / προσοχή	15	11.1	11.1	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



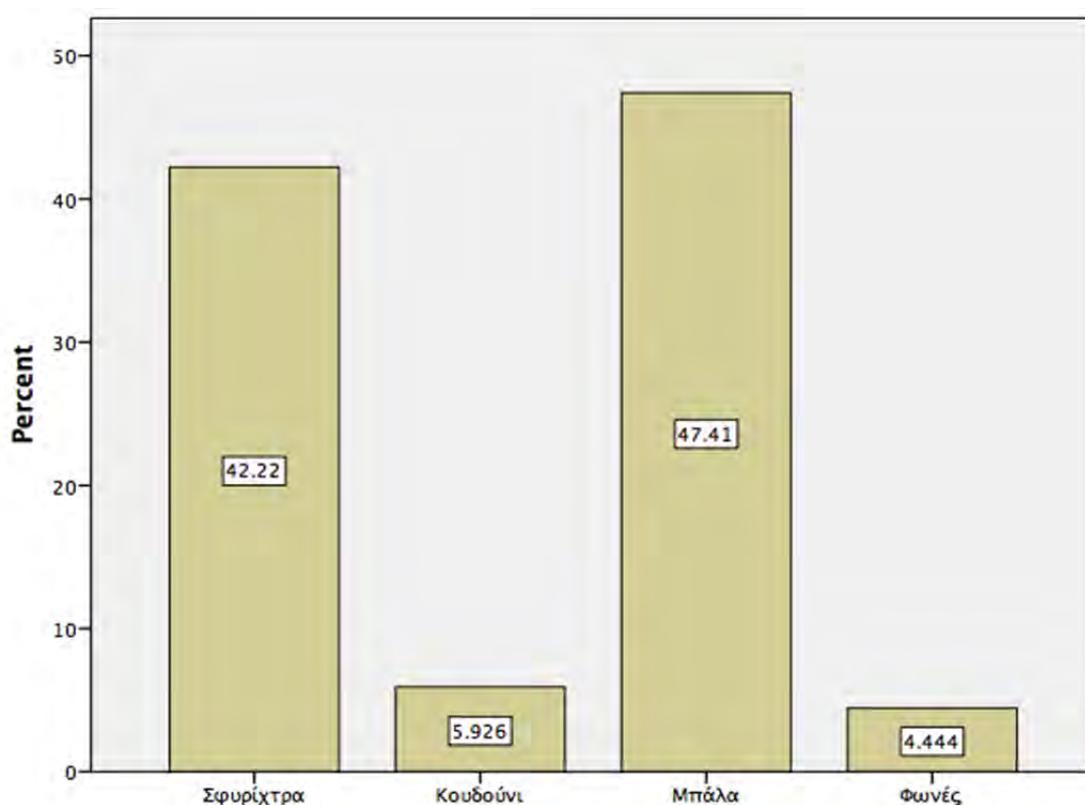
Διάγραμμα 18: Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

5. Πέραν των μουσικών οργάνων τι άλλα μέσα αξιοποιούνται;

Ο Πίνακας 19 και το Διάγραμμα 19 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πέραν των μουσικών οργάνων τι άλλα μέσα αξιοποιούνται”. Συγκεκριμένα, το 47.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως πέραν των μουσικών οργάνων αξιοποιείται και η μπάλα ενώ 42.2% η σφυρίχτρα.

Πίνακας 19: Πέραν των μουσικών οργάνων τι άλλα μέσα αξιοποιούνται

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Σφυρίχτρα	57	42.2	42.2	42.2
Κουδούνι	8	5.9	5.9	48.1
Μπάλα	64	47.4	47.4	95.6
Φωνές	6	4.4	4.4	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 19: Πέραν των μουσικών οργάνων τι άλλα μέσα αξιοποιούνται

### 8.4.3. Αφήγηση παραμυθιού

1. Με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας;

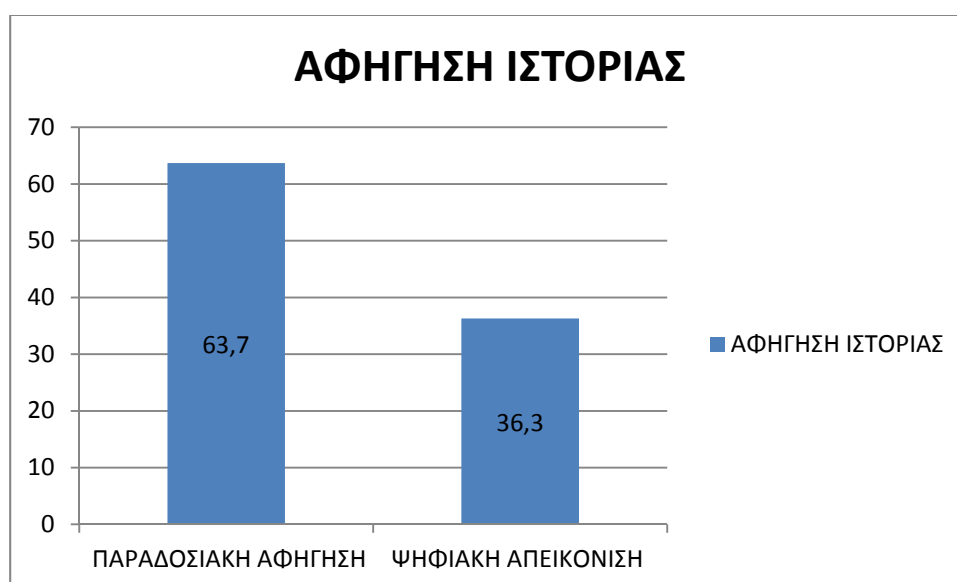
Ο Πίνακας 20 και το Διάγραμμα 20 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας”. Συγκεκριμένα, το 56.3% των



ερωτηθέντων δήλωσε πως η αφήγηση μιας ιστορίας πραγματοποιείται με ψηφιακή απεικόνιση ενώ 43.7% με την παραδοσιακή μέθοδο.

Πίνακας 20: Με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Παραδοσιακή αφήγηση	86	63.7	63.7	63.7
Ψηφιακή απεικόνιση	49	36.3	36.3	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



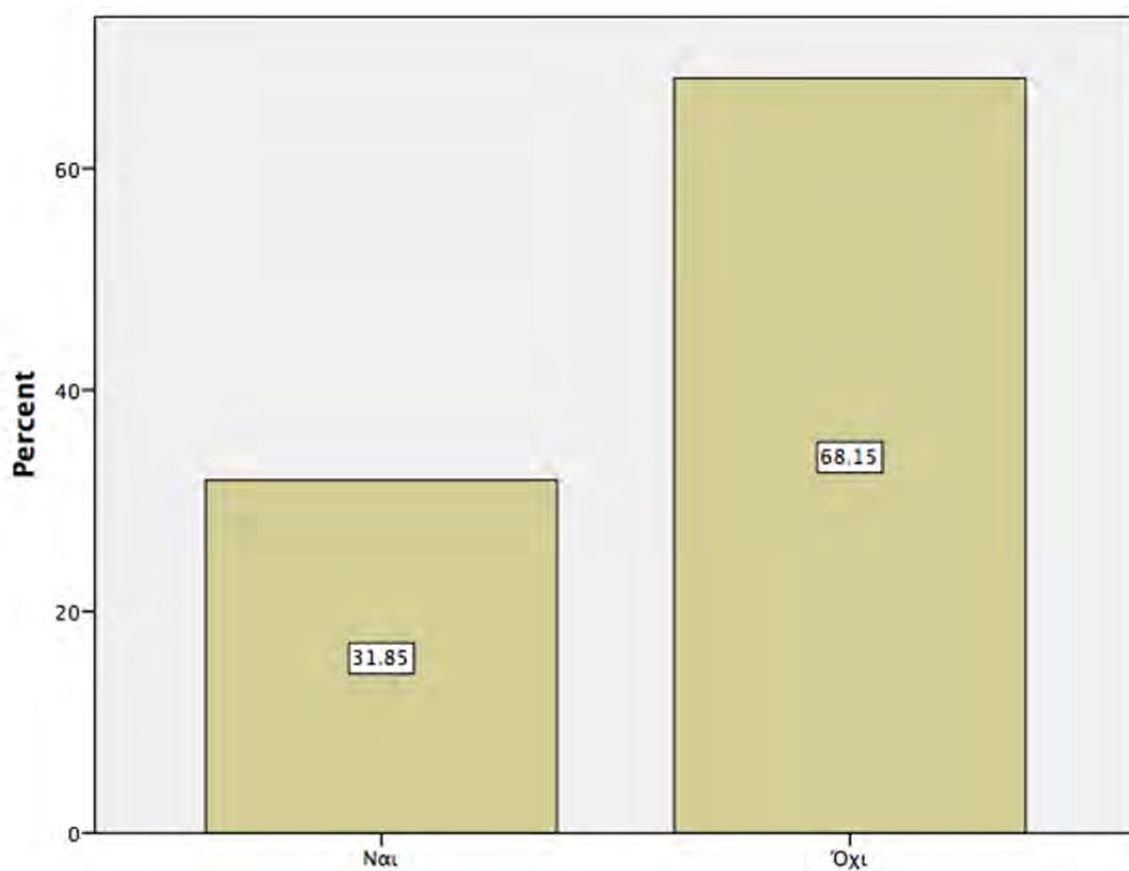
Διάγραμμα 20: Με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας

## 2. Τα παιδιά αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες;

Ο Πίνακας 21 και το Διάγραμμα 21 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Τα παιδιά αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες”. Συγκεκριμένα, το 68.1% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά δεν αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες, ενώ μόλις 31.9% πως αφηγούνται.

Πίνακας 21: Τα παιδιά αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	43	31.9	31.9	31.9
Όχι	92	68.1	68.1	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 21: Τα παιδιά αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες

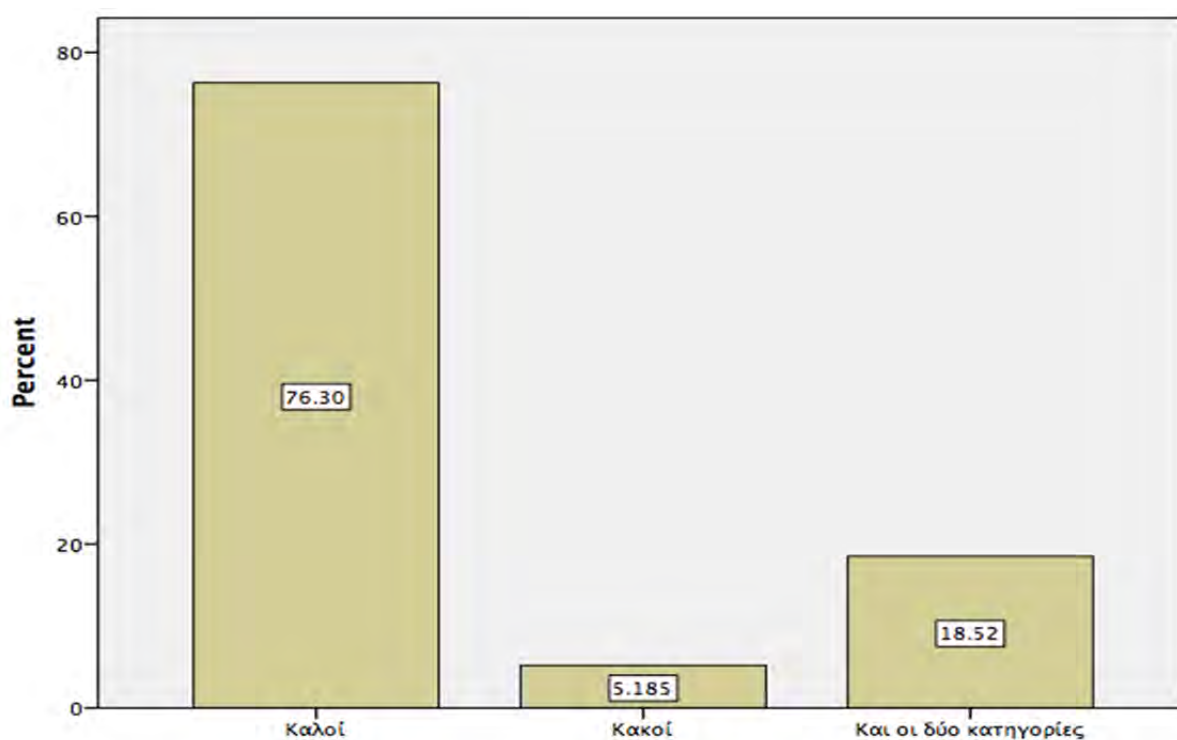
### 3. Ποιοι ήρωες των παραμυθιών επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά;

Ο Πίνακας 22 και το Διάγραμμα 22 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Ποιοι ήρωες των παραμυθιών επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά”. Συγκεκριμένα, το 76.3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως οι ήρωες των παραμυθιών που επηρεάζουν περισσότερο τα

παιδιά είναι οι καλοί, 18.5% και οι καλοί και οι κακοί ενώ μόλις 5.2% απάντησε οι κακοί ήρωες.

Πίνακας 22: Ποιοι ήρωες των παραμυθιών επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Καλοί	103	76.3	76.3	76.3
Κακοί	7	5.2	5.2	81.5
Και οι δύο κατηγορίες	25	18.5	18.5	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 22: Ποιοι ήρωες των παραμυθιών επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά

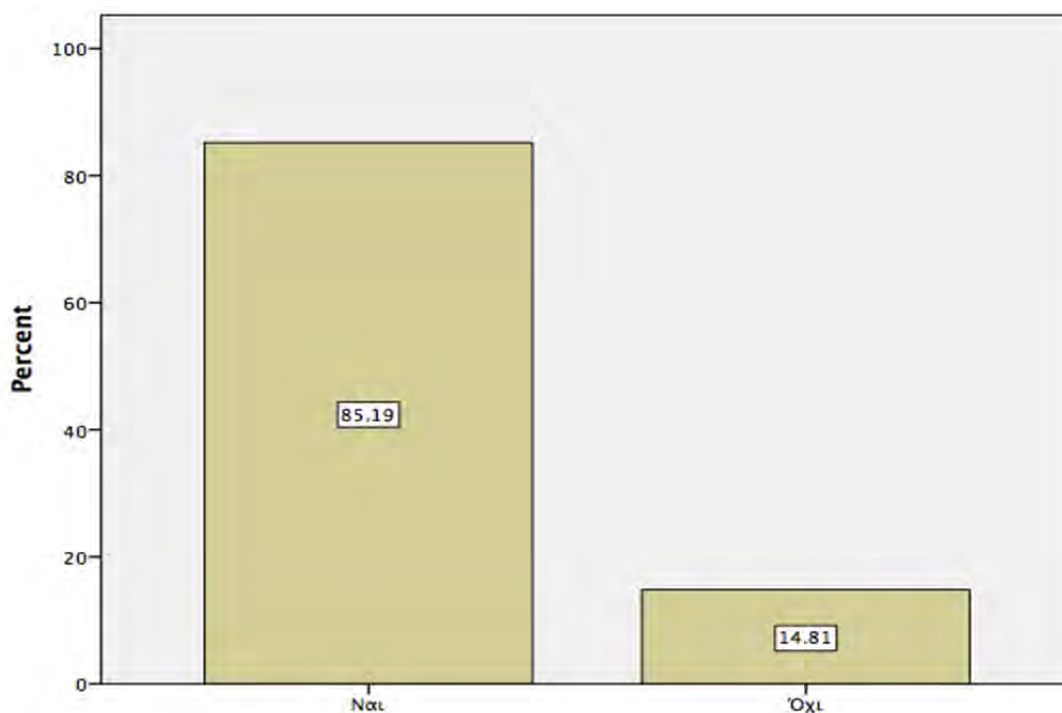
4. Η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες;

Ο Πίνακας 23 και το Διάγραμμα 23 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Η ταύτιση του παιδιού

με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες”. Συγκεκριμένα, το 85.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες, ενώ μόλις 14.8% πως όχι.

Πίνακας 23: Ταύτιση

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	115	85.2	85.2	85.2
Όχι	20	14.8	14.8	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 23: Ταύτιση

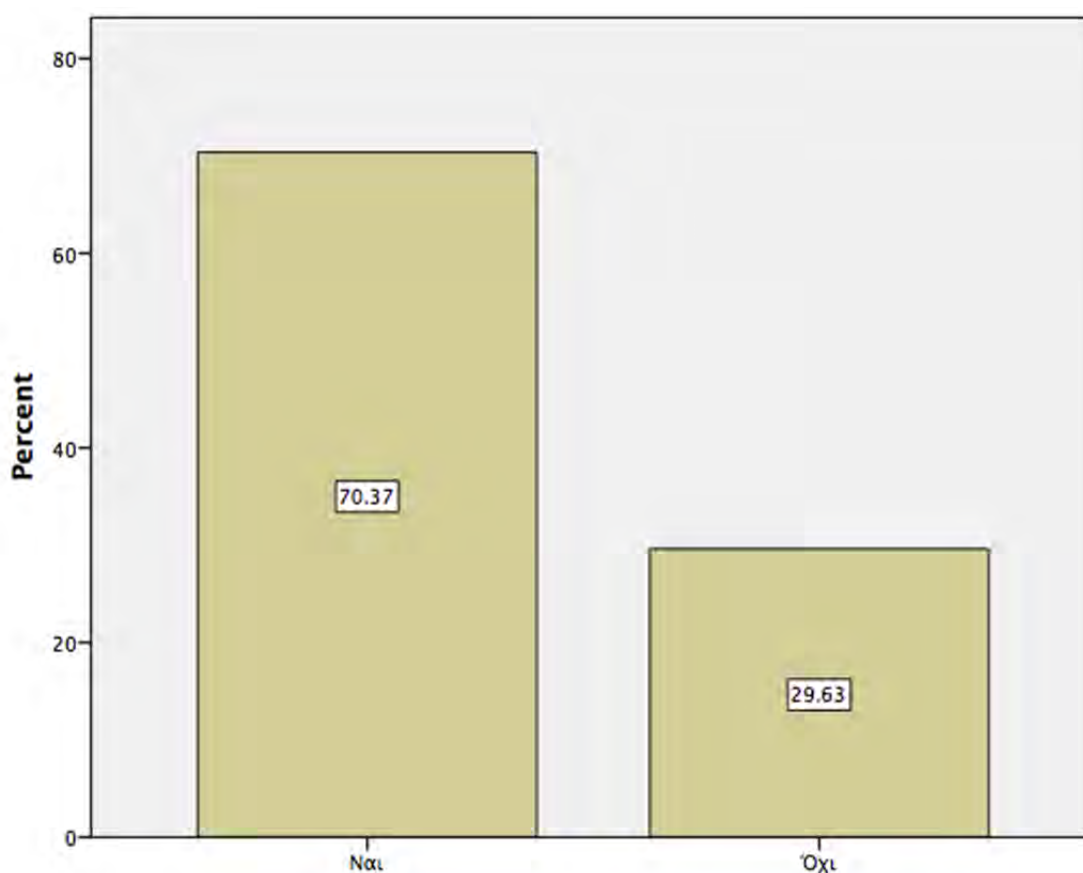
5. Μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους;

Ο Πίνακας 24 και το Διάγραμμα 24 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους”. Συγκεκριμένα, το 70.4% των ερωτηθέντων

δήλωσε πως τα παιδιά μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ενώ 29.6% πως όχι.

Πίνακας 24: Μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	95	70.4	70.4	70.4
Όχι	40	29.6	29.6	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 24: Μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους

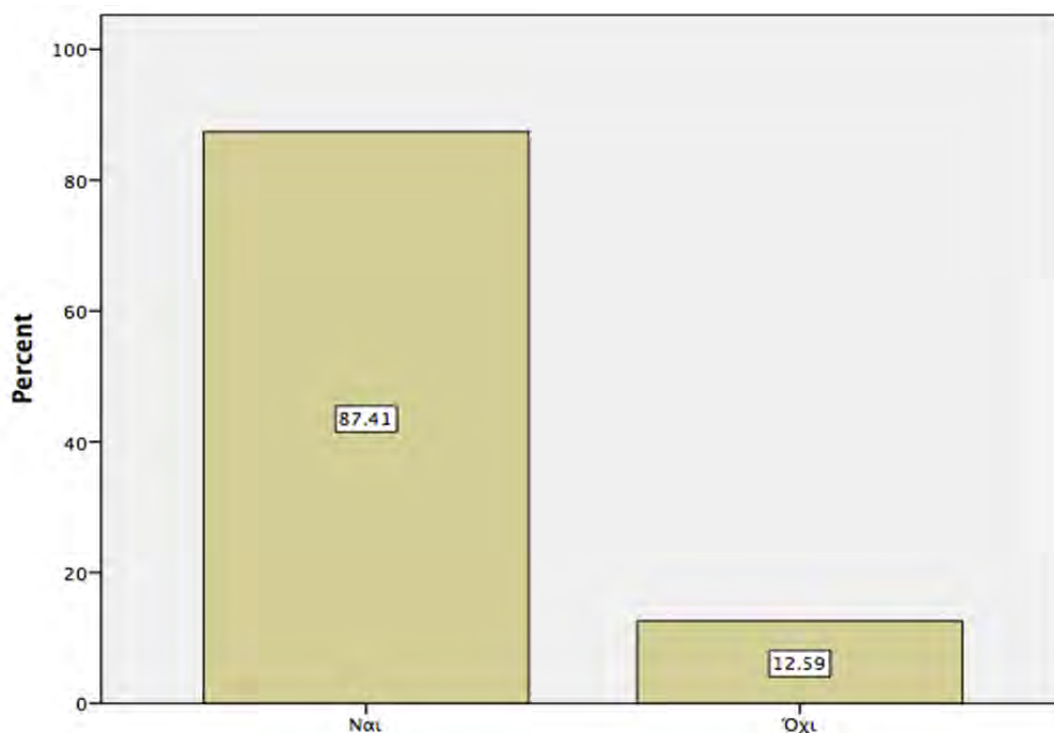
6. Υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;

Ο Πίνακας 25 και το Διάγραμμα 25 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς”. Συγκεκριμένα, το

87.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά εμφανίζουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο έως το τέλος της σχολικής χρονιάς, ενώ μόλις 12.6% πως όχι.

Πίνακας 25: Υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	118	87.4	87.4	87.4
Όχι	17	12.6	12.6	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



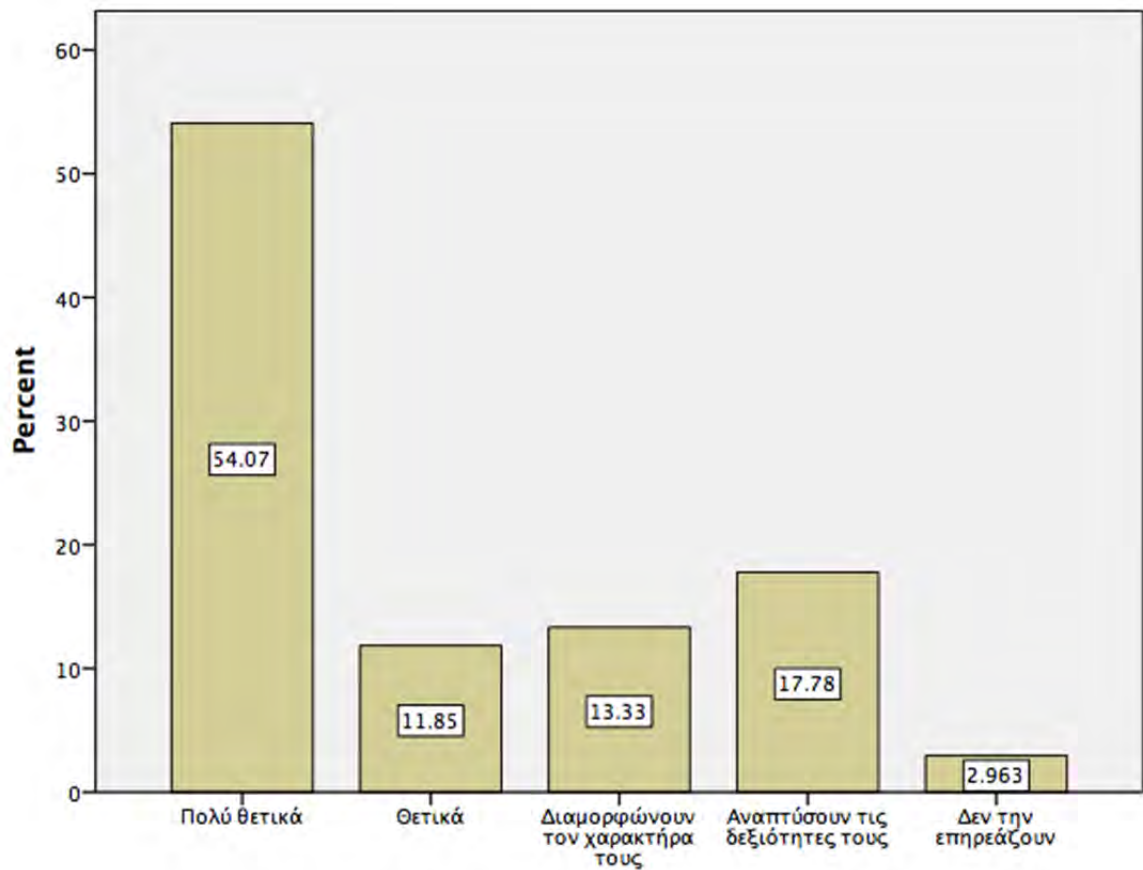
Διάγραμμα 25: Υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς

7. Πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει τη ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων (θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική αγωγή, αφήγηση παραμυθιού);

Ο Πίνακας 26 και το Διάγραμμα 26 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την πρόταση “Πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει τη ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων”. Συγκεκριμένα, το 54.1% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η χρήση των δραστηριοτήτων επηρεάζει πολύ θετικά τη ψυχική υγεία και την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, και ακολούθως 17.8% πιστεύει πως επηρεάζουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων, 13.3% πως διαμορφώνουν τον χαρακτήρα των παιδιών ενώ μόλις 3% πιστεύει πως δεν έχουν καμία επιρροή.

Πίνακας 26: Πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει τη ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Πολύθετικά	73	54.1	54.1	54.1
Θετικά	16	11.9	11.9	65.9
Διαμορφώνουν τον χαρακτήρα τους	18	13.3	13.3	79.3
Αναπτύσσουν τις δεξιότητες τους	24	17.8	17.8	97.0
Δεν την επηρεάζουν	4	3.0	3.0	100.0
Σύνολο	135	100.0	100.0	



Διάγραμμα 26: Πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει τη ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων.



## 9<sup>ο</sup> ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Συμπεράσματα και προτάσεις

#### 9.1. Τα συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της ερευνητικής μας μελέτης επιβεβαίωσαν την κύρια ερευνητική μας υπόθεση, τη συμβολή των δημιουργικών δραστηριοτήτων (θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση παραμυθιού, μουσικοκινητική αγωγή) στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας του νηπίου.

Συμμετέχοντας το νήπιο σε αυτές τις δραστηριότητες βιώνει μοναδικές εμπειρίες που συνδυάζουν παιχνίδι, φαντασία, τέχνη, δραματοποίηση, κίνηση. Οι δραστηριότητες αυτές ενδυναμώνουν τις ικανότητες και τις δεξιότητες του νηπίου προκειμένου αυτό να μπορεί να ανταποκριθεί τις αντιξοότητες της ζωής, τα άγχη, τα κρίσιμα συμβάντα.

Αναμειγνύουν την πραγματικότητα με τη φαντασία και ενισχύουν την πρωτοβουλία του παιδιού και την ικανότητα για αυτονομία. Η ενασχόλησή του με αυτές τις δραστηριότητες ενισχύει την πίστη του στον εαυτό του (αυτοπεποίθηση) και την αξία του. Επιπλέον, επιδρούν θετικά στην κοινωνικοποίησή του βοηθώντας το να ξεπεράσει τις όποιες δυσκολίες μπορεί να έχει κάποιο παιδί στην αλληλεπίδρασή του με τα άλλα.

Η αξία του παραπάνω ευρήματος έγκειται στο γεγονός ότι μια αποτελεσματική παρέμβαση στην ένταξη των «απομονωμένων» παιδιών στη σχολική ομάδα μπορεί να αποτρέψει προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτά τα παιδιά στη μεταγενέστερη ζωή τους, στον τομέα της συναισθηματικής τους ισορροπίας και κοινωνικής τους ένταξης.

Θα πρέπει λοιπόν όλοι όσοι ασχολούμαστε με παιδιά και τη διαμόρφωση των παιδικών ψυχών να κατανοήσουμε τη συμβολή αυτών των δραστηριοτήτων, που εφαρμόζονται στο χώρο του νηπιαγωγείου, στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Να μη θεωρούμε ότι τα παιδιά απλώς «παίζουν» όταν ασχολούνται με αυτές τις δραστηριότητες. Το παιχνίδι δεν αποτελεί απλά μια απόλαυση, αλλά είναι και ευκαιρία για περαιτέρω γνωστική ανάπτυξη και για κοινωνική συμμετοχή, καθώς και ένα μέσο να επεξεργαστούν τα παιδιά συναισθηματικά προβλήματα (Erikson 1950).

Συγκεκριμένα τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν τις ερευνητικές μας υποθέσεις. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται στην πλειοψηφία του από γυναίκες (98.5%) και από ερωτώμενους που ηλικιακά ανήκουν στην κατηγορία από 41 έως 50 ετών (34.1%). Ακόμα, 69.6% δεν διαθέτει κάποια εξειδίκευση στο θεατρικό παιχνίδι και στη μουσικοκινητική αγωγή, 65.9% έχει παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια σχετικά με τις δραστηριότητες αυτές, 85.2% εργάζεται σε δημόσιο νηπιαγωγείο και 66.7% εργάζεται σε αστικό νηπιαγωγείο.

Σε αναλογία με το φύλο των παιδιών, στα δημόσια αστικά νηπιαγωγεία φοιτούν συνολικά 1469 παιδιά εκ των οποίων τα 753 είναι αγόρια (52.1%) και τα 716 είναι κορίτσια (48.8%). Στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία φοιτούν 364 παιδιά εκ των οποίων 197 ήταν αγόρια (54.1%) και 167 κορίτσια (45.9%). Ακόμα στα ημιαστικά νηπιαγωγεία φοιτούν 407 παιδιά με το 51.3% να είναι αγόρια και το 48.7% κορίτσια ενώ τέλος στα νηπιαγωγεία της υπαίθρου από τα 403 παιδιά το 48.3% είναι αγόρια και το 51.7% κορίτσια. Επίσης, στα δημόσια αστικά νηπιαγωγεία συνολικά 319 παιδιά παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους, εκ των οποίων το 48.2% είναι αγόρια και το 51.8% κορίτσια. Στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία τέτοιου είδους προβλήματα παρουσιάζουν 102 παιδιά εκ των οποίων 49 ήταν αγόρια (48%) και 53 κορίτσια (52%). Ακόμα στα ημιαστικά νηπιαγωγεία 100 παιδιά έχουν τέτοιου είδους προβλήματα με το 47% να είναι αγόρια και το 53% κορίτσια ενώ τέλος στα νηπιαγωγεία της υπαίθρου από τα 111 παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους το 48.6% είναι αγόρια και το 51.4% κορίτσια. Παρατηρείται πως το φύλο έχει μια μικρή σχέση με τις δυσκολίες που παρουσιάζουν τα παιδιά στην αλληλεπίδρασή τους.

### Θεατρικό παιχνίδι

Αναφορικά με το θεατρικό παιχνίδι προέκυψε ότι:

- το 69.6% των ερωτηθέντων δήλωσε πως αξιοποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό η παντομίμα, και ακολουθούν με 63% το κουκλοθέατρο, 57% η χορομimική, 48.9% η δραματοποίηση εμπειριών και τέλος με 34.1% ο ρυθμός.
- το 93.3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά προτιμούν το κουκλοθέατρο, 86.7% την παντομίμα, 71.9% τη χορομimική, 23% τον ρυθμό και τέλος 17.8% τη δραματοποίηση εμπειριών.

- το 97% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί όξυνση της δυνατότητας επικοινωνίας, 92.6% καλύτερο έλεγχο του σώματος, 90.4% ανάπτυξη της δημιουργικότητας, 88.9% καλλιέργεια της φαντασίας, 74.8% συγκεκριμένη χρήση του λόγου, 73.3% καλλιέργεια της παρατηρητικότητας και τέλος 68.1% βελτίωση στην αυτο-έκφραση.
- το 60.7% των ερωτηθέντων απάντησε πως το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται σε εβδομαδιαία βάση και 31.1% καθημερινά
- το 49.6% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για την εμπέδωση του μαθησιακού υλικού ενώ 32.6% για την υιοθέτηση δεξιοτήτων και αξιών.
- το 38.5% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το περιεχόμενο των ιστοριών που δραματοποιούνται βασίζεται στα παραμύθια ενώ 34.1% στην μυθολογία.

Μελετώντας τα αποτελέσματα αυτά βλέπουμε το θετικό ρόλο του θεατρικού παιχνιδιού στην καλλιέργεια της φαντασίας του παιδιού, στην ανάπτυξη επικοινωνίας και της δημιουργικότητας. Επίσης, διαπιστώνουμε ότι ένα μικρό ποσοστό των παιδιών προτιμά τη δραματοποίηση εμπειριών. Ακόμη, το μεγαλύτερο ποσοστό αξιοποιεί το θεατρικό παιχνίδι ως εργαλείο για την εμπέδωση του μαθησιακού υλικού και μικρότερο για την υιοθέτηση δεξιοτήτων και αξιών. Καθώς όμως τα τελευταία χρόνια η επιστημονική αναζήτηση στρέφεται προς την ανάπτυξη δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας, γεννάται το ερώτημα μήπως οι εκπαιδευτικοί πρέπει να πειραματιστούν και να προσπαθήσουν περισσότερο για την ενίσχυση των δεξιοτήτων μέσα από το θεατρικό παιχνίδι.

### Μουσικοκινητική αγωγή

Αναφορικά με την μουσικοκινητική αγωγή βρέθηκε ότι:

- 86.7% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι με το μάθημα της μουσικής στοχεύει στην εξάσκηση της φωνής και του αυτιού πάνω σε απλές μουσικές φράσεις,
- 77.8% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το είδος των τραγουδιών που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως τα δημοτικά
- 58.5% των ερωτηθέντων δήλωσε πως δεν χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον,
- 45.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως παρατηρεί βελτίωση στην κοινωνικότητα των παιδιών ενώ 43.7% στην κίνηση τους

- 47.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως πέραν των μουσικών οργάνων αξιοποιούνται και η μπάλα με τη σφυρίχτρα (42.2%).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις και την στατιστική ανάλυση έγινε φανερό ότι μέσω της μουσικοκινητικής αγωγής, μεγαλύτερη βελτίωση παρατηρείται στην κοινωνικότητα των παιδιών και μικρότερη στην κίνησή τους. Επιπλέον, μέσα από την έρευνα φαίνεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων δεν χρησιμοποιεί στις μουσικοκινητικές δραστηριότητες τραγούδια με περιβαλλοντικά θέματα, γεγονός που μας κάνει να αναρωτιόμαστε γιατί σε μια εποχή οικολογικής καταστροφής δεν χρησιμοποιούνται τραγούδια με τέτοιο περιεχόμενο.

### Αφήγηση παραμυθιού

Αναφορικά με την αφήγηση του παραμυθιού βρέθηκε ότι:

- 63.7% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η αφήγηση μιας ιστορίας πραγματοποιείται με την παραδοσιακή μέθοδο, ενώ το 36.3% με την ψηφιακή απεικόνιση.
- 68.1% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά δεν αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες,
- 76.3% των ερωτηθέντων δήλωσε πως οι ήρωες των παραμυθιών που επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά είναι οι «καλοί»,
- 87.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά εμφανίζουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο έως το τέλος της σχολικής χρονιάς,
- 85.2% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες,
- 70.4% των ερωτηθέντων δήλωσε πως τα παιδιά μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους,
- 54.1% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η χρήση των δραστηριοτήτων επηρεάζει πολύ θετικά τη ψυχική υγεία και την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, και ακολούθως 17.8% πιστεύει πως επηρεάζουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων, 13.3% πως διαμορφώνουν των χαρακτήρα των παιδιών ενώ μόλις 3% πιστεύει πως δεν έχουν καμία επιρροή.

Μελετώντας τα αποτελέσματα της έρευνας αναφορικά με την αφήγηση παραμυθιού διαπιστώνουμε πόσο συμβάλλει στη γλωσσική βελτίωση των παιδιών προσχολικής

ηλικίας. Επιπλέον, διαπιστώνουμε ότι μεγάλο ποσοστό των παιδιών καταφέρνουν και ξεπερνούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και αρχίζουν να εμπιστεύονται τον εαυτό τους ύστερα από την ταύτισή τους με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών. Ακόμη, πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό των παιδιών τα οποία εκφράζουν ευκολότερα τα συναισθήματά τους. Το παραμύθι τα «μαγεύει» και τα βοηθάει να «λυθούν». Η παραδοσιακή μέθοδος της αφήγησης, όπου η επαφή είναι αδιαμεσολάβητη, κυριαρχεί έναντι της επέλασης της τεχνολογίας. Οι νηπιαγωγοί ομολογούν ότι τα παιδιά δεν αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες και αυτό μας κάνει να αναρωτιόμαστε για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό. Μήπως οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν φροντίσει να δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα μέσα στην τάξη, ώστε το παιδί να αισθάνεται ασφάλεια και πλήρη αποδοχή; Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το ελάχιστο ποσοστό (3%) των ερωτηθέντων οι οποίοι πιστεύουν πως οι δραστηριότητες αυτές δεν έχουν καμία επιρροή στην ψυχική υγεία των παιδιών. Εκφράζει αυτό το ποσοστό μια ηττοπάθεια, παραίτηση;

## **9.2. ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων φάνηκε ότι, όσο αφορά την αφήγηση παραμυθιού, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν την παραδοσιακή μέθοδο για την αφήγηση των παραμυθιών και φαίνεται πως η δυναμική της αφήγησης στο πέρασμα του χρόνου διατηρεί την παρουσία της. Ίσως θα έπρεπε μερικές φορές να γίνει ένας συνδυασμός του παραδοσιακού τρόπου αφήγησης με την ψηφιακή απεικόνιση, ώστε να είναι πιο ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών. Επίσης, φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών δεν αφηγούνται παραμύθια, κάτι το οποίο ίσως δεν τα κινητοποιεί να αναλάβουν πιο ενεργητικό ρόλο. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να προωθούν περισσότερο τα παιδιά ακόμη και σε επίπεδο παράλληλης αφήγησης. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να φροντίζουν να δημιουργείται το κατάλληλο κλίμα μέσα στην τάξη, ώστε το παιδί να αισθάνεται πλήρη ασφάλεια και αποδοχή. Να υπάρχει ένα περιβάλλον που θα τους επιτρέπει να δημιουργούν, να προσπαθούν χωρίς να φοβούνται ότι αξιολογούνται, ελέγχονται ή κινδυνεύουν να απορριφθούν. Επιπρόσθετα, οι «καλοί» χαρακτήρες, όπως είναι φυσιολογικό, είναι πιο αρεστοί στα παιδιά. Θα ήταν ίσως χρήσιμο, να γίνει μια περαιτέρω ανάλυση των κακών χαρακτήρων ή και η δραματοποίηση τους. Με αυτό τον τρόπο, τα παιδιά

έρχονται πιο κοντά σε κάτι που πιθανά φοβούνται και μαθαίνουν πώς να το διαχειριστούν.

Όσο αφορά το θεατρικό παιχνίδι, η θεματολογία των εκπαιδευτικών χρειάζεται να είναι αρκετά ευρεία, συμπεριλαμβάνοντας και ιστορίες άλλων κρατών, το περιβάλλον και γενικότερα θέματα μέσα από τα οποία τα παιδιά θα αναρωτηθούν, θα προβληματιστούν και τελικά θα μάθουν.

Το ίδιο ισχύει και για την μουσικοκινητική αγωγή. Για παράδειγμα τραγούδια που αφορούν το περιβάλλον με παράλληλη κίνηση, αποτελούν έναν από τους καλύτερους τρόπους περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Έτσι το τραγούδι και η κίνηση με τα πολλαπλά νοήματα που προσφέρουν και με το βίωμα προάγουν την καλλιέργεια ενός πολύπλευρου χαρακτήρα.

## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

**Μάρτιος- Μάιος 2015**

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ**

**(ανώνυμο)**

*Το ερωτηματολόγιο που βρίσκεται στα χέρια σας έχει συνταχθεί στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας που σκοπό έχει να διερευνήσει την συμβολή των δημιουργικών δραστηριοτήτων του νηπιαγωγείου στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα είναι ανώνυμη. Θα σας παρακαλούσα να απαντήσετε με ειλικρίνεια.*

*Ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας και τον χρόνο σας.*

*Τσιτώτα Ευτυχία*



## ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

### Γενικά στοιχεία:

Απαντήστε με ένα Χ στα παρακάτω:

Στοιχεία νηπιαγωγού

1) Φύλο:

Άντρας

Γυναίκα

2) Ηλικία:

23-30

31-40

41-50

51 και πάνω

3) Εργάζεστε σε νηπιαγωγείο:

Δημόσιο

Ιδιωτικό

Αστικό

Ημιαστικό

Υπαίθρου

4) Πόσα παιδιά φοιτούν στο τμήμα σας σε αναλογία με το φύλο τους;  
..... Αγόρια      ..... Κορίτσια      ..... Σύνολο

5) Πόσα από τα παιδιά που φοιτούν στο τμήμα παρουσιάζουν  
δυσκολίες στην αλληλεπίδραση, κοινωνικοποίηση με τα άλλα  
παιδιά και δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους;  
..... Αγόρια      ..... Κορίτσια      ..... Σύνολο

6) Έχετε κάποια εξειδίκευση στο θεατρικό παιχνίδι και τη  
μουσικοκινητική αγωγή;

Ναι

Όχι

7) Έχετε παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια για θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση παραμυθιού, μουσικοκινητική αγωγή;

Ναι

Όχι

Θεατρικό παιχνίδι:

1. Ποιές ασκήσεις θεατρικού παιχνιδιού αξιοποιούνται;

Χορομimική

Ρυθμός

Κουκλοθέατρο

Παντομίμα

Δραματοποίηση Εμπειριών/Μαθησιακών μορφών/ Υλικών

Άλλο.....

2. Ποιες ασκήσεις προτιμούν τα παιδιά;

Χορομimική

Ρυθμός

Κουκλοθέατρο

Παντομίμα

Δραματοποίηση Εμπειριών/Μαθησιακών μορφών/ Υλικών

Άλλο.....

3. Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;

Έλεγχος του σώματος

Ανάπτυξη δημιουργικότητας

Καλλιέργεια φαντασίας

Καλλιέργεια παρατηρητικότητας

Όξυνση δυνατότητας επικοινωνίας

Συγκεκριμένη χρήση του λόγου

Αυτό-έκφραση

Άλλο.....

4. Πόσο συχνά αξιοποιείται το θεατρικό παιχνίδι;

Καθημερινά

Εβδομαδιαία

Μηνιαία

Με αφορμή σχολικά γεγονότα/εθνικό-θρησκευτικές ή/και ιστορικό-κοινωνικές επετείους

Άλλο.....

5. Το θεατρικό παιχνίδι αξιοποιείται ως εργαλείο για:

Εμπέδωση μαθησιακού υλικού

Εμπέδωση ολόκληρων μαθημάτων

Υιοθέτηση δεξιοτήτων/αξιών

Διασκέδαση

Άλλο

6. Πού βασίζεται το περιεχόμενο των ιστοριών που  
δραματοποιούνται;

Μυθολογία

Παραμύθια

Ιστορία

Φυσικά φαινόμενα

Ποιήματα

Άλλο.....

## Μουσικοκινητική αγωγή

7. Τι στόχους θέτετε σε σχέση με το μάθημα της Μουσικής;

Εξάσκηση φωνής και αυτιού πάνω σε απλές μουσικές φράσεις

Σωστή αντίληψη μουσικών φθόγγων και διαστημάτων

Άλλο.....

8. Τι είδος τραγουδιών χρησιμοποιούνται;

Δημοτικά (παραδοσιακά)

Μοντέρνα

Διεθνή

Παιδικά

Άλλο.....

9. Χρησιμοποιούνται τραγούδια με θέμα το περιβάλλον;

Ναι

Όχι

10. Τι αλλαγές παρατηρούνται στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;

Κοινωνικότητα

Κίνηση

Προσεκτικό άκουσμα/προσοχή

Άλλο.....

11. Πέραν των μουσικών οργάνων τι άλλα μέσα αξιοποιούνται;

Σφυρίχτρα

Κουδούνι

Μπάλα

Φωνές

Άλλο.....

### Αφήγηση παραμυθιού

12. Με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η αφήγηση μιας ιστορίας;

Παραδοσιακή αφήγηση

Ψηφιακή απεικόνιση

Άλλο.....

13. Τα παιδιά αφηγούνται παραμύθια ή ιστορίες;

Ναι

Όχι

14. Ποιοι ήρωες των παραμυθιών επηρεάζουν περισσότερο τα παιδιά;

«Καλοί»

«Κακοί»

Και οι δυο κατηγορίες

15. Η ταύτιση του παιδιού με ήρωες-χαρακτήρες των παραμυθιών-ιστοριών που ξεπερνούν τις δυσκολίες το βοηθούν να πιστέψει ότι και το ίδιο είναι σε θέση να ξεπερνά δυσκολίες;

Ναι

Όχι

16. Μετά την αφήγηση εκφράζουν τα συναισθήματά τους;

Ναι

Όχι

17. Υπάρχουν αλλαγές σε γλωσσικό επίπεδο στα παιδιά έως το τέλος της σχολικής χρονιάς;

Ναι

Όχι

18. Πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει την ψυχική υγεία και ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας η χρήση των παραπάνω δημιουργικών δραστηριοτήτων (θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική αγωγή, αφήγηση παραμυθιού);

.....  
.....  
.....

19.Μέσω της συμμετοχής των νηπίων σε δραστηριότητες (θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση παραμυθιού-ιστορίας, μουσικοκινητική αγωγή) ενισχύεται η πίστη τους στην προσωπική τους αξία;

Ναι

Όχι

20.Μετά την ενασχόλησή τους με αυτές τις δραστηριότητες κάνουν πράγματα που δεν τολμούσαν να κάνουν πριν;

Ναι

Όχι

21.Υπάρχει βελτίωση στη συμμετοχή τους σε ομαδικές δραστηριότητες και βελτίωση φιλικών αλληλεπιδράσεων;

Ναι

Όχι



## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΙΚΗ

#### Βιβλία:

Αθανασιάδης, Δ. (1991). Ιστορία της μουσικής. Αρχαίοι και ανατολικοί μουσικοί πολιτισμοί. Θεσσαλονίκη: Έκδοση Μακεδονικού Ωδείου.

Άλκιστης, (1989). Το βιβλίο της δραματοποίησης, Αθήνα: Εκδόσεις: Άλκιστης,

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (1994), «Γλωσσικό υλικό για το Νηπιαγωγείο: Από τη θεωρία στην πράξη». Αθήνα: Καστανιώτης.

Ανδρούτσος, Π.Π. (1995). «Μέθοδοι Διδασκαλίας Της Μουσικής: Παρουσίαση Και Κριτική Θεώρηση Των Μεθόδων Orff Και Dalcroze». Αθήνα: Orpheus

Απανωμεριτάκη, Ο. (2002). Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στην πρώιμη παιδική ηλικία. *Πανελλήνια Γεωγραφικά Συνέδρια, Συλλογή Πρακτικών*, 3, 42-49.

Αυδίκος, Ε. Γ. (1997). «Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Οδυσσέας.

Αυδίκος, Ε. Γ. (1999). Μια φορά κι έναν καιρό... Αλλά, μπορεί να γίνει και τώρα. Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθάδων. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Bettelheim, B. M. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών: Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση* (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Γλάρος.

Βγαγκές, Σ. (2004). «Μαθαίνοντας μέσα από το θεατρικό παιχνίδι». Στο Γκόβας Ν. (επιμ.), *Το θέατρο και οι παραστατικές τέχνες στην εκπαίδευση, «δημιουργικότητα και μεταμορφώσεις»* Πρακτικά από την 4<sup>η</sup> Διεθνή Συνδιάσκεψη για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Αθήνα, Μάρτιος 2004. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το θέατρο στην εκπαίδευση.

Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο-Βιβλίο Νηπιαγωγού, ΔΕΠΠΣ, 2003.

Γιάνναρης, Γ. (1995). «Θεατρική Αγωγή και Παιχνίδι». Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Έκθεση Π.Ο.Υ. Ελληνική Έκδοση: Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Διεύθυνση Ψυχικής υγείας, 2001

Elliott S. N., Kratochwill T. R., Joan Littlefield Cook, John F. Travers (2008). Εκπαιδευτική Ψυχολογία. (επιμ.) Λεονταρή, Αθήνα: Gutenberg.

Ευδοκίμου – Παπαγεωργίου, Ρ. (2009). «Δραματοθεραπεία, μουσικοθεραπεία». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Ηλιού, Μ. (1991) «Βήματα μπρος, βήματα πίσω». Αθήνα: Πορεία.
- Θεοδωρίδης, Ν., Γκανά, Γ., Ζησοπούλου, Ε., Καραχάλιου, Κ., Κοκκίδου, Μ. & Χατζηκαμάρη, Π., (1994). «Το σχολείο - εργαστήριο τέχνης και δημιουργίας». Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ. (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Jennings, S. & Minde, A. (2005). «Εισαγωγή στη δραματοθεραπεία». Αθήνα: Σαββάλας
- Κουρετζής Λ, 1991. «Το Θεατρικό Παιχνίδι. Παιδαγωγική θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση», , Αθήνα: Καστανιώτης
- Κουρετζής, Λ. & Άλκηστις (1993). *Θεατρική Αγωγή 1, βιβλίο για το δάσκαλο*, (Α μέρος). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Κουρετζή, Μ. (2006), «Το θεατρικό παιχνίδι ως μέσο αφύπνισης του κριτικού στοχασμού και της δημιουργικής φαντασίας». Στο Γιαννούλη Μπ., Γκόβας Ν. & Μερκούρη Αν. (επιμ.). *Το θέατρο στην εκπαίδευση. Δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21<sup>ο</sup> αιώνα*. Πρακτικά από την 5<sup>η</sup> Διεθνή Συνδιάσκεψη για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Αθήνα, Μάρτιος 2006. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Κουτσοβάνου, Ε., Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, Τ. (2008). «Βοήθημα για Νηπιαγωγούς. Προγράμματα Προσχολικής Εκπαίδευσης». Αθήνα: Οδυσσέας.
- Limbos, E.(1991). «Ομαδικά παιχνίδια για παιδιά προσχολικής ηλικίας στο Νηπιαγωγείο και στους Παιδικούς Σταθμούς». Αθήνα: Εκδόσεις Δίπτυχο.
- Λυκεσάς, Γ. (2002). «Η διδασκαλία των Ελληνικών παραδοσιακών χορών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο της μουσικοκινητικής αγωγής», Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (1996). «Το παραμύθι στο Δημοτικό Σχολείο», Διαβάζω , σ.σ. 363,107-109
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2006).«Παιδαγωγικές διαστάσεις της λογοτεχνίας», Νέα Παιδεία, 119, 64-78
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2011). «Το παραμύθι στην εκπαίδευση: Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση». Αθήνα: Διάδραση.
- Μαρκαντώνης,Ι. «Ανθρωπισμός, ανθρωπιστική παιδεία. Λήμμα στο *Παιδαγωγική, Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*». Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Η. (2004). «Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας». Αθήνα: Γρηγόρη.

Μερακλής, Μ. Γ. (1996). «Ο Max Lüthi και το ευρωπαϊκό παραμύθι», Στο Ε. Γ. Αυδίκος (Επιμ.), Από το παραμύθι στα κόμικς: Παράδοση και νεωτερικότητα. Αθήνα: Οδυσσέας.

Ντολιοπούλου, Ε, (2000). «Σύγχρονα Προγράμματα για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας» Αθήνα: Τυπωθήτω Δαρδανός.

Παπαγεωργίου, Ε. (2006), « Το θεατρικό παιχνίδι στην εκπαίδευση: έκφραση, επικοινωνία και κοινωνική συνείδηση». Στο Γιαννούλη Μπ., Γκόβας Ν. & Μερκούρη Αν. (επιμ.). *Το θέατρο στην εκπαίδευση. Δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21<sup>ο</sup> αιώνα*. Πρακτικά από την 5<sup>η</sup> Διεθνή Συνδιάσκεψη για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Αθήνα, Μάρτιος 2006. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το θέατρο στην Εκπαίδευση.

Παπαδημητρίου, Σ. (2006). «Εθνικός και κοινωνικός ρόλος του Νηπιαγωγείου. (Η περίπτωση του Νομού Θεσπρωτίας). *Ιωάννινα*

Παπαδόπουλος, Α. (2000). «Μουσικοθεραπεία». Θεσσαλονίκη: Πήγασος.

Παπαδοπούλου, Π., & Μαμματά, Κ. (2014). Το παιχνίδι στην προσχολική ηλικία: Διερεύνηση της παιγνιώδους συμπεριφοράς των παιδιών.

Πούρκος, Μ. (επιμ.) (1997). «Ατομικές διαφορές μαθητών και εναλλακτικές ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις». Αθήνα Gutenberg.

Ράπτης, Δ. Ελ. (2008). «Η παιδαγωγική και διδακτική σημασία των λαϊκών αφηγήσεων στη σύγχρονη μαθησιακή διαδικασία». *Παιδαγωγική – Θεωρία και Πράξη*.

Σακελλαρίδης, Γ. (1994). « Παίζοντας με τη μουσική». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σέργη, Λ. (1995). «Προσχολική Μουσική Αγωγή. Η επίδραση της μουσικής μέσα από τη διαθεματική μέθοδο διδασκαλίας στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών». Αθήνα: Gutenberg.

Τσεφαλά, Ε. (2003), «Η δραματοποίηση ως εργαλείο για κοινωνική αντίληψη και κοινωνική εξέλιξη». Στο Γκόβας Ν. (επιμ.) Το θέατρο στην εκπαίδευση: *Χτίζοντας γέφυρες*. Πρακτικά από την 3<sup>η</sup> Διεθνή Συνδιάσκεψη για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Αθήνα, Ιανουάριος 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Μεταίχμιο.

Τσουμάνης, Α. (1995). Μουσική Αγωγή στο Νηπιαγωγείο. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ψαλτοπούλου, Ν. (2005). «Η μουσική δημιουργική έκφραση ως θεραπευτικό μέσο σε παιδιά με συναισθηματικές διαταραχές». Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,

## ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Beach, R., Appleman, D., Hynds, S., & Wilhelm, J. (2010). *Teaching literature to adolescents*. New Jersey: Routledge.
- Bettelheim, B. (1976). *The uses of enchantment: The meaning and importance of fairy*
- Bruner, J. (1969). *The process of education*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible world*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1997). "A narrative model of self-construction". *Annals of the New York Academy of Sciences*,
- Collins, F. (1999). "The use of traditional storytelling in education to the learning of literacy skills". *Early Child Development and Care*
- Collins, L. (2010). "Autonomy and authorship: Storytelling in children's picture books". *Hypatia*
- Danilewitz, D. (1991). "Once upon a time..... The meaning and importance of fairy tales". *Early Child Development and Care*
- Fitzgerald, M. J. (1978). "Fairy tales and folk stories: the significance of multicultural elements in children's literature".
- FOX EADES, J.M. (2006), "Classroom Tales. Using Storytelling to Build Emotional, Social and Academic Skills across the Primary Curriculum. London: Jessica Kingsley".
- GALLAS, K. (1994), "The languages of learning: How children talk, write, dance, draw, and sing their understanding of the world". New York: Teachers College Press.
- Gardner, H. (1983). "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences". New York: Basic Books.
- Gardner,H. (1985), " Frames of mind, the theory of multiple intellingence". New York: Basic Books. Ho,Y. – Cheung,M. – Chan,A.S. (2003).Music training improves verbal but not visualmemory: Cross-sectional and longitudinal exploration in children. *Neuropsychology*
- Gersie, A., & King, N. (1992). "Story making in Education and Therapy" (2nd ed). London: Jessica Kingsley Publisher.
- Guilford, J. P. (1950). "Creativity". *American Psychologist*, 5, 444-454.

Harrington, D. M., Block, J. H., & Block, J. (1987). "Testing aspects of Carl Rogers's theory of creative environments: child-rearing antecedents of creative potential in young adolescents". *Journal of Personality and Social Psychology*

Lüthi, M. (1982). "The European folktale: Form and nature" (trans. John D. Niles).

Margaret Murray(1970), "Orff-Schulwerk Information- Herausgegeben vom Orff-Institut an der Akademie" Mozarteumu Salzburg, London

Maslow, A. (1971), "The farther reaches of human nature", New York: The Viking Press.

Mellou, E. (1995)," Review of the relationship between dramatic play and creativity in young children. *Early Child Development and Care*"

Nicolopoulou, A. (2011), "Children's Storytelling: Toward an Interpretive and Sociocultural Approach". *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies*

Okuyan, H. Y., & Karagül, S. (2011), "The pattern of child books appreciation according to language and literature teaching". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*

Rustin, M. E., & Rustin, M. J. (2003), "Where is home? An essay on Phillip Pullman's Northern Lights (Volume 1 of His Dark Materials)". *Journal of Child Psychotherapy*

Shokeid, M. (1982), "Toward an anthropological perspective of fairy tales". *The Sociological Review*

Shreeves R. (1994), *Children dancing*, Wandlock Education Company

Tan, J. (2003), « Το θέατρο στα σχολεία της Σιγκαπούρης». Στο Γκόβας Ν. (επιμ.) Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας γέφυρες. Πρακτικά από την 3<sup>η</sup> Διεθνή Συνδιάσκεψη για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Αθήνα, Ιανουάριος 2003. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο Εκπαιδευτικών για το θέατρο στην Εκπαίδευση- Μεταίχιμο.

Thomas, J. (1999), "The role of the fairy story in developing a 'sense of self' in young children with identified emotional and behavioural difficulties". *Early Child Development and Care*, 157, 27-50.

Thompson, S. (1946), "The folktale", New York: The Dryden Press.

Tsitsani, P., Psyllidou, S., Batzios, S. P., Livas, S., Ouranos, M., & Cassimos, D. (2011). "Fairy tales: a compass for children's healthy development—a qualitative study in a Greek island". *Child: Care, Health and Development*

Tsitsanoudis – Mallidis, N (2014). "Interdisciplinary approach of then arrative fairytale in language courses by students of the second grade in a Greekprimary

school”. *International Research Journal for Quality in Education*, Vol. 1 (5), published in Nov.14, website link is : <http://www.shankargargh.org/highercurrissue/3.pdf>

-Tsitsanoudis – Mallidis, N. (2015) (ed.) *Greek Language in Children’s Society*. NewYork: Untested Ideas Research Center. Posted online: [http://untestedideas.net/book2.php?b\\_type=lan](http://untestedideas.net/book2.php?b_type=lan)

Wilson, M. (1983), “ London: National Council for Special Education”.

Zipes, J. (1988). “*The Brothers Grimm*”, London: Routledge